

L 34
185 m/f
Tuc
✓

Fol. 17

Litr. No.

Latvian type - Lithographic

Rokraksta vietā.

ROMIEŠU TIESĪBU VĒSTURE .

1935.

Izdevis H. Hartmanis .

1952

Fr. Tennes tipo - litografija Jelgavā .

34(09)

L.V.R.
304228

0305024108

ROMIEŠU TIESĪBU VĒSTURE .

I.

Vēstures pamatos ir laiks, par kuru ir daudz teorijas, sevišķi filozofijā . Juristiem laiks ir dinamika / kustība /. Jāizšķir trīs laika elementi : pagātne, tagadne un nākotne. Latvijas civiltiesības ir tagadnes tiesības / tiesību tagadne /. Dažādie likumprojekti būs varbūt nākotnes tiesības / tiesību nākotne /. Romiešu tiesības ir pagātnes tiesības / tiesību pagātne /. Romiešu tiesību vēsture sniedz ziņas par šo tiesību izcelšanos un pastāvēšanu. Vēsture ir vispārējs jēdziens, bet romiešu tiesību vēsture ir speciāls jēdziens. Vēsture resp. rom. ties. vēsture ir zinātne . Mums jārunā par speciālu rom. ties. vēstures metodi. Jāizšķir deskriptīvā / kāzuistiskā / un eksplikatīvā / izskaidrojošā / zinātne . Rom. ties. vēsture ir eksplikatīva zinātne. Tiesību institūts eksistē laikā . No sākuma līdz beigām ir process, ko sauc par attīstību / attīstības metode /. Sevišķi rom. ties. vēsturē attīstība spēlēja lielu lomu . Visa romiešu tiesību vēsture ir evolūcija.

Tiesības. Kants teica, ka juristi vēl vienmēr meklē tiesībām dēfinīciju . Tas pats novērojams arī citās disciplīnās / filozofijā , teoloģijā u.c. /. Tiesības ir speciālas normas, ar tādu un tādu raksturu . Sinaiskis : vārds "jābūt" izteic normu , bet vārds "ir" tikai faktu . Vārds "būs" neizteic nedz normu nedz faktu / projekts / . Tiesību normas ir imperatīvas normas . Petražickis - imperatīvi-atributīva norma. Trešā persona var prasīt tiesību normas izpildīšanu. Tiesības ir tiesa , lēmums . No šī viedokļa viegli saprast, kāpēc vārdu tiesības lietā daudzskaitlī . Gaius , inst. 1, 2 "constat autem jura populi romani ex legibus , ex responsis prudentium " . Jura - tautas , senata u.t. lēmumi . Par vārdu "ius" ir liels strīds doktrīnā . Sinaiskis: ius ir atbilde / responsum /. Rogatio ir jautājums , likuma projekts . Populus parasti atbildēja jautājumam . Rogator - likuma devējs . Jurisprudens - tiesību zinātnieks. Iura ir arī responsa prudentium . Jussum no iubere / pavēlēt / , iussa. Vēl termins no scire / zināt / par tautas gribas zināšanu . "Lex, quod populus iubet , plebiscitum est , quod plebs iubet " . Iura ir tiesiskas atbildes. Atbild populus , plebs , rex , prudens , consules u.t. Tagad saprotams , kāpēc vārdu iura lietā daudzskaitlī . Tā ir genetiska izpratne .

Romieši. šis jautājums ļoti sarežģīts. Bija pilsēta Roma, bija pilsoņi, bet nebija romieši. Gaius II. 104 caput - sapulce, consilium / comitia / . Gaius izšķir :

1. guirites . Nav romieši , bet guires , itis . Ius guiritium ir atbilde / kviritu griba / . Esmu īpašnieks , tāpēc ka tāda ir kviritu griba . / Ex iure guiritium / . Tā tad jārunā ne par romiešiem, bet par guiritiae .
2. populus romanus . Iura populi romani .
3. plebs romana .
4. universus populus - populus romanus + plebs romana .

Technisku iemeslu dēļ latīņu tekstā attiecīgās vietās g lasīt kā q , piem. - guires - quires .

Šai sakarībā mināms lex Hortensia - plebeju atbildes bija obligātoriskas arī tautai / universus populus /.

Tikai genetiskā / evolūcijas / metode palīdz šīs dažādības noskaidrot.

Romiešu tiesības uzskatāmas kā ļoti ievērojams faktors cilvēces vēsturē. Viņas pārdzīvo savus radītājus - romiešus un divreiz iekaro pasauli. Sirmā senātnē Roma un viņas tiesības apvienoja savā varā gandrīz visu toreizējo kulturālo pasauli. Vecās romiešu nacionālās tiesības pakāpeniski pārveidojās kristalizējās, kļūst universālas un tiek starptautiskā satiksmē atzītas no citām tautām, jo viņas izstrādātes no visas pasaules un Roma bija šo izkaisīto starptautiskā satiksmē novēroto ieradumu un tiesību izpratnes kodifikators, kas viņas apvienoja sakausēja viengabalainā masā, kurās pamatos universālisms un individuālisms.

Tautu klejošanas laikmetā, ejot bojā Romas valstij un bagātai antiskai kultūrai, uz laiku it kā aizmirst romiešu tiesības un kultūru. Bet nodibinājoties mierīgākai dzīvei, attīstoties tautu tirdznieciskiem un kulturāliem sakariem, rodas atkal vajadzība pēc universālām tiesībām / vispārējām normām /, kas aizsargā individuāla darbības un personīgo brīvību.

Romiešu tiesības iekaro otrreiz pasauli: sākās viņu mācīšanās, piemērošana tiesās, paraugs likumdošanā - notiek rom. ties. recepcija. Corpus Iuris Civilis daudzās valstīs tiek pieņemts kā likums. Piemēram Vācijā savu formālo nozīmi viņš zaudē tikai 1900. gadā. Bet materiālā nozīme nav zudusi līdz šai dienai. Rom. ties. ir antiskās pasaules visa juridiskā darba sintēze, kas vēlāk ir par pamatu jauno tautu tiesību attīstībai. Pamats, uz kura gadu simteņiem veidojās juridiskā doma, izpratne. Rom. ties. mācās vēl tagad kā civiltiesību teoriju, kā tiesību sistēmu, kurā galvenie juridiskie institūti un izpratne tīri no nacionālisma un gadījuma nokrāsas. Ne par velti agrāk viņas uzskatīja par ratio scripta. Tagadējo jurisprudences lozungu izteic Jheringa vārdi: "Durch das Römische Recht, aber über dasselbe hinaus".

Rom. ties. vēsture palīdz zinātnei noskaidrot daudzus faktus par antisko pasauli, sevišķi tiesību sfairā, rāda mums tiesību evolūciju; apgaismojot bijušos sasniegumus kultūrā, dod pozitīvus norādījumus, impulsus kultūras tālākai attīstībai.

Rom. tiesības ir izaugušas no kvirītu tiesībām. Pēdējo pamatidejā galvenais bija sakrātātes princips, kur tiesības vienmēr bija stricti iuris.

Kvirītu draudze pēc prof. Sinaiska domām bija kultūras organizācija. Šai draudzei, kas dalījās mazākās vienībās - kūrījās, bija oriģināla kopēja saimniecība - res communis - kuriāla saimniecība.

Saistības bija personiskas saistības, kur katris atbildēja tieši ar savu personu, bet ne ar savu mantu.

Gimeni raksturo patria potestas / tēva vara / un manus / vīra vara / princips. Ar gimeni jāsaprot visa nekustama un kustama manta / vergi /, ar vārdu sakot viss, kas atrodas pater familias valdīšanā. Gimenei stingri patriarchāls raksturs.

Visa manta piederēja kviritu draudzei un atsevišķai personai tā nevarēja būt īpašumā, bet tikai lietāšanā - in bonis esse.

Pie kviritiem nebija üniverzāla mantošana - ius univ-
ersum. Viņi nepazina successio - pāreju pēcnācējiem. Pēc mantas atstājēja nāves tā pieder visai kviritu draudzei un atsevišķai privātai personai var būt tikai in bonis esse.

Romiešu civilprocessa ir pārdzīvojis vairākas attīstības stādijas. Vecākais process bija legis actio tad formulā-
rais process un beidzot extra ordinaria cognitio. Romiešu process pazina arī dažām lietām koleģiālu tiesu:

1. decemviri izšķīra strīdu par personas statusu.

2. centumviri apskatīja mantojuma lietas.

Rom.procesam, sākot no seniem laikiem, līdz par klasiskā laikmeta beigām raksturīgs tā sadalījums divās fāzēs: 1. in iure /ius/ un 2. in iudicio / iudicium /. Šeit nav divas instances, bet tikai viena, lietu iztiesā divos papēmienos.

II.

Jautājums par kviritiem vēl līdz šim nav atrisināts. Prof. Sinaiskis ieteic demonstrātīvo metodi / nevis pierādīt, bet parādīt faktus /. Tā ir garīgās redzēšanas metode. Vēstures uzskatu atvēršana parauga veidā - parauga metode. Jau agrāk Sinaiskis atradis līdzību starp kazāku un kviritu organizācijām. Kā demonstratīvs paraugs kviritu organizācijai nodē studentu korporācijas. Šeit izpaužas brālības ideja. Arī vārds fraternitas uz to norāda.

Pirmā kviritu organizācija bija brālība - curia. Kurijas loceklis bija guires, kas bija kā tituls. Piem. "rogo vos guirites" - pilsoņu uzruna tautas sapulcē. Guires etimologija nav vēl noskaidrota. To atvasina no: 1. vārda curia / vīru grupa /, cum vir / com + viria /. Guires - kuriju loceklis; 2. guiris / curis / metamais šķēps; 3. guires pielīdzina vārdam curetes - kara jaunatne; 4. šo vārdu saistīja ar sabīniešu pilsētu Cures. Tā tad kviriti būtu šīs pilsētas iedzīvotāji.

Lai kāda būtu etimologija, skaidrs, ka tā bija kara vīru organizācija / arī studentu korporācijās izteicas karēvisks raksturs /. Tas darīja iespaidu uz privātām tiesībām. Īsi sakot, guires ir kara vīrs / vir, vāciski Mann /.

Kviritu organizācijā / analogiski arī studentu korporācijās / redzam sekojošus principus:

1. brīvības princips - libertas. Brīvība jāsaprot kā aprobežota / manas un mūsu gribas saskaņā /. Tiesības ir brīvības garantija.

2. Aeguitas princips. Brāļi / fratres / ir aegui / vienlīdzīgi /. Sevišķi sapulcē, kad brālis skaitās kā comitia loceklis. Ius aeguum jeb ius aeguitatis pastāv vienlīdzīgi ius libertatis. Ius aeguum ir kviritu tiesības, tām liela loma vēlākā laikā. Tas bija objektīvs princips / objektīv. tiesības /. Bija spēkā arī parašas. Vēlāk šķiroja stingrās tiesības / ius strictum / un prētora tiesības / ius aeguum /.

3. Godības princips. Gloria, fama. Institūts - infamia. Kviriti

bija goda cilvēks .Arī studentu korporācijas šis princips spilgti redzams.

4. Sakrālītātes princips . Jāizšķir sacra publiskā un privātā nozīmē. Studentu korporāciju uzbūvē spilgti redzams sacra princips, piem. komerša dziesmās , komeršā . Pēc zvērasta veidīga solījuma seko dzīras - dzer vīnu , senatnē asinis . Bez šī sakrālā elementa nevar saprast romiešu tiesības.

Curia ir uzskatama kā protoplazma , pirmatnēja šūniņa visai tā laika romiešu organizācijai. Rom. tiesībās daudz problēmas vēl nav skaidras. Valdošā doktrīna domā, ka romiešu politiskā pirmšūniņa bija cilts / gens / . Šī teorija apgalvo , ka kūrīju locekļu starpā bijis radniecisks sakars.

Pēc Sinaiska teorijas kūrījas uzbūves pamatos nav radniecības princips, bet viņa ir īpatnēja karēivju kopdzīves organizācija. " Curia locus est, ubi publicae curae gerebant ". Kūrīja var būt arī kā vieta , kur rūpējas par sabiedriskām lietām. Kūrīja bija dzīves vieta - habitatio / pretējs studentu korporācijām /. Šis termins ir saistīts ar mantošanas institūtu - familiam habento . Habere ir tīri tehnisks vārds sakarā ar kūrīju.

Continuae tabernae - kaut kas līdzīgs mūsu laiku bloku mājām .Šeit visi ir kollegas , komilitoni . Pastāv termins - contubernales - līdziedzīvotāji / contubernium / . Ar to stāv sakarā jēdziens - karā saucējs . "Fenestella guiritatur " - pa logu sauc palīgu .Kvirīti no vārda guiritare .Attiesībā uz kaķiņiem / vicini / bija vārds "ivicini" , jo tie dzīvoja tālu .

Romiešiem bija 30 curiae . Viņas savā starpā pastāvēja kā viena organizācija jeb kūrīju apvienojums - curia maxima .

Totemisms nozīmē zvēru godināšanu kā savu tēvu vai māti .Totems ir indiešu vārds un nozīmē grupu ,kuras tēvs bijis zvērs.Totemisms tādā kārtā ir zvēru kults.No šī viedokļa raksturīgi analizēt kvirītu organizāciju . Romulus skaitās vilku mātes dēls. Titus nozīmēs balodis / tata / . Luceres - līdaku .Šie trīs -vilks, balodis , līdaka bija upuri - sacra . Katrā tribā bija savs upuris. No sakrālā viedokļa Ramnes bija vilka ,Tities - baloža un Luceres - līdakas bērni .

Kvirītu organizācija bija kultūras bet nevis dabiska organizācija , kā to paskaidro Sinaiskis pretēji līdzšinējai doktrīnai.

Kūrīja ir dzaudze , kara vīru kopība , nams .Katrai kūrījai bija pavards , mājas altaris jeb ugunskurs . Lielākie pavardi bija 3 - vilka , baloža un līdakas .

Dalījums 30 kūrījās , kas savu kārt dalījās 3 tribās, izriet no sakrāliem institūtiem - kulta , religijas un kalendara iekārtas . Senatnē debesis bija kalendara autors .Šis kalendara likums radās sakarā ar saules un zvaigžņu kustību / dabas iespaids/. Romieši to sauca Fas vai Fatum / plur.Fata / .Senatnē ļoti izplatīts bija 3 daļu kalendars ,tas ir ,katrā daļā 4 mēneši .Ja katru trešo daļu daļa uz 10 , tad kopā 30 zvaigžņu dalījumi. Tagad rodas atbilde un skaidrība kūrīju organizācijā .Šādas hipotezes pareizību apstiprina tas fakts ,kas līdzīgs kulta un kalendara iespaids uz kopdzīves attīstību novērojams pie visām tautām senatnē.

III.

Kvirītu draudzei bija orgināla saimniecība - res communis / kuriāla saimniecība / .Kā avoti liecina, galvenā bagātība bija lopi / sīklopi/ - pecus . Nauda - pecunia atvasināta no vārda pecus , jošākumā galvenais maiņas objekts un vērtības apzīmējums bija pecus . Ganības atradās pilsētas apkārtnē - pomerium . Aiz šī apkārtnes loka nāca lauks - ager - tīrs lauks .Tam beidzoties bija robeža - frons . Urbs - pilsēta lietā arī vārdu opidum . Robeža gāja uz priekšu.Frons, varbūt grieķu vārds un nozīmē iet uz priekšu .Šai lauku rajonā bija sargu postepi - piketi /sakarā ar hasta / . Latīņu valodā šīs sargu nometnes saucās pagus . Tas nozīmē nometne , ciems , novads , ciema iedzīvotājs / salīdzini latviešu pagasts / .Curis , is - metamais šķēps , pīķis .Guiris - cilvēks ar šķēpu . Katrai kūrījai bija sargnometnes .Bija 30 lauku kūrījas . Kad robeža - frons izstiepās plašāka , tad sargnometnes - pagus bija vairāk , bet visas vienmēr dalījās 30 kūrījās . Vienmēr saskatāms šis dalījums . Tāda bija pirmsākumos romiešu tauta - populus Romanus . Kvirīti bija profesionāli kara vīri, bet pamazam kļūst gīmenes tēvi - bonus pater familias .Populus Romanus ir kvirītu pēcnācēja .Populus guiritium lietā kā tituli.Arī latvieši saka : tautu dēli, tautu meitas .

Jāizšķir kvirītus istā vārda nozīmē un kvirītu pēcnācējus - populus guiritium . No vēstures viedokļa tās bija 2 organizācijas ; kvirītu un tautiskā .

Pielietājot salīdzināšanas metodi, varam teikt ,ka kvirīti bija karavīri - lopkopji . Viņu pēcnācēji - zemes sargi vai militia, no oikonomiskā viedokļa zemkopji / tautiska , militāra un lauksaimnieciska organizācija / . Kvirīti ir pilsētas organizācija, bet populus guirit . lauku organizācija / urbame curiae et rusticae curiae / . Arī terminologija ramnenses , titienses , lucerenses norāda sakaru ar zināmu vietu , zemi . Šī terminologija attiecas uz populus guiritium .

Visas 30 kūrījas dalījās 3 trībās - katrā pa 10 kūr . Pirmā trībe saucās Ramnes / Romulus / 2. Tities / Titus , Tatius / 3. - Luceres / pēc vienu uzskata Lucius Targuinius , citi domā Lucomo / . Parasti zinātnieki visus šos jautājumus uzskata par legendām un nedod zinātnisku atbildi .Bet prof.Šināiskis šeit pielietā savu totemisma teoriju .

Tā kā katra kūrīja dalījās 10 dekūrījās / decuriae / , tad bija 300 kvirītu ciltis - gentes .Katrai ciltij bija savs apgabals , savs lauks - ager , savs pagus jeb pagi ,sava sacra gentiliticia - pavārds , sava kapsēta u.t.t. Katrai ciltij bija arī savs pārstāvis vai senātors ,kuŗi saucās arī patres .No sacītā kļūst saprotams,kāpēc bija 300 senatori .

Senatus ,us - vecāko padome / consilium / , bez kuŗa sankcijas nevarēja nākt spēka militāras organizācijas lēmums . Senāta raksturs bija aristokratisks - labākie cilvēki .Demonstratīvs paraugs ir Latv. Univerz. padome ,kas sankcionē atsevišķu fakultāšu lēmumus .

Katrā kūrīja bija savs curio /vecāka forma curionus /

Tam bija palīgs - liktors . Tādā kārtā bija 30 curiones /pilsētas organizācija /. Kūrijas apvienojās curia maxima ,kuņas priekšgalā bija curio maximus . Viņa consilium bija 30 curionēs un palīgi 30 lictores .

Sinaiska hipoteze : curio maximus bija rex sacrificul-
lus jeb rex sacrorum - sacrum izpildītājs un politisks pārstāvis reizē.

IV.

Jāizšķir starp romiešu personām 3 šķiras : I. -kaŗa vīri, kviriti, aristokrāti - pilsētu aristokrātija ;II. -lauku aristokrātija - populus guiritium ; III. - plebs - demokrātija. Bija 3 personu grupas : I. - pilsētu kviritu organizācija, II. -lauku kviritu organizācija un III. plebejiskā, demokrātiskā organizācija. No šī viedokļa jāizšķir 3 organizācijas , 3 tautas .

Plebējs bija brīvs cilvēks , bet nebija kviritu organizācijas loceklis . Lielu lomu Romas vēsturē spēlēja plebēji/plebs, is arī plebes ,ei un i / vienkārša tauta ,pretēji cienījamiem patri-
ciešiem. Plebējs var būt pater familias ,bet nav bonus . Norisinājās lielas cīņas starp romiešu aristokrātiju un demokrātiju .Mēs dabonam svarīgu ideju ,ka pater nozīmē speciāli tādu cilvēku , kas ir dižciltīgs / ciltatēva bērni / . Sakarā ar to plebējiem nebija ciltis.Turpretim patriciešiem bija ciltis / jāsaprot sociologiski nupat apskatītā nozīmē ,bet nevis kā dabiskā radniecība / .Plebējiem ir ius comercii,bet nav ius conubii / laulības starp plebējiem un patri-
ciešiem neatzist/.

Kviritārā organizācija bija profesionāla kaŗa vīru organizācija ,atšķirībā no tautiskās,kas skaitījās militāra.Militia bija romiešiem exercitus / atvasināts no vingrinājums , mēģinājums /. Exercitus nebija profesionāli kaŗa vīri .Atsevišķie legionī sastādījās izlases kārtā . Varro : " Legio guod leguntur milites in delectu". Katra dekūrija deva 10 cilvēkus / 300 X 10 = 3000 /.Katra triba deva 1000 kareivjus / ramnes 1000 , tities 1000 un luceres 1000 /.3000 līdzinājās 1 legionam . Arī secundi ramnenses , lucerenses un titienses sastādīja otru legionu. Pēc Sinaiska hipotezes exercitus iedalījums ir sekojošs:

6 legiones militum - 6 X 3000 = 18.000 / 180 centūrijas /,

6 " " eguitum = 6 X 3000 = 1800 / 18 centūrijas /, kas vedams sakarā ar exercitus tālāko at-

Kaŗavīru res .k . organizācija raksturojās kā personu zistēma / cilvēks ir brīvs /.Viņā dominē trīsvienības princips - 3 tribas u.t.t. Viņā bija tikai 2 legionī / profesionāli kaŗavīri , terri-
torija maza u.t.t. / 2 X 3000 = 6000 / 60 centūrijas , eguites 2 leg.2 X300 = 600 / 6 centūrijas /.Sinaiskis domā,ka tāpēc ,ka pilsētniekiem kalendars dalījās 3 daļās eksistēja 3000 vīru legions.

Militārā organizācijā ir četrvienības princips.To raksturo cenza un arī lokālā zistēma. Milites bija 4 leg. pa 4000 katrā. 4 X 4000 = 16.000 / 160 centūrijas / un eguites 4 leg. pa 300 kartā 4 X 300 = 1200 / 12 centūrijas / . Sinaiskis izskaidro šo 4000 vīru iedalījumu legionā ar to ,ka lauku ļaudīm kalendars dalījās 4 daļās, jo romiešu tiesības bija sakrālas tiesības .Paulus:"Cum

antea legio quator milium fuisset unde etiam quadrata appellantur"

Tribuārā organizācija pēc būtības nebija militāra organizācija, bet stastāvija īpatnēju 3 organizāciju / proletarii un adsi-
dui /.

Romiešu tiesību vēsture politiski un saimnieciski izveidojusi 3 dažādas organizācijas:

1. kviritāro, kuŗas pamatos curia / comitia curiata /,
2. militāro / lokālā nozīmē/- centūrija / com.centuriata /,
3. tribuāro - triba / com.tributa /.

V.

Servius Tullius bija pēc skaita sestais rex. Pēdējais bija Lucius Targuinius Superbus. Šī reforma paredzēja klasu iedalījumu - classis, is / klasiska sistēma / 5 klasēs. Pēc Līvijs: I. klase deva 80 cent., kuŗai pievienojas 2 centūrijas strādnieku, II, III. un IV. klase deva katra pa 20 cent., bet V. 30 cent., šai vēl pievienoja 2 cent. muzikantu. Tādā kārtā bija 174 cent. militum + 18 cent. eguitum. Pavisam kopā 192 cent. Dionis paredz 6 klases, pie kam VI. klase devusi 1 cent., tā tad kopā 193 cent. Dionis bez tam 2 cent. muzikantu pievieno IV. klasei, bet 2 centurijas strādnieku II. klasei. I. klasē bija 2 kvadrat legimi.

Formāli ir izšķirība starp militāro un Servija Tulija reformēto organizāciju. Pēc būtības tā ir liela reforma, arī plebēji jen dalību kara spēkā. Pirmo reizi tos atzīst par cives. Tas bija jauns institūts, no kuŗa izriet visa tālākā vēsture. Bija milites seniores un iuniores.

Eksistēja mantas cenzs, kas bija militārās organizācijas pamats, ko pēc nostāstiem, izvedis Servius Tullius nodokļu jēšanas nolūkā. Kad plebējam bija manta, viņš bija pilsonis. Mantas stāvokli apliecināja ar zvērastu. Lustrum / lustratio / salīdzināšanas upuris. Avotos teikts, ka cenzēšana notikusi katrus 5 vai 4 gadus. Kāpēc šāda nenoteiktība? Sinaista hipoteze: bija 2 kalendari - saules un mēneša. Pēc decimālās / saules / sistēmas gads bija lielāks, jo 4 saules gadi bija 5 mēneša sistēmas gadi. Cenza pazīmes: zeme, cilvēka galva, bērni un arī nauda / pecunia /. Avotos minēta nauda as, assis.

Paulus runā par assiduus - cilvēku, kas pastāvīgi dzīvo uz zināma zemes gabala. Daži domā, ka šis vārds atvasināts no ās, assis. Tas nav pareizi, jo gaŗu mī šo vārdu saknēs nesakrīt. Pēc jēdziena ir cits tuvu stāvošs vārds - possideo, sedi, sessum, ere / potis sedeo / novietoties, valdīt. Assiduus apstrādāja zemi, kuŗa senos laikos bija liela bagātība. Romiešiem bija sinonims locuples, pletis - turīgs, pārticis, bagāts / atvasināts no locus un pleo /. Kam nav zemes, tas nav assiduus. Tāds saucās proletarius / atvasināts no proles - atvase, bērns, pēcnācējs /, bagāts ar bērniem. Proletarius jeb capite census, cilvēks, kas nav cenzēts pēc galvas, bez zemes. Ja ir mazs zemes gabaliņš, tad vairs nav proletarius, bet assiduus.

No cenza viedokļa bija 5 šķiras pēc zemes platības. Zemes vienība - iugerum = 2518, 88 kv.mtr. apmēram ¼ hekt.

I. klase	20 iugera	20 iugera	100 iugera
2. "	15 "	15 "	75 "

3. klase	10 iugera	10 iugera	50 iugera
4. "	5 "	5 "	25 "
5. "	2½ "	2½ "	12 "

Tāpēc Servija Tulija reforma paredzēja 5 klases .Vēlāk adsiduus skaitījās arī tas , kam bija mazāk par 2 iugeriem. Servija Tulija nopelns ir 4 trību izveidošana. No šī viedokļa 4 trības /4000 mil./ formēja 1 lielāku vienību / 35 trības - 4 pilsētu tribas + 31 lauku /. Vēlāk jauna organizācija . 1. Suburana. 2. Esguilina , 3. Collina , 4. Palatina .

VI.

Vara ir vispārējs jēdziens , bet mums jārunā par varu speciālā nozīmē - tiesisku varu . Tā izpaužas katrā organizācijā kā iespēja realizēt kādas jeb vairāku personu gribu. Tiesiskā vara varbūt publiska un privāta.

Publiskā vara parādās divējādi : 1. kā dievišķīgā , diviniskā , baznīcas vara , 2. kā cilvēcīgā , humanitārā, pasaules vara. Vara tiek simbolizēta , simbols - roka - manus . Saka, Dieva valsts , tēva , saimnieka vara / manus / .

Valdnieku vara paredz pavalstniecību / klientela kā speciāla pavalstniecība / . Tīrpretim pilsoņu vara / kviritu / paredz pilsonību . Pilsoņi nav pavalstnieki . Tie ir savvaldnieki , karavīri, kungi , kam pieder sava griba . Romieši šķiroja persona sui iuris / paštiesīga / un persona alieni iuris / sveštiesīga / . Tiesiskas varas cilvēks bija organizācijas reprezentants , pārstāvis . Vara piederēja visiem pilsoņiem sapulcē - comitia . Visi pilsoņi bija suverēni . Reprezentants nav ierēdnis birokratiskā nozīmē un nav arī valdnieks , bet ir pilsoniskā goda priekšstāvis - honorarius . Valdnieks paredz pavalstniecību , priekšstāvis pilsonību . Vara pie romiešiem izpaudās abējādi - kā priekšstāvniecība - potestas un valdonība - imperium .

Magistratus , us - varas cilvēks / abstrakts vārds / , norāda uz ko lielu jeb vecāku . Vipš publiski tiesiskā varas priekšstāvis , izpildītājs . Jāizšķir patriciešie un plebejiskie magistrati . Tas tāpēc, ka bija tautiskā un plebejiskā organizācija . Magistrātu darbības laiks - 1 gads .

Jāizšķir magistrātus cum imperio un magistratus sine imperio / vēlāk cum et sine potestate / . Magistrati cum imperio: curio maximus , senos laikos arī rex . Republikas laikā - interrex , dictator , consules , praetores , tribuni militum un magister equitum . Pārējie magistrāti bija sine imperio jeb cum potestate . Magistrāti republikas laikā bija cum imperio tikai tad , kad viņi atradās extra pomerium, t.i. militise . Mājās - domi nevarēja izpausties imperium . Vienīgais izņēmums bija kritiskos brīžos , kad darbojās dictator cum imperio . Demokrātija istā nozīmē bija tikai pilsētā . Redzam, ka ir liela starpība starp imperium un potestas . Imperium - pavēle , insum , paredz pavalstniekus , bet potestas - pilsonus .

Plebejiskiem magistrātiem nepieder tiesība jautāt dievus - auspitiū . Tie bija galvēmām kārtām tribuni plebis / no triba/ . Tribuna palīgi bija edili / aedilis / atvasināts no aedes

/publiskas ēkas/- publiska vara un archivara funkcija, publiskie edili - māsu policija. Bija patricejiskie edili ar kasiera, archivara funkcijām.

VII.

Patricejiskiem magistrātiem bija moralisks pienākums-officiūm, zināt dievu gribu, lai varētu izpildīt pareizi kādu tiesisku darbību - actus par labu organizācijai. Rogatio - zīlēšana bija divējāda: auspicia maiora un auspicia minora. Curules bija magistrāti maiores /atvasināts no curulis-krēsls/. Jāizšķir suspicia imperativa - cilvēks grib zināt un jautāt un auspicia ablativa - bez jautāšanas dot atbildi, nejauši no Dieva. Rogatores - dievu jautātāji zīlēšanu izdarīja pēc debesīm, vietām un putniem.

Romiešiem bija arī sevišķs magistrātūras veids - promagistratura, proconsul - kosuļa vietā, proprætor - prætora vietā. Magistrāti bija publiskas varas priekšstāvji, bet promagistrāti tikai privātas personas, kuriem uzticēta publiski tiesiskā vara. Galvenie promagistrātūras gadījumi bija magistrātu slimība u.c. Magistrāta nāves gadījumā Senāts dod promagistratūru - prorogatio imperii /sevišķi konsuļiem/. Parastais magistrāta darbības laiks bija viens gads, ja viņš pēc tam vēl turpināja savu amatu, tad viņš bija promagistrāts-privata persona. Magistrātu un promagistrātu vara bija kollegiāla, izņēmums tikai diktators.

Magistrātūras kompetences: 1. auspicium - patricejisko magistrātu vara sakarā ar kulta organizāciju. Bez Dieva ziņas magistrāts nekā nevarēja izdarīt. 2. coertitio - ius coercendi - piespiešanas vara, kur jāizšķir 1. arests - ius pensionis, 2. ius multae dictionis /multa- sods/. 3. kāla - ius pignoris . 4. poena capitis - nāves sods. 5. provocatio ad populum - griešanās pie tautas, galvenā kārtā comitia centuriata. Kaut kas līdzīgs mūsu apelācijai, tiesība prasīt pilsoņa lietas vēlreizēju caurskatīšanu. III. iurisdictio - tiesas vara, magistrāti, galvenā kārtā pretori bija tiesneši. IV. ius referendi - magistrātu tiesība griezties pie Senāta . V. ius agendi cum populo - magistr. ties. griezties pie tautas. VI. ius edicendi - magistr. ties. izdot lēmumus un publicēt. VII. intercessio - magistr. ties. iejaukties kollegu rīcībā un izteikt savu veto. Veto tiesības bija arī tautas tribūniem /tribuni plebis/, tie varēja izteikt savu veto katram magistrātam, izņemot diktatoru. VIII. komandēšanas vara piederēja galvenām kārtām konsuļiem /dažiem magistrātiem nebija šīs varas/.

VIII.

Konsuļi pēc Cicero vārdiem bija republikas aizbildņi. Bija 2 konsuļi, kolegija, abiem veto tiesības. Katrs konsuls tika izvēlēts uz 1 gadu. Kosuļa vara bija visaugstākā.

Interregnum skaitījās, kad nebija neviena kosuļa, radās pienākums-officiūm sagādāt konsulu. Ķēniņa - rex vēlēšanu laikā magistrātūrā bija temporaliska - interrex skaitījās tikai 5 dienas. Kad nepaspēja noorganizēt ķēniņa varu šai laikā, tad šo uzdevumu nodeva otram interrex u.t.t. Ķēniņu - rex laikmets skaitās no pirmsākuma līdz 510.g. pr.Kr. Rex bija visu dzīvi rex cum imperio.

Praetores bija kā tiesneši - iudices un kā magistrāti, saucās arī consuli, galvenā kārtā republ. laikā. Viņi bija konsuļu kol-

legas minores - palīgi kara un tiesu lietās. Jaizšķir praetor urbanus un praetor peregrinus. Sakarā ar pretora darbību izveidojās ius prae-torium, kurām liela loma rom. ties. vēsturē. Pretora galvenā tiesība ir ius edicendi - tiesības izdot vispārējus noteikumus, sākumā viņu pasludināja mutes vārdiem in contione, no kurienes arī vārds edictum, bet vēlāk viņus rakstītā veidā izkāra forumā.

Censores bija 2, sakarā ar cenzu. Romiešiem bija ne tikai mantas, bet arī goda cenzs - regimen morum. Cenzūras institūts nodibināts 443.g.pr.Kr. pēc romiešu nostāstiem. Cenzora rīcībai pieļaujama tikai intercessio collegae, bet nepiekrīt, kaut arī augstāku magistrātu intercessio. Cenzori jēma arī dalību finanču pārvaldīšanā. Cenzoru ievēlēja uz 5 gadiem - lustrum/starplaiks no viena līdz otrai cenzēšanai/kaut gan faktiski viņa vara realizējās 1/2 g. sakarā ar cenza izvešanu. Nota censoria - cenzora piezīme. Ja par kādu sarakstīja šādu notu, tad tas vairs neskaitījās godīgs. Sekas - ignomia - goda trūkums, bet ne tik liels kā infamia.

Dictator bija magister populi cum imperio, viņa rīcībai appellatio ad populum un intercessio netika pieļauta. Viņš savu varu izveda patstāvīgi, nekā citi magistr., kuriem bija savs consilium. Diktatoru ievēlēja Senāts ar konsulu starpniecību. Viņa darbības laiks 6 mēn. Darbība aprobežota no Senata. Iecēla to kritiskos brīžos un tad visi magistrāti pārtrauca savu normālo darbību. Pastāvēja tautas spēles - ludi, kurām iecēla speciālu diktatoru, kuram nav nekā kopējs ar diktatoru īstā nozīmē.

Magister equitum bija jātnieku priekšnieks cum imperio. Parasti no dižciltīgiem, jo jātnieku centūrijas sastādījās no augstākas kārtas - ordo equister.

Visi apskatītie amati izteic administrācijas varu, kara bija publiskas varas tikai viens elements, otrs elements bija Senāts un trešais - sapulce - comitia.

IX.

Pirmais princeps bija Octavianus Augustus 27.g.pr.Kr., kurš ienesa jaunu laikmetu Romas dzīvē. Princeps - pirmais starp līdzīgiem. Principāta laikā de iure vēl bija republika, bet de facto jau monarchija. Princeps juridiski bija magistrāts, goda cilvēks. Viņš skaitījās speciāls magistrāts. Visas magistrātūras faktiski bija viņa rokās/consul, praetor, censor, dictator u.t.t/. Tomēr de iure viņš vēl nebija imperators, izņemot kara gājienus. Bet Romā princeps bija tikai magistrāts. Viņš bija sacrosanctus.

Juridiski monarchija - imperija tika organizēta 284.g.pēc Kr. Diocletianus bija pirmais imperators - ne tikai kara gājienā, bet arī mājās. Pilna vara piederēja imperatoram un viņa birokrātijai - ierēdņiem. Tagad pilsoņi kļuva par pavalstniekiem, jo valdīja monarchs. Līdz Diokleciānam nebija vēl romiešiem ierēdņu, bet tikai magistrāti-priekšstāvji.

Diocletianus sadalīja Romas imperiju 2 daļās: Oriens - rīta un Occidens - vakara, ar galvas pilsētām Romu un Konstantinopoli. Te nebija 2 patstāvīgas valstis, bet viena vesela ar kopēju likumdošanu. Katrā valdīja savs imperators. Abi imperatori skaitījās kā kollegas, līdzīgi iepriekšējiem 2 konsuliem. Sev kā palīgus abi imperatori, kuri tagad saucās Augusti, izvēlas 2 Caesares, kuri līdz ar to skai-

tās par viņu pēcnācējiem. Tiek organizēts arī otrs - Konstantinopoles Senāts. Līdz ar imperijas nodibināšanos, zūd arī Senata agrākā nozīme. To sekmē arī otra - Konstantinopoles nodibināšana un Senāts tagad ir tikai vienkārša valsts padome. No viņa atliek tikai tukša forma: 1/Senātā pasludina zināšanai jaunus likumus, 2/viņam uzdod dažreiz noskaidrot kriminālas lietas, 3/de iure Senātam piekrīt jauna imperatora izvēlēšana, bet šīs tiesības pārņem tas, kurš ir jau Cezars, jeb par tādu nozīmēts jeb izsludināts no kara spēka. Šīs dalīšanas pamatos ir tieksme pēc 2 kultūras tipiem - vakaros latīņu un rītos grieķu, ko pārvaldīšanas labā izveda Diocletianus.

476.g.pēc Kr. notiek karš un barbari - goti iejēma Romu. No 536. - 570.g. karš star Biantiju un langobardiem. No 570.-750.g. Romas valdnieki bija pāvesti. Visā rom. ties. vēstures attīstībā mēs varam izšķirt 4 periodus: 1. Romas pirmsākuma, saukts arī ķēniņu, 2. republikas, 3. principāta un 4. imperijas jeb absolūtās monarchijas laikmets.

X.

Kā publiski tiesiskas varas trešais elements bija tautas sapulce - comitia. Šī bija temporaliska organizācija. Jāizšķir comitia: 1/calata, 2/centuriata, 3/curiata un 4/tributa. Sapulce bija tiešā tautas reprezentācija. Sapulci sasauca attiecīgs magistrāts. Debates nenotiek, bet magistrāta izteikto projektu, priekšlikumu pieņem jeb noraida ar mutes vārdiem - jā jeb nē. Vēlāk balsošanas izvešanai bija vaska tafelītes ar burtiem UR/uti rogas/un A/antiqno/.

1/comitia calata notika divos termiņos - 24.martā un 24.aprīlī. Sinaiskis šos termiņus izskaidro ar to, ka kviritu organizācija bija dalīta uz 3, bet tautiskā uz 4. Vadoties no saules gada, arī gads dalāms uz 3 un 4/12 mēn.: 3 = 4 mēn. - 24.aprīlis kviritiem un 12:4 = 3 - 24.marts taut.org./ Šinī sapulcē taisīja testamentu /testamentum calatis comitiis/. Sapulce sastādas no kūrījām un to vada pontifex maximus.

2/comitia centuriata saistīta ar militārās organizācijas nodibināšanos. Sākumā viņa bija vienkārša kara spēka sapulce, bet pamazām viņa iespiedās agrākās comitia curiata kompetencēs un izspieda pēdējo. Tur tika apstatīti dažādi politiski un saimnieciski jautājumi. Viņā jāma dalību arī plebēji, kaut gan sākumā viņu iespaids bija mazs, jo pārsvarā bija pirmo klasu centūrijas. Šī sapulce milit.org. periodā spēlēja galveno lomu - šeit ievēl galvenos magistrātus, kā konsulus, pretorus un cenzorus. Izspriež svarīgākos likumdošanas un politikas jautājumus, sakarā ar ko šīs sapulces saucās comitiatus maximus. Sākumā jātniekiem bija privilēģija balsot pirmajiem, bet vēlāk to atcēla un pēc lozes izvēlēja centūriju no pirmās klases, kas nodod balsi kā pirmā - centuria praerogativa.

3/comitia curiata tautas sapulces pirmais veids - sapulce pa kūrījām, kur līdz Servija Tulija reformas izvešanai tika izņemti visi jautājumi un magistrātu ievēlēšana. Bet līdz ar comitia centuriata attīstīšanos, šī sapulce zaudē savu agrāko nozīmi un viņai paliek tikai dažas funkcijas: 1/arrogatio - personas/dēla/sui iuris adopcija, 2/lex de imperio - magistrātam, izvēlētam citā sapulcē, vajadzēja vēl dabūt no comitia curiata lex de imperio. Tas nenozīmē, ka viņam nav nekādas varas; lex de imperio nepieciešama tikai tamdēļ, lai viņam būtu tiesība sazināties ar dieviem, t.i. ius auspicii. Cicero izsakas, ka

ši bijusi vienīgā sapulces funkcija. So sapulci raksturo sakrālais princips.

4/ comitia tributa - sapulce pa tribām, kas republikas II. pusē sāk iejemt ievērojamu lomu. Jāizšķir viņu 2 veidi: consilia plebis tributa - specialī plebēju sapulces un comitia tributa - visas tautas, t.i. patriciešu un plebēju sapulces. Pirmo lēmumi saucas plebiscita, bet otro populiscita. Lex Hortensia 286.g. pr. Kr. noteic "Ut quod tributim plebs iussisset omnem populum teneret" plebiscitum līdzinājās likumam. Šī sapulce ievēl kvestorus un kuruliskos edilus /com. tributa/, bet consilia plebis tributa - plebejiskos magistrātus /tribunos un plebejiskos edilus/. Kriminālās jurisdikcijas laukā smagākie pārkāpumi, kas saistīti ar nāves sodu /capite anquirere/ attiecas tiesai comitia centuriata, bet vieglākie, saistītie ar naudas sodu, /pecunia anquirere/ tiesai comitia tributa. Likumprojekti tiek izspiesti kā vienā tā otrā sapulcē, skatoties kas tos ierosina; katrs magistrāts nāk ar likumprojektu tai sapulcē, kas to ievēlējusi.

Sapulces dienai jābūt jau agrāki izsludinātai, tāpat jābūt zināmam likumprojekta tekstam jeb uzstādītiem kandidātiem, kādā nolūkā ziņas par to savlaicīgi izliek forumā. Sapulce sākās ar auspiciju /sakraļs raksturs/, tad pasludina apspriežamo jautājumu un bez debatēm stājās pie balsošanas. Katram klātesošam ir tikai viena balss, balsis saskaita pa kūrījām, centūrījām, tribām un tā rodas viena balss vienība, kuŗas vairākums izšķir jautājumu.

Jāizšķir contiones vienkāršas sanāksmes, piem. uzstādīto kandidātu popularizēšanai, agitācijai, informācijai u. t. t.

Comitia pamazām zaudē savu agrāko nozīmi. Republikas beigās un principāta sākumā viņas sasauc tikai formas pēc - viņu likumdošanas funkcijas un magistrātu ievēlēšana ir tikai vienkāršs formalisms, balso pēc princepa vai Senata priekšlikuma. Jau Tiberija laikā /14-37.g. pēc Kr./ pārnes magistrātu ievēlēšanu Senatā. I. g. s. pēc Kr. izbeidzas arī viņu likumdošanas funkcijas /pēdējais likums, kas izdots tautas sapulcē ir lex agraria 98.g. pēc Kr. pie princepa Nerva/.

Ar comitia krišanu publiskā vara atrodas Senata un imperatora rokās. Senatam piekrīt visas agrāko komīciju tiesības un funkcijas. Tautas sapulce sāka zaudēt savu nozīmi II. g. s. pēc kr. Adriana laikā /117.- 138.g./.

Sakrālā komīcija. Visām tautas sapulcēm bija vairāk vai mazāk sakrāls raksturs, bet sevišķi tāds bija comitia calata, jo viņa notika pontifex maximus vadībā un bija saistīta ar kalendaru /2 term. gadā/ par kuŗu autoru romieši uzskatīja debesis.

Pontifex maximus stāv collegium pontificum priekšgalā, viņš skaitas primus inter pares. Viņam ir tiesība uz likt naudas sodus, galvenām kārtām priesteriem. Viņam ir ius edicendi. Viņu ievēl tautas sapulcē. Pontifiki ir ius sacrum sargātāji un pontifex maximus ir viņu priekšnieks. Bija pavisam 5 pontifiki. Pontifiku kollegijas sastāvā ietilpst pontifices, flamines, virgines vestales, kuŗas kalpoja dievietei Vestai un rex sacrorum, kuŗam, droši vien, piederēja tās pašas garīgās funkcijas, kas agrākos laikos ķēņīnam. Jāizšķir flamines maiores un minores. Pirmie: flamen Dialis - Jupitera priesteris, flamen Martialis - Mersa, flamen Quirinalis. Attiecībā uz flamen Dialis ir dažādi noteikumi. Virgines vestales ir personas sui iuris. Ja ceļā

uz soda vietu notiesātais satiek virgo vestalis, tad viņu apžēlo.

Collegium augures. Augures ir dievu gribas tulkotāji.

Pirms katra lielāka pasākuma attiecīgais magistrāts ar augor'u it kā ekspertu izdarīja auspiciūm. Republikas beigās zīlēšana izzuda.

Collegium fetialium. Fetiales loma ir starptautisko attiecību laukā. Pieteicot karu, fetiali meta šķēpu ienaidnieka zemē. Arī miera noslēgšanā viņi jēma dalību, mieru noslēdza ar zvērastiem un upurēšanu. Arī starptautiskos līgumus slēdza ar viņu palīdzību.

XI.

Senatus reprezentēja visu kvirītu organizāciju, visu tautu - 300 senatores jeb decuriones. Senāts bija netiešā tautas reprezentācija - pastāvīga organizācija. Senāta sastāvā jāizšķir seniores un iuniores. Pirmai runāja princeps senatus. Senātam de facto bija liela vara, jo konsulūš ievēlēja tikai uz 1 gadu. Senāta domas - sententia, lēmums - consultum, kas nebija likums, bet pēc spēka kā likums. Auctoritas patrum - pēdējā sankcija, bet ja tā runāja pretim sapulcē pieņemtam likumam, tad nebija spēkā.

Kēniņu laikmets. Pirmsākumos Senāts komplektējās no cilšu vecākiem, kuri tādā kārtā bija to pārstāvji, Senāta locekļi ex officio. Uz to norāda cilšu un senatoru skaita/ 300/ sakrišana un arī nosaukums "patres". Vēlāk ar pakāpenisku cilšu nozīmes samazināšanos un kēniņa varas pieaugumu, cilšu pārstāvības princips iznīkst un Senāta sastāvu noteic kēniņš. Attiecībā uz kēniņu Senatam padomdevēja raksturs: Senāts pēc kēniņa norādījumiem apsprieš dažādus jautājumus un viņa lēmumiem - Senatus consulta ir principiāla padoma nozīme, juridiski kēniņam nesaistoši, bet tomēr ar lielu faktisku spēku. Attiecībā uz tautu Senatam ir aizgādņa loma/ piem. interregnum/, Bez tam katrs tautas sapulcē uz kēniņa priekšlikumu pieņemtais likums, lai viņam būtu darbības spēja, prasa Senāta apstiprinājumu - auctoritas patrum, kuru Mommsens salīdzina ar auctoritas tutoris.

Republikas laikmeta sākumā senatorus ieceļ konsuļi, t.i. lectio senatus tiesības piekriņ konsuļiem. Jau republikas pirmās puses beigās Senātā jēma dalību arī plebēji/ ir strīds, kad tieši viņi šo tiesību ieguvuši/. Ar lex Ovinia, plebiscīts 312.g., lectio senatus pāriet cenzoru rokās un Senāts tagad sastādas ne vairs uz 1 gadu, bet uz visu lustrum - apm. 5 gadi. Senatoru sarakstā - album senatorium cenzoram vispirms jāievēd tās personas, kurās jau kādreiz bijušas kā magistrāti, pēc ieņemto amatu svarīguma. Skaitis paliek līdzšinējais, tikai Sullas laikā palielinājās līdz 600 un pie Cezara saniedza 900. Senāta sastāvā kā pasīvi locekļi ar padomdevēja tiesībām piedalījās arī flamen Dialis un visi tā laika magistrāti. Senātu sasauc un vada konsuls jeb arī pretors, kurš nāk ar ziņojumu/ relatio/. Pēc tam jautājums tiek nobalsots un tādā gadījumā būs senatus consultum per discessionem factum jeb ja prasa atsevišķu senatoru domas un seko debates, tad lēmums būs - senatus consultum per singulorum sententias exquisitas factum. Attiecībā uz Senāta kompetenci šinī periodā viņam ir tīri principiāla padomdevējas iestādes nozīme pie magistrātūrām. Bet faktiski viņš sen jau atsvabinājies no šīs lomas un iejēma patstāvīgu un valdošu stāvokli.

Senāta kompetences: 1/ daži reliģija un kulta jautājumi, 2/ augstākie sabiedriskās drošības jautājumi, 3/ augstākā uzraudzība par finansēm, naudas kalšanu u. t. t., 4/ vispārēja provinces pārvaldīšana,

5/diplomatisko sakaru vešana, kur Senats konsulus nobīdīja otrā vietā.

Kaut gan Senatam nebija likumdošanas vara/tāda pieder sapulcem/, viņš ir netikai padomdevēja, bet arī augstākais administratīvais orgāns, kas pie biežās magistrātu maiņas kļūst arvien vairāk noteicējs iekšējā un ārējā politikā. Bez tam viņam pieder valsts pārvaldīšana interregnum laikā/ kad mainas konsuļi/ un auctoritas patrum - tautas sapulcē pieņemto likumu apstiprināšana, kuŗa ar laiku atkrita.

Principāta laikmetā. Zaudējot tautas sapulcēm II.g.s.savu nozīmi, viņas funkcijas pāriet Senāta kompetencē un viņš līdzīgi imperatoram kļūst par valsts suverenās varas paudēju. Provincēs sadala Senata un imperatora provincēs; Senāts pārvalda savas provinces. Kā imperatoram tā arī Senatam ir tiesība kalt naudu. Senāts sacenšas ar imperatoru varas sagrābšanā, bet beigās zaudē par labu pēdējam.

Senāts šinī periodā kļūst par vienīgo likumdošanas orgānu. Arī imperatora resp. princepa projekti, lai kļūtu likumi, vajadzēja pasludināt Senatā/oratio principis/ un dabūt šeit savu sankciju, jo imperators kā katrs agrākais magistrāts padots likumam. Senāts ievēl *vecos republ. magistrātus* un arī pašu imperatoru, /kaut gan pēdējā funkcija ir tikai formalisms: pēcnācēju nozīmē pats imperators vai ar testamentu vai adopciju/ un dod viņam, t.i. paziņo viņa ievēšanu amatā ar *lex de imperio* kārtībā.

Imperijas laikmetā. Senāts zaudē savu nozīmi un no viņa paliek tikai tukša forma. To sekmē galvas pilsētas pārvešana uz Konstantinopoli un otra - Konstantinopoles Senata noorganizēšana. Viņa nozīme ir vairs tikai kā pilsētas domei. Senata kompetence: 1/ viņā pasludina zināšanai jaunus likumus, 2/ dažreiz uzdod izsekot kriminallietas, 3/ de iure Senatam piekrīt jauna imperatora ievēlēšana, bet to izved tas, kuŗš jau nozīmēts no imperatora par Cezaru jeb izsludināts par tādu no karaspēka. Daži domā, ka jau republikas beigās Senāts kļūst likumdevēja iestāde, citi to attiecina uz II.g.s.

XII.

Romas vēstures avotos mēs novērojam, ka viens un tas pats notikums / fakts/ minēts vairākās vietās ar dažādiem gada skaitļiem. Piem. teikts, ka Servija Tulija cenzūras izvešana notikusi 245., 311., 319..g.g. Par Romas dibināšanas gadu Cincius Alimentus uzskata 728.g. pr. Kr., Ennius - 900., Dionisius - 1200., Timeus - 814. un Fabius Pictor - 764.g. Analizējot bībeles chronologiju, arī novērojam tādu pašu parādību. Tā ir liela problēma, kas līdz mūsu dienām nebija izskaidrota. Pēc Sinaiska domām lieta grozas ap dažādiem kalendariem un dažādu chronologiju. Chronologijai ir liela nozīme vēsturē, jo tā sniedz eksaktību. Savos darbos Sinaiskie centies atrisināt senatnes chronologijas problemas ne tikai Romā, bet arī vispār pie senām tautām. Zinātnieki domāja, ka laiku skaita pēc mēneša /luna, grieķu - selena, no šī vārda atvas. elena/. Ir arī pazīstams otrs laika skaitīšanas veids - pēc saules. Saules un mēneša kalendari senatnes vēsturē ir kā divi koki, starp kuŗiem nomaldījās līdzšinējie zinātnieki. Pēc Sinaiska domām arī pats cilvēks varēja būt kā mērs. Sinaiska tēze: laiku skaitīja arī pēc cilvēka ķermeņiem atbilstošiem mēriem. Kāds filozofs teicis "Cilvēks ir visu lietu mērs". Cilvēks speciālā nozīmē var būt kā lietu vai laika mērs. Piem. mēs skaitam: pēc pirkstiem, sprīža/ceļa sprīdis, laika sprīdis u.t.t./galvām, soļiem, sauļas u.c. Babiloniešiem raksturīgs skait-

Ja mērs bija 30/roku falangu skaits/un 60/roku un kāju falangu skaits/. Falangas latviski sauc arī par /pirkstu/panta kauliņiem. Stingri anatomiski jēmot cilvēka rokas vai kājas ir tikai 14/kopā 28/, bet nevis 15/kopā 30 /falangas. Senāk tautām šī eksaktā anatomijas zinātne bija sveša un viņa skaitīja ikšķim 3 falangas. Zīmīgi, ka ebrejiem ir arī skaits 28. Arī romiešiem skaits 30 un 60 spēlēja lielu lomu/300 senatori - 30x10- roku pirkstu skaits/. Redzam, ka katrs pirksts ir trīsvienība. Interesanti atzīmēt, ka bieži izplātītais skaits 9 atbilst dāres kauliņu un iedobumu kopskaitam. Arī skaits 7 tāpat dabon, tikai paslēpjot ikšķi/aizslēpts ikšķis bieži redzams svētbildēs/. Sinaiska II. tēze : cilvēki mēdz mērit visas lietas ar jau ierastu mēru zistēmu /vienības princips/. Piem. pēc skaitļiem, kas atbilst cilvēka ķermeņa daļām skaitīja arī laiku. Zīmīga ir romiešu pirmatnējā chronologijā skaitīšana ar dienām. Mēnesis - 30 dienas, kaut gan faktiski ir 29,5 dienas/gads 365,25 dienas/. Novērojam jau pazīstamu skaitļu zistēmu: skaitīšana ar dienām - 30 dien. = mēnesim, 300 dien. = gadam, 3000 dien. = 10 gadiem. Arī periods, kā speciāls mērs. Romiešiem pirmais periods 300 g., II. 300 g., III. 300 g., iznāk 900 g. pr. Kr. 901. g. ir Kristus dzimšanas gads./Šo chronologiju apstiprina Ennius. Raksturīgs piemērs sakarā ar šo tēzi ir latviešu plaukstas mērs - sprīdis.

Sinaiska III. tēze: romieši skaitīja arī pēc mēnešiem/mēn. = 29,5 dien./, 10 mēn. = 1 g./29,5 x 10 = 295 dien./ . Savā IV. tēzē Sinaiskis aizrāda, ka ir novērojams pielīdzināšanās princips. Proti : $300 \frac{295}{300} = 295 \frac{300}{300}$ kaut gan izšķirība būs 5 $\frac{300}{300}$ gadi . Izšķirība visos 3 Romas periodos kopā 15 $\frac{300}{300}$ g. kā tas redzams:

mēneša chronologija pēc Ennusa 3 periodi, katrā pa $295 \frac{300}{300} = 885 \frac{300}{300}$. Otrs chronologs Fabius Pictor, kurš kā mērumēnešiem pieņem tikai 29 dienas, pielīdzinot iznāk kā 3 periodi pa $290 \frac{300}{300} = 870 \frac{300}{300}$, t.i. mēneša chronologija pēc Fabius Pictor.

Sinaiska V. tēze. Romiešu chronologija novērojam arī uzskaitīšanas principu, jēmot par pamatu eksaktu saules vai mēneša kalendārisko vienību/saules chron. gads = 365,25 dien., mēn. = 354 dien./.

I. saules chron./duodecimalā zistēma/. Katrā Romas periodā $300 \frac{300}{300}$ gadi jeb 90.000 dien. Lai zinātu cik īstā saules gadu šai periodā bijis, tad 90.000 jādala uz 365,25, dabonam 246,42 /uzskaitīšanas princips/. 3 periodi pa $300 \frac{300}{300} = 246,42 \frac{365,25}{300}$, kas kopā iztaisa $900 \frac{300}{300}$ un $739,26 \frac{365,25}{300}$. Tātad pēc eksaktās saules chron. Kristus dzimšana iznāk 740. g.

II. mēneša chron./decimālā zistēma/. Mēs šim atkal mums jau pazīstamo Romas periodu $300 \frac{300}{300}$ gadi jeb 90.000 dien. un dalīsim ar istā mēneša zistēmas chron. gada vienību /354 dien./ dabūsim 254,25, tas nozīmē, ka tik daudz mēneša chron. gadi ir vienā Romas periodā - uzskaitīšanas princips. 3 periodi pa $300 \frac{300}{300} = 254,25 \frac{354}{300}$, kas dod rezultātu $900 \frac{300}{300}$ un $762,75 \frac{354}{300}$ /šis gada skaits ir arī minēts romiešu chron./ . No visa sacītā par romiešu laika skaitīšanu, mēs nākam pie slēdziena, ka viens un tas pats fakts ir ticis rēķināts pēc dažādām chron. zistēmām. Tāpēc gadi $739,26 = 762,75 = 900$.

XIII.

Tiesību avotiem /nejuristu valodā/ ir vairākas nozīmes, veidi.

1/ tiesību avoti ir tie faktori, kas atstāj zināmu iespaidu uz tiesī-

bu rašanos un attīstību. Vēsturiskā skola /Gustavs Hugo, Puchta un Savigny priekšgalā/pretēji dabisko tiesību skolai /priekšstāvis Hugo Grotius/mēģināja izskaidrot tiesību izcelšanās veidus, bet ne tiesību izcelšanās racionālos pamatus un pastāv uz tiesību vēsturiskā stāvokļa izpētīšanu. Viņa tieši pētīja šāda veida avotus - iespaids ir tautas raksturam, parašām, sabiedriskai iekārtai, kultūras pakāpei. Vēsturiskā skola pēti arī tautas tiesisko apziņu, t.i. cilvēka prātu un likumdevēja gribu. Sakarā ar to tautām ar savādu kultūras pakāpi ir savādākas tiesības. Dažreiz gan ^{notiek tiesību} recepcija - Šveices kodeksa pārņemšana no Turcijas.

II. juristi par ties avotiem sauc formas, kurās izteicas /izceļas/ tiesību normas, pavēles. Tā norma izteicas likumā, ierašu tiesībās, tiesu praksē u.t.t. Šie ir avoti no juristu viedokļa.

III. par tiesību avotiem zinātnieki sauc vēl dažādas liecības, dokumentus, aktus, kas mūs tieši iepazīstina ar zināmas tautas tiesībām. Arī praktiskie juristi sauc tos par avotiem. Še iepazīsimies ar tiesību avotiem 3. nozīmē. Attiecībā uz tiesību avotiem romiešu jurists Gaius savās institūcijās § 2 saka: "Constant autem iura/propria/ex legibus, plebiscitis, senatus consultis, consultibus principum, edictis eorum, qui ius edicendi habent, responsis prudentium".

Tā tad rom. ties. avoti sastādas no likumiem, plebiscitiem, Senāta atzinumiem, princepa lēmumiem, ediktiem un zinātnieku domām. Šie avoti citādi kā mūsu laikos. Gaius attēlo tos likumu avotus, kādi bija I. g. s. pēc Kr. - principāta la ikmetā. Romas republikā nebija princepa likumu.

Prof. Pokrovskis rom. ties. vēst. avotus iedala 2 grupās: I/ literariskie pieminekļi - senatnes rakstnieku darbi, sevišķi veltītie romiešu vēsturei. Tādi Tita Livija, Tacita, Cicerona, Plutarcha u.c. darbi. Arī citi nevēsturiska rakstura darbi apgaismo tiesību institūtus un viņu attīstību, piem. Plinija, gramatiķu Varro, Festa, Roba u.c. darbi. Nozīme arī poetu Horacija, Ovidija u.c. darbiem. Arī mērnieku - agrimensores, kā Frontīna, Gignina u.c. darbiem. Tad sacerējumi par lauksaimniecību - Cato "De agricultura".

II. epigrafišķie pieminekļi. Dažādās vietās un laikos atrod visādus senatnes pieminekļus - vara tafeļu, kolumnu u.c. veidā. Viņu uzraksti sniedz mums ziņas. Šādu dažādu atrasto priekšmetu uzrakstu pārskatu sākot ar 1863. g. izdod Berlīnes zinātņu akadēmija ar nosaukumu "Corpus inscriptionum latinarum".

Ieraduma tiesības. Pirmsākumos tiesību zinības atradās garīdznieku - pontifiku rokās. Tad dzīvi regulēja ieraduma tiesības - mores maiorum. Senču parašas, kas saturēja ne tikai tiesības, bet arī reliģiju, reliģiskas ceremonijas un tikumiskas normas. Tāpēc arī šīs tiesības sauca par senču parašām, sakarā ar to gādību par tām uzjēmas garīdznieki. Tomēr jau tad tika atšķirtas fas un ius: "Fas ad religionem, iura pertinet ad homines". "Fas lex divina, ius lex humana est", lai gan gadība un uzraudzība bija pontifiku rokās. Ulpiana šo tiesību definīcija: "Ius quodquod usus comprabavit". Pie visām senām tautām sākumā tiesībām ir tikai ieraduma tiesību rakstus.

Likums Gaius: lex est, quod populus iubet atque constituit - ko tauta pieņem un nodibina noteiktā kārtībā. Prof. Frēze paskaidro

ka lex atvasināts no legare, ligare, kas nozīmē zināmas personas saistību līdzīgi obligatio.

Katram likumam, ko pieņēma tautas sapulcē bija projekta autora nomen gentilicum, piem. lex Aebutia. Ja likumam viens vārds, tad tas nozīmē, ka viens to ienesis sapulcē, piem. prētors, didaktors, tautas tribuns, kuri nedarbojās kollegiāli. Konsuļi, kas bija 2 un kas atvietoja ķēniņu, likumprojektu ienesa abi kopā, jo darbojās kollegiāli. Tāpēc likumi, kam 2 vārdi, ienesti no konsuļiem, piem. lex Aelia Senita.

Likuma redakcijā jāizšķir 3 daļas: 1/ praescriptio - autora vārds balsošanas vieta/comitia/laiks un centūrijas jeb tribas nosaukums, kas balsojusi pirmā; 2/ rogatio - likuma teksts, t.i. parastā norma un 3/ sanctio - seku norādījumi lik. neizpildīšanas gadījumā. Likumus izkāra foruma uz metala vai koka tafelēm - legem figere, bet norakstus uzglabāja archivā.

Iepazīšanās nolūkā magistrātam-iniciātoram likumprojekts bija 24 dienas pirms balsošanas jāizstāda forumā, tas tehniski saucās promulgare legem jeb rogationem. Šinī laikā vairs projektu nedrīkstēja grozīt. Lai izbēgtu slepenes grozīšanas, lex Licinia Iunia 62.g. noteica, ka reizē ar likumprojektu izkāŗšanu forumā, noraksts nododams archivā.

Likum. iedala 3 šķirās pēc sankcijas rakstura:

1/ leges perfectae - satur vispilnīgāko sankciju, kas nosaka, ka akts nav spēkā, kas rīkojas pretim likumam.

2/ Leges minus quam perfectae - sankcija neiznīcina katru aktu, bet piedraud tikai ar kādu sodu.

3/ leges imperfectae - sankcijas nav, lai gan pastāv aizliegums.

Frāze izšķir 1/ likumus materiālā nozīmē - kuri tieši izteic tiesisko normu un 2/ likumu formālā nozīmē, ne pēc būtības, bet tikai pēc formas, piem. likums par kara pieteikšanu vai miera noslēgšanu.

Lex lata . Likumdošanas iniciatīve piekrīt magistrātiem, galvenām kārtām konsuļiem, sakarā ar ko lietā frāzi legem ferre jeb legem rogare. Pats magistrāts-rogator. Tāpēc likumu, kas ienests no attiecīga magistrāta un pieņemts tautas sapulcē, t.i. noteiktā kārtībā, sauc par lex lata jeb lex rogata.

Lex data . Ar šo terminu jāsaprot speciālas tiesības un privilēģijas, kurās dotas atsevišķām grupām no rom. magistr. - kara vadoniem pie zināmas provinces iekāršanas. Tā kā magistr. nebija likumdošanas vara, tad tādas privilēģijas no viņiem tiek dotas it kā tautas uzdevumā un vārdā.

Leges regiae - ķēniņu likumi. Strīdīgs jautājums vai pastāvējuši šādi likumi. Daži avoti runā par labu, daži par sliktu. Stāsta, ka Servius Tullius savācis 50 likumus pa daļai Romula un Numa un savus, licis priekšā tautas sapulcei, kas tos pieņēmusi. Ja tas taisnība, tad jau ķēniņu laikmetā varētu runāt par lex lata/Pokrovskis/. Šo laiku literatūra šo jautājumu apstrīd. Ja bija jau 50 likumi, tad plebējiem nebija pamata žēloties par rakstītu likumu trūkumu un prasīt pēc kodeksa/lex XII.tab./. Tieši ķēniņu rīkojumi, pavēles- leges dictae principiēli bija spēkā kamēr ķēniņš dzīvs, bet droši vien, šādi rīkojumi vēlāk saauga tautā un neatšķīrās no ieraduma. Pieņemams, ka šādi leges regiae kā lex lata un lex dictae veidā/ domājams, ka atsevišķos gadījumos griežas arī pie tautas/vairāk attiecās uz publiskām, ka privātām tiesībām, jo pēdējās atradās zem mores maiorum iespaida. Neskatoties

uz tiešu pierādījumu trūkumu, domā, ka nebūtu pielaižams, ka ķēniņa laikmetā nebūtu pazīstama likumdošana. Servija Tulija reforma iedomājama kā plānveidīga likumdošana. Tā tad ieraduma tiesības nebūtu vienīgā likuma forma vēlākā ķēniņu laikmetā/Pokrovskis/.

Papiriusa krājums. Otrs fakts, kurš it kā apstiprinātu leges regiae esamību, izteicas sekojošā. Republikas beigās/Cezara laikā/Romā cirkulē šādu likumu krājums - ius Papirianum pēc sarakstītāja vārda. Cirkulē viņš ar komentāriem, sarakstītiem no Granija Flacca. Dīvaini, ka Cicero un Varro viņu nepiemin. Domā, ka viņiem tas nebija pazīstams un nav sastādīts tālāk pēc ķēniņa izdzišanas, bet vēlāk. Attiecībā uz ius Papirianum saturu, tad daži noteikumi, kas atstāstīti mums no rom. juristiem, bez šaubām, ļoti veci; daži attiecas uz sakrālām tiesībām un upurēšanas rituālu, kur tautas sapulces nebija kompetentas; citi, kaut gan satur civil un kriminaltiesības, bez šaubām, nav ķēniņu izdotie likumi, bet rom. istās ieraduma tiesības, tikai teika tos pierakstījusi vienam, otram ķēniņam lielākas autoritātes dēļ.

XIV.

Legenda stāsta, ka Romas republikas sākumā pastāvējusi liela nenoteiktība tiesību sfairā - nebija rakstīta likuma. Visa notekšana piederēja patriciešiem, kuri iztulkoja tiesības sev vēlāmā gerā un tāpēc plebēji viņiem neuzticējās. Radās nemiers.

462. g. pr. Kr. tribunus plebis Terentilius Arsa pieprasīja komisiju likuma izstrādāšanai. Patricieši pretojās. Tā kā plebēji neatlaidās, bet 8 gadus no vietas izvēlēja to pašu tribunu, kurš vienmēr nāca ar savu prasību, tad beidzot patricieši piekāpās.

3 vīru komisiju nosūtīja uz Grieķiju iepazīties ar grieķu, sevišķi Solona, likumdošanu. 451. g. pēc komisijas atgriešanās, nozīmēja Decemviri legibus scribundis - likumu izstrādāšanai. Viņu darbības laikā visi magistr. tika atcelti un visa vara pārgāja viņu rokās. Pēc gada bija uzrakstītas 10 tabulas, kuras piejēma tautas sapulcē.

No jauna ievēlēja 10 vīrus, kuri uzrakstīja vēl 2 tabulas. Kad otrā komisija pēc gada negribēja atkāpties no savas varas, to gāza. Šis likums savu vārdu dabūjis no 12 tabulu skaita - uzrakstītas uz koka vai metala un pakārtas forumā. Gallu uzbrukuma laikā gājušas zudumā, bet jaunatne tās zināja no galvas un tās atjaunoja.

Pieņemot, ka Gaius'a šī likuma komentāri rakstīti, vadoties no likuma zistēmas, var rekonstruēt šādu kārtību: I., II. - normas par civilprocesu; III. - par maksāt nespējīgu parādnieku; IV. - normas par tēva varu - 4. bauslis; V., VI. - par aizgādniecību, aizbildniecību, mantošanu un īpašumu; VII., VIII. - saistību tiesību norma; IX., X. - publisko un sakrālo tiesību normas; XI., XII. - dažādi papildinājumi.

Lex duodecim tabularum raksturojās kā: 1/rom. ties. sintēze, kopsavilkums un 2/kā rom. ties. fundamenti. Ja runājam pirmā nozīmē, tad iedomāsimies šie senās rom. ieraduma tiesības, kādas pastāvēja ķēniņu un republikas laikos. 2/no tā izauga visas rom. ties., rom. juristiem tās atvasinot un interpretējot.

Šis ir plašākais un visievērojamākais, viens no vecākiem rom. likumiem, sevišķi attiecībā uz civiltiesībām. Kas pirms tā bijis Romā neskaidrs. Šis likums iesāk rom. ties. vēsturi. Tas nav pieņemts normalos apstākļos, bet kādos - strīdīgs jautājums, kas nebija skaidrs arī vēlākajiem rom. juristiem. Tomēr apšaubami tie apstākļi, kā to pēdējie attē-

loja. Daži domā, ka šim likumam piemītot daudz kas no grieķu tiesībām, jau teika viņu izcelšanos norādot par sakaru iespāidu ar grieķiem. Min arī grieķi Hermodoru, kurš palīdzējis likumus sastādīt. Tomēr 12 tabulu likumi ir istas rom. ties. Šis likums pierakstīts arī vienam otram jaunākam juristam, bet viņa normas ir senas normas. Lasot tā fragmentus, redzam, ka tas regulē primitīvu dzīvi, bez tam jau citi veci likumi groza 12. tab. likumu kārtību. Livius viņu raksturo kā "fons omnis publici private iuris".

Kalendara zistēmas problēma. Dažos avotos par 12 tab. lik. izcelšanos uzrādīti citādi gada skaitļi, kas izskaidrojams ar dažādām kalendara zistēmām un dažādu chronologiju, kā saules, mēneša u.c./skat. 12. bil./.

XV.

Gaius: "Edicta sunt praecepta eorum, qui ius edicendi habent. Ius autem edicendi habent magistratus populi Romani."

Kā Gaius tālāk paskaidro, tad visiem magistrātiem esot tiesības izdot ediktus, bet sevišķa nozīme esot abu pretoru, provinču pr-ku, kurulisku edilu un kvestoru ediktiem, kam bija nozīmes tiesās.

Ius edicendi resp. edictum atvas. no vārda exdicere.

Konsuļi, pretori un citi augstākie magistr. pirms stāšanās amatā uzstādīja sava darba programmu. Sākumā viņi mēdza izteikties mutes vārdiem, bet vēlāk, kad tos sāka uzrakstīt, tie dabūja nosaukumu edicta. Edikti sākumā saturēja ievēlētās personas dzīves un nopelnu aprakstu. Tomēr pretori, kurū kompetencē ietilpa tiesas spriešana un edili, kurū bija uzraudzība par tirgu un tirgus jurisdikcija - savos ediktos uzstādīja principus, pēc kā tie vadīsies savā darbā, t.i. pēc kā spriedīs tiesu. Tādēļ šiem ediktiem sevišķa nozīme kā tiesu darbu avotiem.

Jāizšķir edictum: repentinum, perpetuum un tralaticium.

Edikts ir spēkā 1 gadu, kā mēr attiecīgais magistr. ir pie varas. Tiesisks edikts ir katrs edikts, ko izdod attiecīgs magistr., kuram pieder ius edicendi. Vispirms pretors savos ediktos uzstādīja juridiskas formulas; formula bija priekšraksts tiesnesim iztiesāt lietu, saskaņā ar pretora uzrakstītiem principiem. Pats pretors neizsprieda tiesu, bet tikai iepazīnās ar lietu un rakstīja tiesiskus principus, pēc kā lieta iztiesājama. Tādā kārtā ediktā bija 2 prasības: 1/ actiones civiles un 2/ actiones praetoriae. Pretora prasību formulas - actiones in factum conceptae

civilās " " " - actiones in ius " "

Dažreiz pretors izsakās īpatnēji: iudicium/actionem/dabo.

Arī actiones civilās ir pretora dotas, bet uz civiltiesību pamata. Tajā pašā ediktā pretors paredz arī dažādas exceptio. Bez tam pretors vēl savā ediktā apsolas pie zināmiem apstākļiem "restitutio in integrum."

Tā tad ediktā 2 daļas: 1/ formulas un 2/ apsolījumi. Prof. Vlassaks domā, ka edikta 1. daļā bija apsolījums un actiones praetoriae, bet 2. - actiones civiles.

Pēc rom. juristu atzinuma edikta loma ir trejāda:

- 1/ iuris civilis adiuvandi gratia - palīdz civiltiesībām
- 2/ " " supplendi " - papildina "
- 3/ " " corrigendi " - izlabo "

Šaubas izsauc 3. funkcija, jo pastāv princips "praetor ius facere/tollere/non potest". Tomēr, lai gan pretoram šīs tiesības nebija, viņš faktiski varēja atstāt iespāidu uz tiesību izveidošanos, piem. viņš

atstāja vienu otru novecojošos tiesisku normu "sine effectu". Savus uzskatus šinī jautājumā viņš jau pateica savā ediktā. Tā radās kailās kviritu tiesības - nudum ius quirritium, kas bija gan spēkā, bet ko nevarēja realizēt.

XVI.

Formulārā procesā prasītājs un atbildētājs savas prasības var izteikt magistr. kādos vārdos vien grib, forma nav jāievēro. Partu pretenzijām dot attiecīgo juridisko izteiksmi ir pretora uzdevums. No partu paskaidrojumiem pretors izved strīda juridisko būtību, kurā atsevišķā priekšrakstā uzdod izspriest nozīmētam tiesnesim. Šis priekšraksts tiesnesim ir formula, no kā arī pašu procesu sauc par formulāro.

Procesā ir 2 stadijas, fāzes: 1/ in iure - pie magistr., kurš tikai uzklausa partu prasības, sastāda attiecīgu formulu un uzdod izspriest lietu tiesnesim pēc sastādītās formulas; 2/ in iudicio - norisinājās pēc ilgāka laika, ne vēlāk par 18 mēn., pie tiesneša, kurš izspriež lietu pēc būtības.

Galvenais šai procesā ir pati formula; viņa ir mērķis lietas izvešanai in iure un pamats lietas iztiesāšanai in iudicio.

Formulas parastās sastāvdaļas: 1/ iudicis nominatio - Octavius iudex esto; 2/ intentio - prasītāja pretenziju apraksts, t. i. strīdus būtība un 3/ condemnatio - uzdevums tiesnesim apvainot jeb attaisnot, skatoties pēc tā, vai intentio aprakstītais fakts pareizs, vai nepareizs. Dažreiz sarežģītākos jautājumos, izrādas, ka vajadzīgs formulā uzrādīt tos faktus un apstākļus, uz kuriem prasītājs pamato savu pretenziju, tad formulas sākumā pirms intentio raksta demonstratio jeb praescriptio.

Intentio var būt dažāda rakstura. Jāizšķir:

- 1/ intentio in rem - strīds par lietu tiesībām resp. īpašuma;
- 2/ " " personam - " " saist. ties., sakarā ar ko izšķir prasības actiones in rem un actiones in personam.
- 3/ intentio stricti iuris - izriet no stingrām civiltiesībām;
- 4/ " bonae fidei - ņemot vērā tirdzniecības ieradumus un kārtību;
- 5/ " certa - noteikta summa jeb lieta;
- 6/ " incerta - nenoteikta "

Ari condemnatio var būt dažāda. Jāizšķir:

- 1/ condemnatio certa - formulā uzrādīta summa par kādu atbild. apvainojams;
- 2/ " incerta - ja summa jāaprēķina tiesnesim;
- 3/ " cum taxatione - ja uzrādīta formulā maksimālā summa.

Bez šīm parastām sastāvdaļām, formulai dažreiz pievieno papildinājumus, tādi:

1/ exceptio - prasītāja pretenzijām atbildētājs var stādīt pretprasības;

2/ arbitratus iudicis - ja prasība par netiesiskā valdīšanā esošas lietas atdošanu, tad pirms condemnatio ir uzdevums tiesnesim apvainot tikai tad, ja pēc tiesneša pavēles lieta netiek atdota labprātīgi. Ja lietu atdod - attaisno, ja ne - tad piespriež viņas vērtību. Šādas prasības ar arbitratus iudicis sauc par actiones arbitrarie.

Formula: Octavius iudex esto. Si paret Numerium Negidium Aulo agerio sestertium decem milia dare oportere, iudex Numerium Negidium Aulo agerio sestertium decem milia condemna, si non paret, absolve.

Šī ir condictio certae pecuniae prasības formula, prasība pēc vienas - actio certae creditae pecuniae, šeit actio in personam. Pavisam pazīstamas 10 prasību formulas, kuras viena no otras atšķiras un tiek piemērotas konkrētā gadījumā.

Formulārā procesā pielaida arī partu pilnvarniekus. Jāizšķir: 1/ cognitor - formāls pārstāvis; 2/ procurator - neformāls pārstāvis. Viņš atbild personīgi it kā savā lietā. Prāvas zaudēšanas gadījumā pats atbildētājs jeb prasītājs var ierosināt jaunu cūdzību, bet ne tā ar kognitoru. Vēlāk laikā nav vairs starpības starp abiem.

Lex Aebutia. Nav tieši zināms viņa izdošanas laiks un viņa loma pašā reformā. Viņu saista ar duae leges Iuliae. Pēc jaunākiem Žirara pētījumiem, viņš izdots laikā starp 149. un 126. g. pr. Kr. Vlassaks, Žirārs u. c. saka, ka lex Aebutia blakus pastāvošām leges actiones formām ieveda jaunu formu - per formulam, t. i. formulāro procesu. Citi saka, ka viņš pilnīgi iznīcināja veco procesu, bet Gaius'a izteiciens "Effectumque est" norāda uz reformu, kā uz šī likuma netiešu rezultātu. Bez tam šis likums un, liekas, ka tā viņa galvenā nozīme, spēlēja lielu lomu pretora darbībā attiecībā uz civiltiesībām un reizē ar to ius honorarium tālākā attīstībā. Tā kā formulas sastādīšana atradās pretora rokās, tad viņš varēja dot prasības pretēji vecām civiltiesībām, tās ignorējot un tādējādi paplašinājot ius honorarium.

Lex Cornelia/67. g./ noteica "ut praetores ex edictis suis perpetuis ius dicerent" - lai pretori neatkāptos no saviem ediktiem. Tā viņu juridiskā nozīme bija pastiprināta, sakarā ar to Cicero nosauc tos par lex annua.

Pretora edikts vispilnīgāki raksturo magistr. resp. ius honorarium iespaidu civiltiesību laukā. Viņam no visiem citiem ediktiem vislielākā nozīme kā rom. ties. vēstures avotam, sevišķi attiecībā uz tiesāšanās kārtību, ko spilgti izteic pretoru administratīvi tiesiskā prakse.

Edictum tralaticium - ir visu iepriekšējo pretoru normu sakopjums, kas pārgāja no viena edikta uz otro, jo kats jauns pretors jēma vērā savu priekšteču ediktu.

Adriana reforma. Imperators Adriāns/starp 125. un 128. g. pēc Kr./ uzdeva tā laika ievērojamākam juristam Salvijam Jūlianam pārskatīt un sakopot edictum perpetuum. Sastādīto ediktu un imperatora priekšlikumu apstiprināja Senāts, bet par formālu likumu neatzina. Viņš paglabāja savu ius honorarium raksturu. Darbu izdarot, Salvius Iulianus ediktu saturu neizmainīja, tikai nedaudz vietās var konstatēt pārgrozījumus pēc būtības - t. s. novae clausulae Iuliani. Viņš pievienoja arī kurulisko edilu ediktu. Šī darba teksts līdz mums nav nonācis. Šis darbs pēc lex XII. tab. uzskatāms kā pirmā lielākā rom. ties. kodifikācija, kā pretora milzīgā darba sakopjums.

Edictum perpetuum - edikts, ko izdod magistrāts stājoties amatā, kā sava darbības gada programmu un satur veselu rindu vispārējus abstraktus noteikumus.

Edictum repentinum - edikts, kas izdots atsevišķam konkrētam gadījumam un kuru magistr. var izdot sava darbības gada kurā katrā laikā pēc vajadzības.

Salvius Iulianus pieder sabiniešu skolai, dzīv. II. g. s. pēc Kr. Ievērojamas viņa Digesta 90 grām., ievērojams ar edictum perpetuum sakopšanu. Iejēmis daudzus magistr. amatus. vispār atzīts jurists. Viņa skolnieks Africanus izdeva viņa darbus. Iulianus miris apm. 169. g.

XVII.

Ius civile un ius honorarium tiesību sistēmām republikas periodā pievienojās vēl 3. sistēma - ius gentium, kurā pēc savas juridiskās dabas

gandrīz līdzīga ius honorarium, bet atšķiras no tās ar savu darbības lauku. Ius honorarium ir normu kopums, kuŗas izstrādātas ar pretoru - ius praetorium un edilu - ius edicilium praktiku, no vārda honores.

Ius civile un ius honorarium ir tīri nacionālas tiesības, kuŗu normas attiecas tikai uz cives Romani - Romas pilsoņiem.

Ius gentium pēc savas būtības ir starptautiskas tiesības.

Romā ieplūda dažādu tautību ļaudis, kā amatnieki, tirgotāji u. t. t. Sakarā ar to ius gentium normas ir sakopotas no dažādu tautu ierāšām un noteikumiem tirdzniec. laukā u. t. t., kas varēja puslīdz vienādi tikt atzītas no visām tautām un atbilda viņu tiesiskai apziņai. Protams, vecākos laikos ius gentium bija mazliet savādāka nozīme. Tās bija norakstītās tiesības, kas regulēja tautu attiecības/kā to uztver Cicero un Livius/. Tādā kārtā ius gentium kārtā rom. dažādās attiecības ar ārzemniekiem un pēdējo attiecības savā starpā. Bez jau minētās nozīmes rom. juristiem par ius gentium ir vēl cita doma. Jau pats vārds uz to norāda, ka pastāv kaut kas kopējs visu tautu tiesībās, ko atzīst visi vienādi: kā radniecību, vecāku godināšanu, reagēšanu pret izdarīto ļaunumu u. t. t. Šo vispār atzīto normu kopību viņi arī sauca par ius gentium. Iedziļinoties tālāk šinī jau tājumā, viņi konstatēja, ka pastāv t. s. dabiskās tiesības - ius naturale. Ko var apzīmēt par pirmo soli tiesību filozofijā.

Ius gentium iespaidoja nacionālās tiesības, kuŗās pārgāja vēlāk viena otra ius gentium norma un izspieda specifiskos rom. instit. Ius gentium bija lielāka brīvība un lokanība un viņas normas pārgāja nacionālās tiesībās gan ar likumu, gan ierāduma ceļā, gan ar pretora ediktu. Ius gentium bija laboratorija, kuŗā pārstrādāja dažādu tautu dažādas tiesības vienā veselā internacionālā, lai pēc tam pārstrādātu arī pašas rom. ties. šīs internacionalitātes garā. Ar Karakallas likumu visi Romas valsts iedzīvotāji ieguva pilsoņu tiesības, peregrin izzuda un līdz ar to viņiem zuda vajadzība pēc ius gentium tiesību sistēmas. Bet līdz ar to ius gentium sistēmas saturs bija pārgājis rom. ties.

Praetor peregrinus kārtā rom. attiecības ar ārzemniekiem un pēdējo attiecības savā starpā, izdod ediktu, kuŗš ir pamats ius gentium attīstībai.

Kurulisko edilu edikts regulē tirdzniec. attiecības, noteic tirgus jurisdikciju un viņa nozīme kā tiesu darbu avotam. Šiem edīliem piekrita pilsētas, ugunsdzēsēju, pārtikas piegād., tirgošanās/mēri un svāri/un sabiedrisko spēļu un izrāžu uzraudzība.

XVIII.

Gaius: Senatus consultum est, quod Senatus iubet atque constituit, itque legis vicem optinet, quamvis fuerit quiesciturum.

Senatus consultum ir Senata lēmums, kuŗš līdz II. g. s. nebija likums, bet pēc spēka kā likums. Ar viņu rēķinājās visi magistrāti.

Senātā vienam no konsuļiem vajadzēja uzstāties ar aizstāvci- šiem motīviem. Ja likums tika pieņemts, tad viņš tika nosaukts attiecīga konsuļa vārdā, piekarot vārdam galotni - num, piem. Senatus consultum Trebellianum, sen. con. Pegasianum. Izjēmuš sen. c. Macedonianum, kas aiz- liedza padotiem dēliem aizjēmties naudu un tādu aizjēmušu atzina par nesaistošu, jo kāds jauneklis Macedo bija nositis savu tēvu, lai apmierinātu kreditoru prasības un sakarā ar to šis sen. c. nosaukts viņa vār- dā.

Jāizšķir: 1/ sen. c. per discessionem factum un 2/ sen. c. per sin-

gulorum sententias exquisitas factum/skat.ll.bij./.

Oratio principis .Principāta laikā likumprojektu apstiprināšanai Senatā ienesa princeps resp.imperators un ar oratio - runu uzstājās princeps, kura runu vienmēr piejēma.Ta pēc viņa runas sāka uzskatīt par likumu,nemaz nestājoties pie balsošanas.Ar laiku princeps nemaz vairs nerunāja,bet tikai pats izdeva likumus.Nu sākās laikmets,kur noteicošais var ds ir constitutio principis.

XIX.

Savu spriedumu - sententia tiesnesis pasludina mutes vārdiem, bez formalitātēm un bez motīvu uzrādīšanas.Ar to tiesneša loma beidzās. Sententia jeb res iudicata nodibina starp partijām tiesības - ius facit inter partes, neatkarīgi no tā,vai viņš taisns vai nē - res iudicata pro veritate accipitur.Sprieduma galvenā nozīme tā,ka ar spriedumu strīds tiek uzskatīts par galīgi izšķirtu.Otrreiz nevar celt sūdzību par to pašu lietu.Ja sūdzību ceļ otrreiz,tad atbildētājam ir exceptio rei iudicatae.

Tiesneša spriedumam principā nevar būt nekāda apelācija mūsu nozīmē, jo nepastāv tiesu instances.Protams,ka ieinteresētā puse varēja apšaubīt viņa pareizību un pierādīt,ka viņš kaut kādu iemeslu dēļ ir uzskatams par neesošu,ka res iudicata non est/piem.ka tiesnesis nav bijis pie vesela saprāta/.Ja ieinteresēts prasītājs,viņš var celt jaunu sūdzību un uz atbildētāja aizrādījumu,var pierādīt,ka iepriekšējais spriedums ir tikai šķietams,iedomāts, neesošs,neievērojams.Ja ieinteresēts atbildētājs, uz prasītāja aizrādījumu par piedziņu pēc actio iudicati,var pierādīt,ka iudicatum nav bijis.Protams,ja viņš to nepierādīs,viņš padots divkārtai atbildībai,dažreiz to sauc par revocatio in duplum.Katrā gadījumā šāda sprieduma īstenības apstrīdēšana nav apelācija.Sprieduma caurskatīšanu un izlabošanu foruBrais process nepielaida.Tikai imperijas laikmentā,kad bija ekstra ordinārais process,pazīna tiesu instances un apelāciju istā vārda nozīmē.Tad tiesneši iznesa rakstītus spriedumus - decretum,kurī nebija kā agrāk vienīgi condemnatio pecuniaria,bet pazina izpildīšanu arī in natura.

Aizsardzību pret materiāli netaisno spriedumu varēja dabūt vienīgi no magistr.,pateicoties viņa intercessio/piem.tautas tribuna/,ar lūgumu pārtraukt piedziņu pēc sprieduma.Tā ir appellatio romiešu izpratnē tai laikā.Bet intercessio šeit tikai paralizē pretora varu/piem.missio in possessionem/,bet nemaz neaizkar spriedumu,kurš de iure paliek nesatricināts.Bez tam varēja griezties pie paša pretora un lūgt restitutio in integrum,tad lietu var nodot citam tiesnesim.Bet visi šie aizsardzības soļi atkarīgi no magistrāta ieskata.Pie zināmiem apstākļiem no netaisna sprieduma cietuse persona var griezties ar sūdzību pret pašu tiesnesi atlīdzināt zaudējumus :ar netaisno spriedumu tiesnesis pretenziju it kā pārnesa uz sevi - iudex litem suam facit.

Kā redzējām ar spriedumu uzskata lietu par galīgi izšķirtu.Tomēr vēsturē ir kāds gadījums,kur notikusi atkāpšanās,ši principa neievērošana.Romā kāds ļaunprātīgs bankieris tika attaisnots,bet Cicero ar savām dedzīgām runām panāca to,ka šī lieta tika vēlreiz skatīta cauri.

Procesa kārtība:l/in iure.Confessio in iure - ja atbildētājs atzīstas,tad tālākais process nav vajadzīgs un prasītājs tālāk dabū prasījumu par izpildīšanu - actio iudicati,it kā būtu noticis tiesas spriedums:ar savu atzīšanos viņš pats iznesis spriedumu - confessus pro iudicato accipitur.Ja prasītāja pretenzija bija incerta,tad vajadzēja se-

višķa tiesneša nozīmēšana, kurš noteiktu prasības apmēru - arbitrium litis aestimandae. Bet confessio in iure rets gadījums, parasti atbildētājs pieņem procesu, t.i. ielaižas strīdu - accipit iudicium.

Bet arī normālā gaita in iure var modificēties. 1/ Interrogatio in iure. Dažreiz prasības piešķiršana atkarājās no dažu blakus jautājumu noskaidrošanas, kurus prasītājs uzstāda atbildētājam, kuram atbilde obligatoriska. Piem. atbildētāju prasītājs uzskata par kādu dzīvnieka īpašnieku un šis dzīvnieks ir izdarījis prasītājam zaudējumu, jeb arī to uzskata par kādas mirušas personas mantinieku un šī mirusē persona ir prasītāja kreditors. Prasības piešķiršana atkarāsies no atbildētāja atbildes. 2/ Tūlī pēc pretenziju izteikšanas, katrs pats var uzaicināt otru, apzvērēt savus izteicienus - ius iurandum in iure delatum un tā beigt strīdu. Zvērasts nav obligatorisks, var atteikties un process ies savu gaitu. Ja apzvēr - ius iurandum voluntarium, tad iestājas sekojošais: 1/ prasītājs - procesu pārtrauc un prasītāja dabū actio iuris iurandi; 2/ zvēr atbildētājs - viņš brīvs no visiem tālākiem prasītāja uzbrukumiem un ir aizsargāts ar exceptio iuris iurandi. Bet pie stingrām civilprasībām/noteikta summa jeb lieta/uz prasītāja uzaicinājumu atbildētājam zvērasts ir obligatorisks - iusiurandum necessarium, atteikšanās būs atzišanās. Ja lieta in iure nav nobēigta, tad seko litis contestatio moments, kurš sastāv no formalas nodošanas atbildētājam no prasītāja puses/par viņa īsto būtību ir strīds/, bet šī ir valdošā doma. Litis contestatio ir līguma raksturs it kā starp partiem - lietas nodošanai tiesnesim un šim aktam vēlāk ir vairākas sekas.

1/ Ja lieta novesta līdz litis contestatio, tad prasītājs nevar otrreiz par šo lietu ierosināt sūdzību, kaut arī spriedums kaut kādu iemeslu dēļ nebūtu bijis. Atbildētājam otrreizējā prasībā jānorāda par jau notikušo litis contestatio in iure, citādi to sauks pie atbildības.

2/ pēc rom. ieskata litis contestatio momentā partu iepriekšējās tiesiskā attiecības mainās ar jaunām procesualām tiesiskām attiecībām - dari oportere vietā rodas condemnari oportere. Tā tad pirmā attiecības, kas deva pamatus sūdzībai zūd.

3/ Litis contestatio moments ir noteicošais lietas izšķiršanai in iudicio, jo tiesnesis jē vērā stāvokli šai brīdī. Varbūt, ka lietas izšķiršanas laikā in iudicio nauda jau samaksāta jeb manta atdota un tādā kārtā pienāces pēc condemnatio izpildīt prasību 2 reizes, jo sākumā parādu samaksa pēc litis contestatio neatsvabināja atbildētāju no condemnatio, tikai vēlāk šo noteikumu atcēla.

4/ Pēc litis contestatio atbildētāja atbildība pastiprinājās - viņš stingri atbild par lietas bojāšanu, pazaudēšanu, par parādu summu maksā procentus.

In iudicio. Lietas iztiesāšana norit brīvi. Prasītāja neierašanās gadījumā atbildētājs var prasīt attaisnošanu. Attiecībā uz atbildētāja neierašanos - jautājums strīdīgs - vieni saka, ka prasītājs var prasīt atbildētāja apvainošanu, citi, ka prasītājam tomēr jāpierāda savas prasības un tiesnesis pierādījuma trūkuma dēļ apsūdzēto var attaisnot. Ja abi parti ieradušies, sākās partu paskaidrojumu došana, pārbauda pierādījumus u.t.t. Ja tiesnesim lieta nav skaidra, viņš var atteikties dot spriedumu, tad lietu nodos citam tiesnesim.

XX.

Gaius: "Constitutio principis est, quod imperator decreto vel edicto, vel epistula constituit. Nec nunquam dubitatum est, quin id legis vicem optineat cum ipse imperator per legem imperium accipiat."

Principāta laikmetā lielu lomu tiesību attīstībā spēlēja imperatora pavēles, kas nes nosaukumu constitutiones principum. Sākumā viņām nav likuma spēka stingrā vārda nozīmē/lex jeb senatus cons./, jo princepam tad vēl nav likumdošanas varas. Bet viņu spēks meklējams citos pamatos, kas katram konstitūcijas veidam ir citāds. Ar laiku viņas izspieda likumu tiešā vārda nozīmē un atjēma tiesības sen. cons. Līdz ar to tās iegūst lielāku nozīmi.

Princepa konstitūcijas imperators nodibina ār:

1/ediktu - vispārējs rīkojums, ko izdod imperators līdzīgi agrākiem magistr; 2/mandatu - imperatora instrukcijas viņa zemākiem ierēdņiem un provinču pārvaldniekiem.

Edikta un mandata jāsaprot kā magistr. administr. rīkojumi un viņu izdošanas tiesības izveidojušās no Romas magistr. ties., kas balstas uz lex de imperio. Tāpēc formāli viņi zaudē savu spēku ar imperatora nāvi/kā pretora edikts, izbeidzoties viņa vara/, kāpēc, lai viņu uzturētu spēkā, nepieciešami viņu spēka atjaunošana no pēcnācēja princepa. Edikta un mandata nenodibina ius civile, bet ius honorarium. Ius civile ir tautas sapulcē izdotie likumi ar Senata sankciju, kā vispārējie likumi.

3/Decretum - imperatora lēmums tiesu lietās, jo šajā laikmetā attīstās imperatora jurisdikcija un viņš var jemt savā izspriešanā katru lietu, kuru vien grib, jeb kurā viņu lūdz.

4/Rescriptum jeb epistulum - imperatora atbildes juridiskos jautājumos, kurus uzstādīja dažādi magistr. jeb privātas personas attiecībā uz tiesību iztulkošanu un piemērošanu.

Decreta un rescripta jāsaprot kā spēkā esošo tiesību iztulkošana un no pēdējām izriet viņu juridiskais spēks, sakarā ar ko decreta un rescripta nav atkarīgi no imperatoru maiņas. Viņi attīsta gan ius civile gan ius honorarium, skatoties pēc tā, kādas tiesību normas tiek interpretētas. Sākumā domāja, ka princeps tos nerada kā jaunus likumus, bet tikai paskaidro spēkā esošās tiesības. Gaius saka, ka nekad nav ticis apšaubīts, ka šim ķeizara konstitūcijām ir tiesību spēks. Tomēr liekas, ka tas par stipru teikts, jo sākumā princepu konstitūcijām nav bijis šis spēka, bet tās par tiesību avotiem ir izveidojušās tikai pamazām. Tikai vēlāk atzina, ka ķeizaram ir tiesības izdot konstit. un ka viņu lēmumiem ir likuma spēks. Vēlāk viņas uzskatīja kā ius civile.

21.

Absolutās monarchijas laikā visa vara pārgāja imperatora rokās. Vienīgais noteicējs bija valdnieks. Imperatora konstit. kļūst par vienīgo likumdošanas formu un dabon nosaukumu leges. Attiecībā uz konst. dažādām formām jāseka, ka mandata pavisam izzūd, bet decreta un rescripta ir spēkā tikai tanī lietā, kurās dēļ viņi izdoti/Konstantīna likums 315.g./ un tādā kārtā viņi tiek atzīti par constitutiones personales.

Par normalo imperatora vispārējo likuma formu kļūst edictum, kādēļ arī vispārējie likumi saucās leges generales vai edictoriales/no constitutio generalis/.

Atšķirībā no imperatora konstitūcijām/const. gener./kā likumiem, visas iepriekšējās likumdošanas kārtā radītās un no klasiskā laika juristiem interpretētās tiesības tagad sauc par ius vetus jeb ius antiquum.

Oratio nav vairs jāsaprot kā agrākais likums projekts Senatā, bet kā pilnīgs likums ar tiesisku spēku, kas paziņots Senatā tikai vienkāršai zināšanai.

Sanctio progmatica jeb progmatica lex - imperatora rīkojums, ar kuru tiek dāvātas kaut kādas privilēģijas kādai atsevišķai personai, vai veselai korporācijai.

Ius novum - Justiniana tiesības. Viņa laikā vēlāk izdotās konstitūcijas resp. likumi pazīstami ar nosaukumu Novellae leges, ko viņš vairs nesakopoja. Šis arī saucās Justiniana tiesības vai ius novum.

22.

Par redzamu faktoru rom. ties. attīstībā republ. otrā pusē top laicīgā jurisprudencē. Juristi, kaut gan tiem nepiederēja likumdošanas un ius edicendi vara, ar savu interpretāciju un likumu izskaidrošanu un pateicoties savai autoritātei lielā mērā atstāja savu iespaidu uz tiesību izveidošanos un sekmēja to tālāko attīstību. Šo darbi veicināja 3 apstākļi

1/ rom. ties. formalisms - lai izvestu kādu lietu, vajadzēja zināt formulas tā - kā to prasīja likums, citādi prāva bija zaudēta. Te dabīgi varēja būt kā palīgs tikai jurists, kurš deva padomus kā nostādīt prasības, izstrādāja formulas.

2/ magistratūras un tiesu iekārta - katrs romas pilsonis varēja kļūt par magistr. vai tiesnesi, kāpēc tam vajadzēja zināt tiesības. Tāpēc romieši centās iegūt elementārās ties. zin. Cicero saka, ka zēni mācījās 12 tab. lik. no galvas.

3/ visa valsts iekārta - politiskā dzīv. ē dalību jēma visa tauta, piedaloties likumu apspriešanā un likumu došanā, kādēļ katram vajadzēja attiecīgas zināšanas. Nebija brīnums, ka elementāra juridiska izglītība skaitījās kā vispārēja izglītība.

Juristu tiesības ir to juristu iztulkojumu kops, kam bija tiesība dot padomus ar saistīgu spēku/ ius respondendi/. Tāpēc izteiciens ius civile apzīmē galvenā kārtā juristu kā privattiecību iztulkošanu tiesības. Tagad ar juristu tiesībām jāsaprot tiesības, kas rodas tiesību zin., kā jurid. liter. sacerējumu tiesu prakses, sevišķu augstāko tiesu instanču spriedumu, ietekmē. Tādas juristu tiesības senā Romā bija arī pretora tiesības.

1/ Oprium ius civile - ir tīrās, nesajauktās rom. resp. kviritu ties., pati ties. substance. Viņa balstās uz 12 tab. lik. un attiecas tikai uz cives romani, resp. kviritiem. Viņa tālākā attīstība norisinājās 2 veidos 1/ 12 tab. lik. praktiskā iztulkošanā - interpretatio un 2/ likumdošanas ceļā.

Ar civiltiesību jēdzienu jāsaprot tādas tiesību normas, kas regulē tiesību subjektu savstarp. attiecības civ. ties. sabiedrībā. Civilties. iedalā 4 lielās grupās: 1/ gīmenes ties., 2/ lietu ties., 3/ mantošanas ties., 4/ saistību ties.

Attiecībā uz rom. civilties. jāseka, ka objektīvā nozīmē civilties. ir normu kops, kas izdots no likumdošanas varas un obligatoriskas visiem, kā pilsoņiem, tā magistr. un obligatoriskas vienmēr - līdz atcelšanai no likumdošanas varas. Subjektīvā nozīmē civilties. ir tieša, valdoša attiecība, kas vērsta pret lietām, personām jeb to darbību.

Vārds iurisprudentia ceļas no vārdiem iuris un prudentia, kas aizrāda, ka tiesības zina sevišķas personas, prudentes. Vārds prudentia savu kārt norāda uz pareģojumu, kas saistās ar vispārējo priesteru darbību senatnē, kad viņi pareģoja nākotni pēc zvaigžņotās debess un tā tad zināja kalendāru, kas bija ius divinum - Dieva griba jeb Dieva likums. Tāpēc saprotams, ka prudentes sauca par iur. consulti, iur. s. periti, iuris auctores, iuris sacerdotes u. t. t. Veteres - vecie romieši. Gaius: "Responsa prudentium

sunt sententiae et opiniones eorum, quibus permissa est iura condere".
Redzam, ka rom. lielu nozīmi piešķir arī sententiae prudentium - gudreļu domām.

Firmos juristus vēlākie juristi devēja par veteres iuris-
consulti. No viņiem ievērojamākie : 1/ Sextus Aelius Paetus, kurš 200. g.
pr. Kr. iejēma edila amatu. Pazīstams ar savu Ius Aelianum/skat. 23. bil./
2/ Marcus Portius Cato Maior/234. -149. g./3/ Marcus Portius Cato Minor
/192. - 52./, 4/ Publius Mucius /111. g./5/ Marius Manilius. Darbi: Monumenta
satur dažas, galvenām kārtām par tiesībām. Otrs darbs Manilianae leges
par līgumu formulariem. Lex šeit akts, dokuments. 6/ Marcus Iulius Brutus-
3 libri de iure civili - norāda, ka apslēpta manta pieder zemes īpašnie-
kam.

Priviligētie juristi Aemilius Papinianus, Iulius Paulus,
Domitius Ulpianus, Gaius, Herennius Modestinus, kuri minēti lex Allega-
toria.

23.

Ne reti kā tiesību avotu rom. juristi pieved aequitas -
taisnības principu. Rom. jēdzienu par aequitas dažreiz mēdz iztulkot
kā vienlīdzības principu likuma priekšā. Šī ideja ietilpst aequitas

bet ir vēl citas idejas. Rom. aequitas ietver vēl sevī dažāda
rakstura principus, kā morales un sociālās politikas principus u. t. t.
līdzīgi mūsu taisnības principam, rom. aequitas nebija par tiesību
avotu istā vārda nozīmē un nelīdzinājās likumam, ierašu tiesībām vai
pretora ediktam. Viņa saistama ar ius naturale jēdzienu. Rom. jurists
Celsus Filius saka: "Ius est ars boni et aequi" tiesības ir labuma
un vienlīdzības māksla. Tā tad tiesības ir taisnīgas, vienlīdzīgas, vi-
si likuma priekšā ir vienlīdzīgi./sk. arī 39 bil./

Pēc tiesību rakstura jāizšķir stingrās tiesības - ius
strictum t. i. formālas tiesības un nestingrās jeb taisnīgās tiesības;
pēdējās bija pamatotas uz aequitas un bona fides t. i. uz subjektīvā
momenta pretēji objektīvam, stingro tiesību formālam momentam.

Pontifiki bija pirmie juristi, pirmie tiesību komentatori,
jo Romas pirmsākumos viņi bija tiesību sargātāji un viņu rokās atra-
dās ties. zinības. Tad dzīvi regulēja mores maiorum - senču parašas,
kas saturēja ne tikai tiesības, bet arī religiskas normas. Pontifices
sākumā bija tiesneši un legis actiones glabātāji. Viņu piezīmes - co-
mentarii pontificum uzskatāmi par juridiskās literatūras dāgli. Arī
vēlākā laikā pontifiki bija labi likuma zinātāji.

Ius Flavianum. Teika stāsta, ka kāds rakstvedis Flavius
apm. 300. g. pr. Kr. nolaupija pontifiku archivā un popularizēja grāmatu
par prasībām un viņu formulām/legis actiones/, kas dabūja nosaukumu
Ius Flavianum. Uz to laiku arī attiecas plebēju pielaikšana pontifiku
interdiktā - lex Ogulnia! Šis pats Flavius vēlāk arī popularizēja ka-
lendaru - dies fasti un nefasti, dienas, kad var noturēt tiesu un kad
nevar. Pateicīgā tauta viņu 304. g. izvēlēja par edilu. Ius Flavianum
bija liela nozīme, jo viņš deva pirmos pavedienus laicīgai jurispru-
dencei un atjēma pontifikiem monopoltiesības.

Ius Aelianum. Ar laiku Flavianum novecojās: radās jauni
prasību un formulu veidi. Tad Sextus Aelius Paetus sastādīja jaunu
grāmatu, kas dabūja nosaukumu Ius Aelianum. Bez tam no Elija bija uz-
glabājis grāmata ar nosaukumu Tripertita, jo sastāvēja no 3 daļām.

/kā to arī atstāsta vēlākais jurists Pomponius/- 1.daļa - 12 tab.lik.,
2. - komentāri par viņiem un 3. - legis actiones - prasību formulas.
Kādās attiecībās atrodas 1.grām. pret otru, nav skaidrs;pieņem,ka 3.
daļa Tripertita nav nekas cits,ka jau minētais ius aelianum.

Sākumā kalendars bija slepena zinātne ,ko sargāja pontif.
Rom.uzstatīja debesis par kalend.autoru.Tā tad ar viņu saistījās sakrā-
lais princips un ius sacrum sargātāji bija pontifiki.Tikai vēlāk kalend.
zinātne bija pieietama arī tautai,kad to,kā teika stāsta,Flavius nolau-
pīja un publicēja.

24.

Ievērojamākie juristi I.g.s.pr.Kr.,kuŗi bez praktiskas
darbības nodarbojās arī ar teoretiski juridiskiem jautājumiem:

1/Quintus Mucius Scaevola II. - cons.95.g.,slavens pontifeks,vecākais
jurists,kas citēts Justiniana lik.Viņš pirmais deva zistematisku pār-
skatu civiltiesībās,sarakstot 18 grām.par civilties.,kas bija pamats
tālāko juristu darbiem.Viņa skolnieki:

2/Gaius Aquilius Gallus - pret.66.g.kā pirmais devis "Formula de dolo",
min Stipulatio Aquiliana,Postumi Aquiliani.

3/Servius Sulpitius Rufus - cons.51.g.,Cicerona draugs.Ienes jaunu -kri-
tisko garu jurisprudencē ar savām kritiskām piezīmēm par Quinta Mucija
grāmatu.Pirmais sarakstījis komentarus par pretora ediktu "Ad Brutum".
Darbs:De dotibus. Rufusa ievērojamākie skolnieki:

4/Publius Alphenus Varus - sākumā kurpnieks,viņa responsa patapinātas.

5/Aulus Offilius.

Ius respondendi.Jau principāta sākumā jurisprudences ie-
spaidi pastiprinājās,pateicoties tam,ka sākot ar Augustu imperatori
piešķīra ievērojamākiem juristiem zināmu īpašu privilēģiju - ius res-
pondendi, atbildēšanas tiesības, kas deva tiesības dot savus atzinumus,
bet ex autoritate principis - it kā ķeizara vārdā.Šie juristu atzinumi
bija saistoši tiesnešiem.Šiem atzinumiem bija abstarķts saturs un viņus
deva aizzīmogatā vēstulē.Parti ieradās pie jurista un viņš uzklaušījis
lietu, neiedziļinoties lietas faktiskos apstākļos, deva savu slēdzienu
tiesnesim,kuŗam jāizmeklē lietas faktiskie apstākļi un jāpiemēro šī for-
mula.Kaut gan principā šiem atzinumiem bija iespaids tikai konkretā lie-
tā,tad tomēr viņi atstāja arī iespaidu uz tiesu praksi un pašām tiesī-
bām.Bez atbildēm uz jautājumiem / responsa /,juristi rakstīja savus
darbus kā institutiones,opiniones,sententiae u.t.t.kur bija daudz viņu
atzinumi.Tā kā tie nebija doti kā responsa,tad sākumā tie nebija juri-
diski saistoši.Vēlāk visu juristu domas,kas tika kaut kā izteiktas,ie-
guva saistošu spēku,t.i. likuma spēku,bet tikai tanī gadījumā,ja šiem
juristiem bija ius respondendi.Tāpēc rom.juristi tika dēvēti kā condi-
tores iuris.Protams,ka ius respondendi neiznīcināja parasto,neprivili-
ģēto juristu konsultācijas nozīmi.Viņu atzinumi gan nebija tiesnešiem
juridiski saistoši,bet viņiem liela faktiskā nozīme,kā speciālistu at-
zinumiem.

Juristu skolas.Pirmos 2 g.s.rom.jurisprudencē pastāvēja
2 skolas, t.i.2 novirzieni.

1/prokulijāniešu ar cilts tēvu Marcus Antistius Labeo.Skola savu
nosaukumu dabūja no tā tuvākā skolnieka Proculus - proculiani.

2/sabinijāniešu - ar cilts tēvu Gaius Ateius Capito.Nosaukums no viņa
skolnieka Mastrius Sabinus/sabiniani jeb cassiani no Cassius Longinus,

Sabinus'a skolnieks/.Par abu skolu atšķirībām vēl tagad strīdās.Daži domā,ka proculiani bija progresa piekritēji,sabiniani konservatīvi tiesībās.Tomēr šis strīdīgs jautājums.Citi domā,ka atšķirība te savādāka - katrai skolai bijušas vienīgi savas tradīcijas.

Klasiskie juristi: a/prokuliani:

1/Marcus Antistius Labeo - skolas nodibinātājs,miri 10. jeb 22.g.pēc Kr.iejēmis pretora amatu,cēlies no aristokr.dzimtas un bijis uzticīgs vecajām rom.tradīcijām.Pusgadu dzīvojis Romā un nodarbojies ar pīdāg. bet otru pusi uz laukiem, rakstīdams darbus.Sarakstījis ap 400 grām.

Bijis autoritāte.Noskaidrojis actio in rem un in personam.

2/Nerva pater.3/Nerva filius - deva responsa jau 17 gadu vecumā.

4/Pegasus - non homo, sed liber.Bijis konsuls.Sakarā ar ko consultum Pegasianum par mantošanas tiesībām sakarā ar fideikomisu.

5/Neratius Priscus.Pēdējais prokulianietis.

6/Proculus - ievērojams ar savām epistulae Proculi.

7/Inventius Celsus filius - bijis pretors,2 reiz konsuls,129.g.bijis consilium principis loceklis pie Adriana.Labs kritiķis.Darbi:Digesta 39 grām.,kur apskatītas pretora un civilties.Devis tiesību definīciju:

"Ius est ars boni et aequi".Iniciators Senatus consultum Inventianum - par hereditatis petitio.

b/sabiniani:

1/Gaius Ateius Capito - skolas nodibinātājs,5.g.pēc Kr.bijis konsuls, vēlāk pontifex maximus.Cēlies no zemas kārtas,jau no - principata laika piekritējs .Dzīvē viņam liels iespaids līdzīgi Labeo.Pēc nāves viņa iespaids mazinas,bet Labeo tiek citēts no vēlākiem juristiem.Capito nav sarakstījis daudz darbu.

2/Masurius Sabinus - viņa vārdā nosaukta skola ,nabadzīgs,dzīvojis no honorariem,piederēja responsa ex autoritate principis,labs pīdāgogs.

3/Celius Sabinus - rakstījis komentārus par kurulisko edilu ediktiem, apskatot vergu un lopu trūkumus.

4/Gaius Cassius Longinus - no viņa cassiani ,ievērojams jurists,bieži citēts Corpus iuris civ.,sevišķi digestās.Imp.Nerons viņu izsūtīja jo bija uzglabājis sava vectēva Iulija Cezara slepkavas gimentī.

5/Iavolenus Priscus - ievērojams jurists,konsuls,Afrikas provinču pārvaldnieks.

6/Salvius Iulianus -/16. bil./

7/Gaius - mīklaina person a.Pēdējais sabinietis.Par viņu izteiktas dažādas domas.Skaidrs,ka viņš dzīvojis no 117. - 180.g.pēc Kr.Valdošā doma:Gaius dzīvoja Romā un nodarbojās kā jurisprudences skolotājs.No pārējiem viņš atšķīries ar to,ka viņa skolu apmeklē personas,kas gatavojas juristu darbam provincē.Romas juristi negribēja apmeklēt skolu,ko apmeklēja provincieši.Gaius vienīgais jurists,kuŗš uzrakstījis komentārus par provinču tiesībām.Lieliski pārvaldījis grieķu valodu.Daudzi domā,ka viņš dzīvojis grieķijā,jo viņam piemita grieķu paraša citēt juristu pēc priekšvārda.Pirmās drošās ziņas par viņu atrodam lex Allegatoria 426.g. V.g.s. ļoti populāras kļūst viņa Institutiones,kad visi juristi tās sāk citēt un mācīties.Arī Corp.iur.civ.Gaius ļoti daudz citēts.Pēc viņa institūciju parauga izdotas arī Justiniana institūcijas,zistēma abām viena.Gaius nav tik liels domātājs kā Papinianus un viņam nav tik precīza valoda kā Ulpianam.Viņš bija zinātnieks,kā-pēc sarakstījis mācību grāmatas.

Arpūs skolas 2.g.s.:

1/Sextus Pomponius - bijis ļoti ražīgs jurists. Viņš sniedz arī ziņas par rom. ties. vēst., kas atrodama viņa darbu izvilkmos Justiniana tiesībās. Pomponius bijis tikai jurists-zinātnieks, neiejemot nekādus augstus amatus. Tā pazīstamākais darbs "Ad edictum" - ediktu komentārs 150 grām., tad civiltiesību komentāri "Ad Sabinum" u.c.

2/Aemilius Papinianus - 2.g.s. beigās un 3.g.s. sāk. tiek uzskatīts kā slavenākais rom. jurists. Dziļš domātājs, ar precīzu valodu. Dzimis Sirijā Mazazijā. Iejēmis pat praefectus praetorio amatu/imp. ierēdņu pr-ks/. Kad Karakalla bija nositis savu brāli, tas uzdeva Papinianam šo darbu attaisnot. Papinianus atbildēja: "Non tamen facile est Parricidium excusari posse, quam fieri". Par to ķeizars notiesāja viņu uz nāvi. Ievērojamākie no viņa darbiem ir Questiones 37 grām. un Responsa 19 grām.

3/Iulius Paulus - sākumā Papiniana palīgs. Iejēmis vēlāk augstus amatus līdzīgi Papinianam, bijis loceklis consilium principis un praefectus praetorio. Paulus sarakstījis vairāk kā 500 grām. Pazīstamākais no viņa darbiem "Sententiae", kas domāta rokas grāmata praktiķiem, kurā isas ziņas par jurisprudenci. Šīs Sententiae uzglabājušās pateicoties kādam likumam, kas saturēja šīs Sententiae. Mīlējis "notae" formu.

4/Domitius Ulpianus - arī sākumā Papiniana palīgs. Cēlies no Tiras Foinīrijā. Iejēmis līdzīgus amatus saviem laika biedriem Papinianam un Paulam. Gribēdams savaldīt izlaistos pretorianus, nosists no pēdējiem ķeizara acu priekšā 228.g. Ulpianus visbiežāk citēts Corp. iur. civ. - 1/3 viņa citātu. Viņa galvenā īpašība - valodas precizitāte, lai gan viņš nav tik dziļš domātājs kā Papinianus. Tā galvenie darbi ir komentāri: 83 grām. Ad edictum un 51 grām. Ad Sabinum.

Ar šiem juristiem nobeidzās rom. jurisprudences, klasiskais laikmets, pēc kam sekoja regress.

No pagrimšanas laikmeta juristiem mināmi Herennius Modestinus - Ulpiana skolnieks, darbs: "Excusationes" par atteikšanos no tutela, grieķu val. Tad vēl mināmi Tertulianus un Hermogenianus.

25.

Juristu darbība iedalama vairākos posmos; jaizšķir to praktiskais un pedagogiskais darba lauks. Praktiskajā darba laukā to uzdevums:

1/cavere - rūpēties, sagatavot drošību. Še juristi sniedz palīdzību privātām personām pie juridisku aktu sastādīšanas;

2/respondere - atbildēt uz privatpersonu jautājumiem, šaubām par kādu juridisku jautājumu;

3/agere - darīt, virzīt. Še arī padomu došana par lietu virzīšanu. Romas juristi neskaitījās par klientu pārstāvjiem tiesā/ar retiem izņēmumiem/ jo rom. ties. nepielaida šādu uzstāšanos republ. laikā.

Līdzās šim praktiskajam darbam bija arī pedagogiskais darbs. Viņš noritēja galvenām kārtām ar praktikas palīdzību: Persona, kura vēlējās mācīties jurisprudenci, tika pielai sta klausīties kāda jurista konsultāciju, padoma došanu/skolnieks saucās auditor, discipulus/. Pie tā paša notika disputationes - strīdi, pārrunas; skolniekam tika sniegti nepieciešamie paskaidrojumi - disputationes. Ar laiku skolnieks kļuva jurists. Vēlāk radās vajadzība sniegt arī skolniekiem teoretiskas zināšanas - institutio. Tādā kārtā juridiskā apmācība iedalījās 2 stādijās: institutio un instructio.

Jau republikas beigās jurisprudences pārsniedza tīri praktiskās darbības stadiju. Principāta laikā jurid. apmācība vienmēr iedalījās 2 stadijās: 1/ institutio -/ierīkojums, mācība, mācīšana/skolniekus iepazīstināja ar tiesību pamatprincipiem, lasot ties. avotus, kā 12 tab. lik., pret. ediktu u.c., lai tie varētu asistēt pie jurista prakt. darba;

2/ instructio - aptvēra prakt. sagatavošanu, piedaloties patrona konsultācijā. Dažreiz skolnieki apmācības I. stād. iziet pie viena, bet otru pie cita jurista. Valsts piešķir šim mērķim arī telpas, t.s. stationes jeb auditoria ius publice docentium. Šādi attieistas bagāta jurid. literat., kuras galvenās formas ir sekojošās:

1/ institutiones - īsas sistematiskas mācības grāmatas, kas aptver visas civiltiesības, kā ius civile, tā arī ius honorarium.

Regulae - juridiski aforismi, arī mācības nolūkam.

Definitiones - juridisko pamatinstit. vispārēji raksturojumi, apzīmējumi.

2/ Literarisko sacerējumu II. gr. sastāda commentarii, kuru galvenais objekts ir pret. edikts - commentarii ad edictum un civilties. normas /12 tab. lik./, šos komentārus sākuma sauca par commentarii ad Quintum Mucium, jo viņa sarakstītie koment. bija par pamatu, bet vēlāk šo godu atjēma Sabinus, ad civilties. koment. saucās commentarii ad Sabinum.

Digesta - koment., kas aptver sevī ius honorarium un ius civile.

Notae - juristu piezīmes/ kritiskas/, ko viņš pievieno cita jurista tekstam, komentējot tā darbu.

3/ ļoti daudz sacerējumi vedami sakarā ar juristu prakt. darbību. Tādi:

responsa - juristu atzinumi dažādos prakt. jurid. jautājumos. Tādi pat

questiones un disputationes - analitiski spriedumi dažādos jurid. jautājumos.

Jāizšķir responsa ex autoritate principis - juristu atzinumi, kas doti it kā ķeizara vārdā no tiem juristiem, kuriem bija šādas ties. piešķirtas no ķeizara.

No juristu savstarpd. izmaiņas rodas viņu epistolae.

Kā rokas grāmata jurid. praktikā kalpo sententiae un opiniones.

4/ pēdējo /ļoti plašu /grupu sastāda monografiskie sacerējumi kā, "de iure pontificic", "de officio praetoris" u.t.t.

Runājot par rom. civ. ties., jāseka, ka tās nepārspējamās un parasti ar rom. ties. jāsaprot civilties.

Interpretatio - likuma praktiska iztulkošana.

Ar laiku rom. jurid. literat. uzkrājās ļoti daudz darbu un grūti bija orientēties. Lai regulētu klasisko juristu darbu piemērošanu un citēšanu Teodesija II. un Valentinā III. lik. 426. g. lex allegatoria noteica, ka jurid. saistošs spēks ir 5 juristu darbiem: Papiniana, Paula, Ulpiana, Gaiusa un Modestina. Attiecībā uz citu juristu darbiem, jēdami vērā tikai tie, uz kuriem šie 5 juristi atsaucās. Tiesnesim jāpieturas pie šo 5 juristu vairākuma domām, ja balsis vienlīdzīgi dalas, tad jautājumu izšķir Papiniana domas. Bez tam šis likums nostiprina jau Konstantīna izdotos likumus /321, 327. g./ attiecībā uz Paula un Ulpiana notae neievērošanu, kas vērstas pret Papiniana darbiem un norāda, ka tiesnesim vispirms jāmeklē atzinums sententiae Pauli.

Juristu darbībā jāizšķir 4 periodi, sakarā ar var runāt par 4 juristu tipiem.

1/pirmā periodā jurisprudenci nebija zinātniskas formas. Tā attīstījās tieši interpretācijas ceļā, pie kam vārdu *interpres/interpretator/* lietāja dažādu darbības veidu apzīmēšanai, kā *interpres iuris, coeli, divum*. Tad jurisprudenci apzīmēja dievišķīgo tiesību zināšanu interpretatoru personās, kas bija starpnieki starp dievu un cilvēkiem. Starpniecības ideja ir senākā vietniecības ideja dievišķīgās tiesībās/Mozus, Hammurapi, Numa/. Senā interpret. kā jurid. zināšanas priekšmets bija autentisks iztulkojums, kas saistīja līdzīgi likumam. Romā tādi bija priesteri. Laicīgā jurisprudenci vēlāk atbalstījās uz dievišķīgām, teokrātiskām tiesībām.

2/Otrā per. jurisprud. kļūst par profesiju, bet vēl netiek radīta zinātniska jurisprud. Šo laiku nozīmē. Tiesību pratēji P. Sempronius Sophus, 304. g. pr. Kr., Tib. Coruncanus 254. g. pr. Kr. u. c. aprobežojās ar prakt. darbību, dodami jurid. padomus, rakstīdami lūgumus, testamentus, mācīdami citus, iztulkoja 12 tab. lik. u. t. t. Viņi bija augstas kārtas ļaudis.

3/Trešā periodā jurisprud. jau parādas zinātnē lietojamās māksles/ars/veidā. Šo jauno, lietojamo virzienu radīja ar saviem darbiem Quintus Mucius Scaevola Pontifex un Servius Sulpicius Rufus. Dogmatiskā zinātniskā virziena rašanos veicināja pati dzīve. Bija plašāki jāizmanto taisnības - *aequitas*, labticības - *bona fides*, *ius gentium*, dabisko ties. princ. u. t. t. Šis darba smagums gūlās uz izcilus juristus I. g. s. pr. Kr. un sevišķi uz klasiskās skolas priekšstāvjiem Pomponija, Ulpiana, Paula u. c. Radās dažādi virzieni - skolas. Tomēr ties. mācībai bija praktisks raksturs, kaut gan parādījās dažāda veida jurid. sacerējumi.

4/Ceturtais periods bija jau lejup ejas laikmets. Tomēr šis pēdējais laikmets slavens tai ziņā, ka tanī parādījās skolas ar iniversitāšu raksturu Romā, Konstantinopolē un Beirūtā. Tiesību mācītājus sauca par profesoriem, bet mācekļu par studioziem. Pēdējie par mācību maksāja honorarium jeb *salarium*.

Laicīgās juristu ties. sākās ap 300 g. pr. Kr. ar *ius Flavianum* izdošanu. Pontifiku jurid. praktiskās daļas piezīmju/*leges actiones/publicēšanai* bija liela nozīme: 1/iznīcināja priesteru jurid. dikcijas monopolu, 2/ierosināja laicīgo ties. pētīšanu, attīstību un radīja laicīgo jurisprudenci. Sākās tautas likumdošanas darbība. Republikas laikmets ir rosīgas likumdošanas laikmets. Šinī laikā izdoti likumi, kas attiecas vairāk uz publiskām ties. un samērā maz likumi ir tādi, kas veltīti privattiesisko subjektu savstarp. attiecību regulēšanai. Pamazām strādājot gan prakt. gan paideg. darba laukā, juristi kļuva autoritates un II. g. s. pēc Kr. juristu atzinums bija saistošs, ar likuma spēku. III. g. s. beigās jau sākās jurisprudencē regress.

Ties. zin. avoti - sk. 13. bil. Rakstītās tiesības - ius scriptum bija pretstats nerakstītām, iedaruma ties. - ius non scriptum. Pirmējais rakstītu ties. jēdziens saistījās ar dievišķīgo ties. t. i. zvaigžņu, paša dieva zelta burtiem rakstītas grāmatas jēdzienu.

Tāpēc nerakstītas ieraduma ties.sākumā bija tikai cilvēku ties.,ko, protams,neuzrakstīja/Sinaiskis/.

Manilija monumenti - republ.laikmeta vec.jurista Manilija darbi:"Monumenta" un "Manilianae leges"/sk.22.bil./

Lex Papiria 131.g.pr.Kr.ievēda aizklātu,rakstisku balsošanu attiecībā uz likumdošanu u.c.tautas sapulcē/ar tab.palīdzību UR - uti rogas,A - antiquo/.

Ius publicum bija rīkojumi ka likumi pašai sabiedrībai,ko sākumā uzskatīja par sociētāti/Sinaiskis/.Tāpēc kato sabiedrības loceklis bija publisko ties.dalībnieks:ši līdzdalība izteicās balstiesībā un sabiedr.zemes kā res publica lietāšanā.Šai nozīmē avoti runā par posesiju kā zemes lietāšanas ties.un vispār par utilitas kā sevišķu rom.pils.ties.jēdzienu ar dažādām sūdzībām,ko sauca par utilitārām.Sakarā ar to kļūst saprotams arī sabiedr. nosaukums res publica:tā bija tautas vara/ Cicero/,t.i.tiesība pārvaldīt un lietāt sabiedr.labumu.Sieviete nepiedalījās tautas sap.,tāpēc arī viņai nebija tiesības uz min.res publica.Ar to arī izskaidrojama terminoloģija:vir/sapulces loc./un femina/kas piedalās sapulcē,salīdz.Mann,Mannschaft un Frau/.

Familia/atvas.no famuli- vergi,mājas piederums/.Sākumā romiešu ģimene saprotama pavisam citādā nozīmē kā mūsu laiku ģimene.Ģimeni uz āru reprezentē vienīgi pater familias,kuram pieder ius vitae ac necis par visiem ģim.locekļiem.Šeit galvenā ideja patria potestas.Šie ģim.locekļi nav pilntiesīgi ties.subjecti - viņi personae aēni iuris.Ar ģimeni jāsaprot arī visa nekustama un kustama manta/vergi,ar vārdu sakot viss,kas atrodas pater familias valdīšanā un īpašumā/agnatus proximus familiam habeto/.Ģimenes loceklis nav tiesiskas attiecības uz ārpusi.Tādā kārtā ģimene atgādina mazu īpatnēju monarchiju ar monarchu - pater familias.Ģimenei stingri patriarchāls raksturs.

Ius sacrum jeb ius divinum - parasti pontifiku/sakrālās/ties.,kuras zināja un pildīja priesteri.Šaurākā nozīmē ties.,kas noteica priesteru attiecības pret valsti un tās iestādēm.Sakrālo ties.avots ir debess spīdekļu kustība un ar to saistītais kalendars.10 mēn.kalend.vietā Romā vēlāk ievēda 12 mēn.kalendaru.Tāpēc avoti runā par 10 un 12 tab. kā rom.ties.avotiem.

Teokratiskās ties.bija Romā sevišķi attīstītas un īpatnējas sakarā ar Romas sabiedrības teokratisko raksturu.Augstākais sods bija nāve,t.i.ziedošana/homo sacer/.Šo sodu varēja piespriest katram zvērasta lauzējam.Tā kā saistību tiesības izauga no svinīga/zvērasta vai upura/solījuma,tad upura nāve - sacrum sankcija bija rom.ties.Šai izplātīta.Vispār teokr.kā arī pub.ties.ir visas rom.ties.attīstības galvenais pamats/Sinaiskis/.

Dažiem institūtiem ilgi ir vēl sakrāls raksturs,piem.arrogatio un mantošanā arī sacra tiek pārnesti līdzīgi parādiem.Testamentam sākumā pilnīgi sakrāls raksturs.

28.

No visas plašās republ.laika likumdošanas orgināla veidā līdz mūsu dienām maz kas nonācis.Ir nejauši atrasti daži pieminekļi-atsevišķu atlieku veidā.Tādi:

1/Tabula Bantina - bronzas tāfeles gabali,atrasti 1790.g.senās pilsētiņas Bantia vietā.Viņas satur likuma izvilkumus no Grachu laikiem par kukuljēšanu/repetundae/latīņu un osku valodās.

2/11 vara taf.gábali, atrasti XVI.g.s.Viņas satur² likumu fragmentus: vienā pusē lex repetundarum, droši vien lex acilia no Grachu laikiem, otrā pusē lex agraria, domājams lex Thoria agraria t.p.laikmeta. 3/fragmenti no lex Cornelia de XX.questoribus, atrasts romā XVI.g.s. zem Saturna tempļa drupām.Par šiem jautājumiem sk.13.biļ.

29.

Lenelis pēc Justiniana tiesībās esošiem fragmentiem u.c. rekonstruēja Juliana kodificēto edictum perpetuum, jemot vērā tikai edictum perpetuum praetoris urbani.Darbs samērā labs/II.izd.1907.g./ . Viņš sevā darbā vadījies no tā, ka edikts iedalas 2 daļās:1/prasību formulas un 2/apsolijums/iudicium, actionem dabo, in integrum restitutio, bonorum possessio/.

Bonorum possessio - pretora radīts institūts.Kvirītu ties. nepazīna asinsradniecību kā vienu no mantošanas pamatiem, tāpēc bērni bieži nemantoja, piem.tie bērni, kuri vairs neatradās in patria potestate.Tomēr tas ar laiku sāka izlikties netaisni, tādēļ pretori savos ediktos sāka noteikt, ka arī šiem emancipētiem bērniem jādod daļa no mantas - bonorum possessium.Šī manta tika nodota bērnam lietāšanā un pēc tam tas noilguma ceļā ieguva to savā īpašumā.

Šie pretora edikti saistīti ar kādu pretora vārdu.Princip. laikā pretora nozīme mazinājās.Tad magistr.pieturējās pie veciem ediktiem bez kācas pars nova.

Res iudicata - sk.19.biļ.

Additamenta.30 dienu laikā abildētājam ir tiesība izpildīt tiesas spriedumu labprātīgi, ja ne, tad spriedumam seko tā izpildīšana - actio iudicati. Prasītājs pieteic actio iudicati un pretors nodod - addicit, addictio viņa rīcībā atbildētāju kā vergu .Lex Poetelia 326.g. mīkstināja viņu stāvokli, aizliedzot parādnieku pārdot kā vergu, parāds tagad atstrādājams.Notiesātais var ierosināt actio iudicati apstrīdēšanu, tad jāuzdod galvnieks un zaudējot, jāmaksā in duplum.Tikai vēlāk Cezarā jeb Augusta lex Iulia de cessione bonorum atceļ personīgo eksekuciju, atbildētājam jāapzvēr, ka viņam mantas vairāk nav un tad viņš ir brīvs no personīgās atbildības.

30.

Par Senatā lēmumiem sk.18.biļ.Piemēri:

1/Senatus consultum Tertullianum/Adriana laikā/ kurš piešķīra sievietei civilās mantošanas tiesības pēc viņas bērniem tai gadījumā, ja viņai bija ius liberorum. Sakarā ar to māti ieskaita klasē unde legitimi, bet ne vairs klasē unde cognati.Ar šo lēmumu tiek atzīts asinsradniec.pricips mantošanas ties.

2/Sen.cons.Iuventianum 129.g.pēc Kr., attiecībā uz hereditatis petitio nosaka, ka bonae fidei possesor'am/atbild. , kurš labticīgi tic savām tiesībām/jāatdod prasītājam tikai tas, kas palicis pāri no mantojuma, bet malae fidei possesor'am jāatdod mantojums visa pilnībā, pieskaitot augļus un ienākumus par viņa valdīšanā esošo laiku.

3/Sen.cons.Velleianum 46.g.pēc Kr., aizliedz sievietēm būt par galvniecēm, motivējot to ar sievietes vājību, vieglprātību, lētticību, t.i. "imbecillitas sexus".Šī uzskata pēdas vēl tagad atrodam tiesībās.

31.

Keizara laikos likumdošana atradās keizara rokās, galveno

lomu šē iespēja viņa edicta, kas tika uzskatīta kā leges. Keizara konstitūcijas sakrājās lielā vairumā, kas bija pretrunīgas. Pateicoties privātai iniciatīvei radās mēģinājumi konstitūcijas sakopot. Tā radās vairāki kodeksi.

Jau principāta laikmetā Papirius Iustus sakopoja imper. Marca Aurelija konstit. 20 grām. Ar laiku šis krājums novecojās.

Codex Gregorianus saturēja keizara konstit. līdz Diocletianus'a laikam /196.- 295.g./ Šis kodeks dalījās 14 grāmatās, grāmatas titulos, konstit. chronol. kārtībā; tā tad ievērota zināma sistēma.

Codex Hermogenianus /314.-324.g. starpā/ papildināja ar jaunām konstit. šo iepriekšējo kodeksu. Šis kodeks bija 1 grāmatā, kas dalīta titulos.

Codex Theodosianus izdots 438.g. kā oficiāls izdevums Teodosija II. pavēli un satur konstit. līdz 438.g. Viņu sastādīja 16 vīru komisija zem kvestora sacri palatii Antioxus'a vadības. Arī abi agrākie privātie kodeksi dabūja oficiālu sankciju, jo šiem 3 vajadzēja sastādīt it kā vienu veselu kodeksu. Codex Theodosianus iedalīt 16 grām., tās titulos. Attiecas vairāk uz publiskām ties. Konstit., kas izdotas pēc šī kodeksa sauca par Novellae leges.

V.g.s. Romas valsts galīgi sadalījās 2 daļās - rīta un vakara. Iekarotāji - vācu ķēniņu rūpējās, lai iekarotai tautai paliktu viņas vecās tiesību normas un šim nolūkam izdeva dažus likumu krājumus. Tādi: Lex Romana Visigothorum jeb arī pēc izdevēja Allaricha II. vārda saukts Breviarum Allaricianum. Izdots 506.g. vestgotu karaliste. Satur izvilkumus no 3 agrāk izdotiem kodeksiem, izvilkumus no Gaius'a instit., Paula sentencijām u.c. un beigās 1 Papiniana responsa. Šis rietumgotu romiešu krājums resp. kodeks uzglabājies līdz mūsu dienām.

Lex Romana Burgundiorum - šāda paša rakstura krājums, izdots VI.g.s. sākumā no karaļa Gundobada Burgundas karalistei. Dažos rokrakstos šis krājums tieši pieslēdzas Lex Romana Visigothorum, pie kam pārrakstītāju kļūdas dēļ šā krājuma sākumā bija ievietota Papiniana responsa un Papinianus saīsināts Papian. Kapēc arī pašu krājumu sauca arī par Papian.

Ostgotu krājums jeb Edictum Theodorici - analogiska kompilācija Lex Romana Visigothorum, izdots V.g.s. beigās no Teodoricha Lielā ostgotu karalistē.

Codex Iustinianus izdots 529.g. 7.IV. no imp. Justiniana. Šis kodeks atcēla 3 iepriekšējos rom. kodeksus.

32.

Republikas laikā juristu darbība vairāk norisinājās praktiskā konsultācijā. Imperijas laikā viņi nododas tik pat labi praktiskai, ka arī teoretiskai tiesību izstrādāšanai. Tā attīstas plaša juridiska literatūra. /sk. 25. un 24. bil./

33. Gaius'a institūcijas ir vienīgā rom. ties. mācības grāmata, kas kaut cik pilnīgi uzglabājusies. Viņa satur elementāro mācību par civiltiesībām, kā civil, tā pretorū tiesību normas ar ļoti vērtīgiem mums vēsturiskiem paskaidrojumiem. Viņas sastāv no 4 grām. Viņu kopējo sistēmu raksturo paša Gaius'a sākumā izteiktais princips: "Omne autem ius, quo utimur, vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones!" § 1 - 8 - ties. avoti.

I. - personiskās tiesības, normas par brīviem cilvēkiem un vergiem, par

brīvi dzimušiem un brīvatlaidtiem u.t.t.
II., III.- lietu tiesības par lietu dažādiem veidiem, par darījumiem,
par mantošanu un saistībām.
IV.- mācība par civilprocesu, par procesa dažādām vēsturiskām formām
/legis actiones, formulae/, par prasībām, interdiktēm, eksepcijām u.t.t.

Darba sistematizācija, vienkāršība un skaidrība dara šo grāmatu ļoti vērtīgu. Dernburgs: šis darbs apgaismojis un izlīdzinājis miglu, kas rom. juristus segusi vidus un jaunākajos laikos.

1816.g. Prūsijas vēsturnieks Niburs nejauši atrda Gaius'a rokrakstu, kas ilgi bija uzglabājies Veronas katedrālē, bet ne kā Gaius'a rokraksts. Šis pergaments bija aprakstīts ar citu rokrakstu. Šie pergamenti Sv. Hieronima vēstules virsrakstā. Pēc sīkiem pētījumiem/ pat ar ķīmisku līdzekļu palīdzību/ tika rekonstruēta Gaius'a mācības grāmata. Tomēr pētījumi vēl turpinājās visu 19.g.s. Nav iespējams tikai rekonstr. 3.lpp. Kad darbu rekonstr., tad nebija vārda-virsraksta. Rokraksts bija no V.g.s., tomēr šaubu nebija, ka tas Gaius'a darbs, jo pēdējo salīdzinot ar citiem viņa darbiem/ Epithomatus/, varēja pārliecināties, ka tās Gaius'a "Institutiones". Pastāvēja Gaius'a institūciju saīsināta kompilācija 2 grām.t.s. Epithome Gaii. Justinians savām institūcijām jēma par pamatu Gaius'a institūcijas.

34.

Kad bija sakrājušās atkal daudzas konstitūcijas, jo bija pagājuši gandrīz jau 100 gadi pēc Teodosiana kodeksa izdošanas, austrumu Romas imperators Justinians uzdeva 528.g. Tribonianam ar 10 vīru komisiju sistematizēt un sakārtot materialu jauna kodeksa izdošanai, skatot cauri arī 3 agrākos kodeksus un strīpojot nevajadzīgo, veco. Pēc gada komisija beidza darbu un 529.g. 7.IV. tika publicēts Justi-
nianus, kurš atcēla iepriekšējos kodeksus.

Salasījis un sistematizējis leges, Just. gribēja darīt to pašu arī attiecībā uz ius vetus/klasiskās jurisprudences darbu/. 530.g. 15.XII. ar pavēli resp. likumu "Deo auctore" viņš uzdeva Tribonianam izvēlēties komisiju no 15 cilvēkiem šā darba veikšanai. Tribon. sastād. komisijā ietilpa 4 jurispr. profesori/ Teofilis un Kvatinis no Konstantinopoles un Dorotejs un Anatolijs no Beritas akademijas/ un 11 advokāti. Komis. savāca un sistematizēja visus klasiskās jurisprudences darbus. Pēc 3 gadiem, 533.g. 16.XII. darbs ar likumu "Tanta" tika publicēts un dabūja nosaukumu "Digesta" vai "Pandectae" un ar 30 XII. bija spēkā.

Paralelli Digestu sastādīšanas darbam, zem Triboniana vadības profesori Teofilis un Dorotejs sastādīja elementāru speciālu mācības grāmatu par civilties., galvenā kārtā mācīšanās nolūkiem, kurš dabūja parasto tāda veida darbiem nosaukumu Institutiones. 533.g. 21.XI. ar īpašu likumu, adresētu jaunatnei "Cupiāe legum iuventuti" institutiones tika sankcionētas, pie kam bija viņām dots vienāds spēks ar pārējām krājuma daļām.

Šis Just. kodifikācijas laikmets bija arī ļoti bagāts ar jaunu likumu - konstitūciju izdošanu, jo pie kodifikācijas atklājušās pretrunas un trūkumus vajadzēja novērst. Daudzas kontroverzes uz komisijas pieteikumu izšķīra pats Just., izsludinot tās likuma veidā; min. 50 šāda veida likumus - quinquaginta decisiones. Cik rosīga bijusi

likumdošana šai laikā, redzams no tā, ka 529.g. izdotas ap 30 konstitucijas, 530. - ap 130, 531. - ap 100. Tāpēc pēc Digestu un In stituciju izdošanas kodeks jau bija novecojies. Sakarā ar to jauna komisija to pārlaboja un papildināja. 16.XI.534.g. ar likumu "Cordi nobis" tika publicēts jaunās redakcijas kodekss - Codex repetitae praelectionis, kurš atmainīja veco - 529.g. kodeksu.

Ar šo kolosālo darbu Just. bija beidzis savu uzdevumu. Vēlāk izdotās konstitucijas saucās Novellae vai Novellae leges, kuras Just. vairs nesakopoja.

Visus šos darbus Just. uzskatīja kā 1 darbu, bet tomēr tam nebija 1 kopējs nosaukums. Tikai XI. un XII. g.s., atjaunojoties rom. ties. studijām, visi šie darbi dabūja kopīgu nosaukumu Corpus Iuris Civilis, ar kādu nosaukumu viņš pazīstams arī tagad. Viņu ir studējuši un studē visi pasaules juristi. Uz to dibinas tagadnes Latvijas civiltiesības 75% apmērā. Daži š mūsu civilties. ir tiešs vārdu tulkojums no Corp. Iur. Civ.

Digesta iedalīta 50 grām., tās savu kārt titulos, pēc sistēmas, kādu juristi lietāja komentējot pretora ediktus. Katrā titulā ir arī sava zināma iekšēja kārtība. Šī iekšējā kārtība izskaidrojās ar to, ka visu lielo klasiskās jurisprudences materialu sastādītāji iedalīja 4 grupās, kādēļ citāti sastādīti sekojošā kārtībā pēc grupu iedalījuma:
1/darbi, kas attiecas uz civilties., t.i. komentari, ko civilties. rakstnieki sauca ad Sabinum - t.s. Sabina masa;
2/darba citāti Ad edictum - edikta masa;
3/izvilkumi no darbiem, kuri radušies sakarā ar juridisko praktiku, t.i. dažādu juristu domas/responsa, questiones u.t.t./Tā kā šās grupas sacerējumos galveno vietu iejēma responsa Papiniani, tad šo grupu sauca par Papiniana massu;
4/IV. grupā ievietoti pielikumi, papildinājumi - appendix.

Codex satur imperatoru konstitucijas. Viņš sastāv no 12 grām., pie kam katra grām. dalās titulos ar īpašu virsrakstu.

I. grām. - satur konstit. attiecībā uz baznīcas ties., ties. avotiem un dažādu ķeizara ierēdņu officia; II. - VIII. - civiltiesības; IX. - krimināltiesības; X. - XII. - noteikumus par valsts pārvaldīšanu.

Katrā titulā ievietotas atsevišķas konstitucijas chronol. kārt. Katra konstit. satur pašā sākumā inscriptio - konstitucijas izdevēja imperat. vārds un tās personas vārds, kurai viņa bija adresēta, bet beigās subscriptio - atzīmēts izdošanas laiks, pie kam šis izdošanas laiks tiek apzīmēts nevis ar gada skaitli, bet ar valdošo konsulu vārdiem. Tagadējos izdevumos konstitucijas titulos nummurētas un garākas sadalītas §§. Kodeksa citēšanas paņēmieni: c./const./jeb l./lex/-
1.Cod.6.55.

35.

Digesta jeb Pandectae ir klasiskās jurisprudences citātu darbu krājums, kas ievietoti zināmā sistematiskā kārtībā. Pavisam citēti 39 juristu darbi/no Qu. Mucija līdz Hermogenianam/un pēc pašs Just. noskaidrošanas apm. 2000 sacerējumi. Apvienojot sevi visu klasisko literatūru, Digesta sava bagātā un vērtīgā satura dēļ un arī apmēru ziņā ir galvenais darbs no Just. krājumiem. Visa citātu masa sadalīta 50 grām., līdzīgi klasisko juristu digestu grāmatu sistēmai, kura savu kārt pieslēgās Edictum perpetuum sistēmai. Katra grām. sadalīta vairāk

vai mazāk titulos ar īpašiem virsrakstiem/De actionibus empti venditi, Locati conducti u.t.t./, tikai 30., 31. un 32. grām. nav šī sadalījuma titulos, jo veltītas visas vienam jautājumam un ir ar kopēju virsrakstu "De legatis" - par legātiem.

Domā, ka komisija darbu izvešanai sadalījās 3 apakškomisijās, apskatot katrā speciālus jautājumus/4 resp. 3 materialu grupas/, pēc ar materiāliem nāca kopējās sēdēs.

Tā kā Just. laikā viena otra doma jau bija novecojusies, tad sastādītāji - kompilatori to atjaunoja, pielaiķojot tagadnes prasībām. Še veco domu vietā viņi ierakstīja savas domas, uz ko bija pilnvaroti no Just. Tā radās t.s. interpolācijas jeb emblemata Triboniani, kuras vidus laikos sauca arī par facinora Triboniani. Piem. senajās rom. ties. īpašumu tiesību nodošana notika ar svinīgu aktu - mancipatio un in iure cessio. Vēlāk šī svinīgā forma apgrūtināja dzīvi un to vietā radās traditio - vienkārša īpašuma tiesību nodošana. Pie klasiskiem juristiem pastāvīgi bija atrodamī pirmie 2 termini, bet Just laikā tos vairs nelietāja, bet gan tikai traditio, kāpēc arī kompilatori šeit ierakstīja savas domas, kuras dažos gadījumos grūti atklāt. Klasiskās jurisprudences darbu restaurēšana ir grūts darbs un šo metodi sauc par tekstu kritiku. Pateicoties Digestam klasiskā jurisprudences bija pasargāta no bojāejas un viņas domas no tālākas sakroplošanas.

Citēšanas pajēmiens. Katrs fragments, t.i. citāts sākas ar attiecīga autora vārdu un viņa darba nosaukumu. Tagadējos izdevumos šie citāti katrā titulā nummurēti un garākie sadalīti §§, pie kam arī šeit katrs citāta sākums ir bez nummerācijas un atzīmēts vienīgi ar vārdu pr. /principium/, jo fragments bieži sākas ar 1 galveno teikumu, ko sauc par principium. Tāpēc pie digestu citēšanas jāuzrāda citāta Nr. un viņa § Nr. /ja tāds ir/, grāmata un tituls - fr./fragmentum/ jeb l./lex/ l. § 2 Dig. 43/grām./6./tit./ = pr. 1.2.D.43.6.; jeb Fr. 62.D.50.17. Vecākajos zinātniskos darbos attiecīgo grāmatu vietas citē tā: D.50.17.62. Jaunā kārtība ir vienkāršāka. Tā kā fragmenti bieži sākas ar principium, tad ja to citē, parasti mēdz pierakstīt burtus pr.=pr. 62.D.50.17. Tā kā daži fragm. vēl iedalīti §§, tad, ja citē kādu noteiktu §, tas pierakstams tādā veidā: fragmenta apzīmējuma = Fr. 54.11.D.17.18.

36. Institutiones ir mācības grāmatas ar likuma spēku. Kaut gan sastādītas kā elementārs kurss mācības nolūkiem, tomēr nestāv zemāk par pārējām krājuma daļām. Pamatā tam ir Gaius'a instit./kaut gan arī jemtās cit. autoru instit./; Gaius'a instit. deva viņām savu dalījumu 4 grām. un savu plānu - personae, res, actiones un ļoti daudz viņās Gaius'a burtisks teksts. Katra grāmata daļas titulos, ar īpašu virsrakstu. Tagad. izdevumos citēšanas ērtības dēļ katrs tituls sadalīts §§, pie kam §§ nummerācija nesākas no paša titula sākuma, bet mežliet tālāk. Pašu sākumu t.i. nenummurēto titula daļu sauc par principium. Citēšanas pajēmiens: pr. Inst. 1.1. § 1. "Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum quique tribuens/principium/ § 1: Iuris prudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia." Kā redzam, šis citāts no inst. 1.1. tit. "De iustitia et iure".

Privato konstitūciju krājumi; novellae. Just. likum. došanas 4. daļu sastāda novellae, kuras pēc Codex repetitae praelectionis izdo-

šanas vairs nesakopo. Viņu oficiāls sakopojums nepastāv, bet ir gan daži privāti krājumi. 1/visvecākais krājums pieder Konstantinopoles prf. Julianam, sestād. ap 556.g. un satur 122 novelles. Šo krājumu parasti sauc par Epitome Iuliani. 2/Jau glosatorien bija pazīstams II. krājums ar 134 nov., izdotām starp 535.-556.-g.; šis krājums saucās Authenticum. 3/Vēlāk bija pazīstams ar III. krājums, kas saturēja 168 nov. grieķu val.

Tagadējos izdevumos nov. nummurētas; katra no tām sastāv no ievada - praefatio, teksta un slēdziena t.i. beigām - epilogus; teksts daļās daļās - caput. Viņas citē: Nov. 118. cap. 4./satur savrīgu likumu par mantošanu /.

Just. Corp. Iur. Civ. veselā veidā /viena rokraksta veidā/ līdz mums nav nonācis, bet līdz mums ir nonākušas rokrakstā viņa atsevišķas daļas. Institutiones ir daudzos rokrakstos, bet nesniedzas tālāk par 9.g. s. Vērtīgākais ir Turinas rokraksts, kurā blakus tekstam, atrodas arī glosas, t.i. teksta izskaidrojumi, no kurām dažas sniedzas līdz Just. laikam.

Digestu vērtīgs rokraksts ir no 6. vai 7. g. s., kurš līdz 1406.g. glabājās Pizā, bet pēc šī laika glabājas Florencē. Kādēļ arī nosaukts Florentina. XI. g. s. attīstoties rom. ties. pētīšanai, parādījās daudz rokraksti, no kuriem daudzi nonākuši līdz mums. Šie pēdējie tiek saukti par lectio Vulgata. Šinī laikā Digesta cirkulē nekā vesels krājums, bet 3 atsevišķu daļu veidā: Digestum vetus/1-24. grām./, Infortiatum/24.-38. gr./ un Digestum novum/39. līdz beigām/.

Kodeksa rokraksti ātri tika saīsināti, izstriboja grieķu konstitūcijas un arī daudzas latīņu. Vēlāk arī 3 pēdējās grāmatas pavisam aizmirsa un ar kodeksu saprata tikai pirmās 9 grām. Kad atkal sāka cirkulēt 3 pēd. grām., kad viņas vēl ilgi gāja ar nosaukumu Tres libri. Mums ir daudz kodeksa rokrakstu. Vērtīgākie: Veronas/8.g. s./, Parizes un Darmstadtes.

Corp. Iur. Civ. Kad bija pazīstama gramatu iespiešana, tūlīt sāka parādīties Corp. atsevišķās daļās kā iespiesti darbi, pie kam pirmie bija vienkārši cirkulējošo rokrakstu iespiedumi. Pirmie izdevumi sastāv no 5 daļām: 1/institutiones, Tres libri kodeksa un novellae; 2/Digestum vetus, 3/Infortiatum, 4/Digestum novus, 5/9 pirmās kod. grām., kurām pievienoti daži Sv. Romas imperijas valdnieku noteikumi u.c. Šie izdevumi satur glosas, kuras atzīmētas uz teksta malām. 1525.g. parādas I. izdevums bez glosām. Pēc tam Gregorius Haloanders uzjemas atsevišķu daļu izdošanu, sakārtojot viņas pareizā kārtībā, t.i. atdalot vienu no otras un apvienojot pārskirtās daļas. 1529.g. viņš izdod Digesta un Institutiones, 1530.g. Kodeksu un 1531.g. Novelles. 1583.g. parādas Dionisija Hotofreda izdev. kurš pirmo reizi iespiestā veidā satur visas daļas un parādas ar kopēju nosaukumu Corpus Iuris Civilis.

Corp. Iur. Civ. sastāv no 4 daļām: I.- Institutiones; II. - Digesta; III.- Codex; IV.- Novellae.

Daudz zinātnieki stādā pie C.I.C. kritikas un tekstā radušos kļūdu noskaidrošanas, kas cēlušās ilgajā laikā pie viņu neskaitāmās pārakstīšanas. No pašreizējiem C.I.C. izdevumiem vislabākais ir Mommsena. Šinī izdevumā institūcijas un kodeksu pārskatījis Krigers, Digestas - pats Mommsens, novellas - Schoels un Krolls.

diskās disciplīnās, tad kroties pie viņu pētišanas, jāiesāk ar viņu vēsturi. Lai izsekotu tam, ka mazas tautas nacionālās ties. pārvērtās par univerzālām ties. visā antiskā pasaulē, tad mums galvenā kārtā jāgriež vērība uz rom. ties. vēsturi. Romiešu juristi neatstāja mums savu ties. vēsturi. Viņu praktiskā interese jēma virsroku par vēsturisko. Sakarā ar to mums rom. ties. vēst. ir jārada, pamatojoties uz citiem avotiem. Šie avoti var būt dažāda veida. / sk. 13. bil. /

Komentatori. 13. g. s. II. pusē jurisprud. novērojama maza pārmaiņa - glossatoru vieta / kurā galvenie pārstāvji - Irnerius, Martinus, Bulgarus, Hugo, Albericus; šī skola darbojās 11. un 12. g. s. / nāk komentatori jeb postglossatori. Kā pārstāvji mināmi Jacobus de Ravanis / francūzis / un spānietis Raimundus Lullus jeb Lullius / 1234. - 1315. g. /. Viņu raksturīgā īpatnība, kurā arī atstāja zināmu iespaidu uz jauno novirz. ienu, bija tā, ka viņi abi bija vairāk filozofi un tikai otrā vietā juristi. Viņi jurisprud. ienesa scholastisko filozofijas metodi / tukšo formalismu /. Strādājot pie rom. ties. avotiem, komentatori ne tik daudz operē ar pašiem avotiem kā ar glossatoru iztulkojumiem. Viņi glossarum glossas scribunt. Viņi, droši vien, mazāk pārzin Corpus isto tekstu kā glossatori. Neizmainot pētišanas metodi, nevarēja neko vairāk noskaidrot, izvilkt par glossatoriem. Komentējot ar glosām, viņi cenšas juridiskās parādībās ienest zināmu logisku kārtību, cenšas juridiskās normas pakļaut zināmai kopējai izpratnei, lai pēc tam dedukcijas ceļā taisību atsevišķus slēdzienus. Tādā kārtā līdzīgi vidus laiku scholastikai filozofijā, kur attīstīja patstāvīgu logisku domāšanu, scholastikas ienesana jurisprud. bija I. ties. filoz. mēģinājums. Cenšoties parādīt ties. normas kā vienu kopēju logisku visumu, kas deduktīvi izvests no univerzāliem principiem, komentatori ar to liek pamatu jurisprud. kā zinātnei. Ar to viņi paceļas pāri glossatoriem. Komentat. izcēla pagrīmušo pie glossatoriem dabisko ties. - ius naturale ideju, kas bija viņu mācību pamatā. Viņi sacīja, ka ius naturale idejai dodama priekšroka par pozitīvo tiesību ideju. Lullius prasa, lai "ius positivum ad ius naturale reducat et cum ipso concordet". Viens no ievērojamākiem komentat. Baldus: "potius est ius naturale quam principatus" - ius naturale stiprāka par ķeizara varu. Vadoties no ius naturale idejas, komentat. nemanot sekmēja rom. ties. piemērošanu dzīves prasībām un parādīja lielu praktisku pakalpojumu savam laikam. Komentat. kā konsultanti jēma daudz vairāk daļību praktiskā dzīvē nekā viņu priekšteči - glossatori. Viņu komentari tai laikā bija autoritāte.

Papirologija - papirusu pētišana. Rom. civ. ties. izplātījās pa visu imperijas teritoriju, arī tānīs apgabalos, kurās darbojās vietējās nacionālās ties., kā Grieķijā, Egiptē, Azijā u. c., kur līdz tam valdīja grieķu jeb stipri hellenizētās ties. Bet vēlākā laikā viņas zaudē savu tiešo spēku un tiek apmainītas pret rom. ties. Bet praksē turpināja pielietāt turienes normas un ieražas, līdz ar to rom. ties. provincē reti kad sakrita ar rom. ties. pašā Itālijā. Interesants skats par šādām sajuktām tiesībām Egiptē atklājās mums beidzamā laikā, pateicoties bagātīgiem atradumiem dažādu dokumentu - papirusu veidā. Pirmais ievērojamākais atradums atklājās, atrodot El-Faijumā 1877. g. Šis atradums saistīja zinātnieku vispārēju interesi par papirusiem. No tā laika atrasto dokumentu skaits ievērojami pieaudzis un viņu pētišana - papi-

rologija ieguva zistematisku raksturu. Šie pētījumi atklāja, ka turienes grieķu-egiptiešu tiesības stūrgalvīgi noturējušās dzīvē un vēlāk pat iespaidojušās pēdējo impertoru likumdošanu.

Interpolacija/ sk.35.bil./

Iestājoties regresam, 3.g.s.beigās un vēlākos imper.laikos juristi nodarbojās vairāk ar kompilāciju rakstīšanu t.i.darbu sakopšanu. Daži no tiem nonākuši līdz mūsu dienām, tādi:

1/Fragmenta Vaticana - 1821.g.atrada Vatikana bibliotēkā fragmentus no šādas kompilācijas no IV. jeb V. g.s., kas satur Papiniana, Paula, Ulpiana atsevišķus darbus un dažas imp.konstituc., galvenām kārtām Diokletiana. 2/Apm.V.g.s.attiecās vēl otra originala kompilācija, kuru tagad sauc par Lex Dei jeb Collatio legum mosaicarum et romanorum. Šis krājums cenšas pierādīt sakaru rom.ties. ar Mozaus likumiem, kādēļ tur ievietoti fragmenti no abu tautu likumiem un rom.juristu darbiem, galv.kārt.par kriminalties. Mums šis krājums pazīstams 3 rokrakstos no 8. - 11. g.s. 3/5.g.s.beigām jeb 6.g.s. attiecas krājums ar nosaukumu Consultatio veteris cuiusdam iurisconsulti, šis krājums satur praktiskus padomus, atzinumus, kas sastādīti pamatojoties galv.kārt.uz Paula sentencijām un c.juristu darbiem. 4/Pazīstams tāda paša veida krājums ar nosaukumu Romiešu-sīriešu likumu grāmata no 5.g.s., kurš, droši vien, kalpoja kā rokas grāmata turienes garīgās tiesās, jo kā liekas, sastādīta no garīgas personas. Cirkulējis Azijā - no Egiptes līdz Armenijai arī vēl pēc Just.ties. izdošanas. Mums ir viņa arābu, armeņu un sīriešu pārstrādājumi.

38.

Ius privatum bija atsevišķa sabiedrības locekļa tiesības /utilitas singulorum/. Šai nozīmē tagad runā par res privata atšķirībā no res publica. Tāpēc privātties.subjectu avotos sauc arī par singulus. Privātties.radušās no publiskām, kā tiesības, kas atdalītas atsevišķām personām/privatio - atjemsana/; tas izskaidro rom.priv.ties.ipatnības /Sinaiskis/, sevišķi attiecībā uz lietu un mantojuma tiesībām/sabiedr.kontrolē./ Pats privatīpašuma vārds - proprietatis stāv sakarā ar res privata. Priedēklis pro aizrāda uz to, ka šim res privatae pielīdzinātas arī tās lietas, kuras tiesiskais stāvoklis nodibināts pēc analogijas ar res privatae/salīdz.consul un proconsul u.c.Sinaiskis./ Tāpēc privātties. Romā pēc savas izcelšanās nebija absolūtas kundzības tiesības. Šai zinā tās drīzāk bija tiesības uz res aliena, t.i. publica/Sinaiskis/.

Ius nozīmē no vienas puses objektīvās tiesības - normae agendi/leges, magistrata, sev.pretora edikti, aequitas principis/un no otras puses - subjektīvās ties. - facultas agendi/tiesiskā spēja, jeb labāki sakot tiesiskā iespēja kaut ko darīt./ No šī pēdējā viedokļa tiesības raksturojas kā mūsu tiesības/piem.es esmu īpašnieks, sakarā ar to man ir tāda un tāda tiesiska iespēja./ Objektīvās tiesības - normas pastāv tāpēc, lai mūsu darbība tiesiskā ievirsē būtu kulturālā/kultura ir tiesību mērķis/. Kad mēs vairs paseulē nebūsim, tad tomēr būs vēl mūsu kultura. Zīmīgs ir žurnāla "Jurists" motto: "Bez tiesībām nav kulturas, bez kulturas nav istas dzīves".

Avotos mēs lasam, ka ius privatum pretstats ir ius publicum Ulpianus: "Publicum ius est, quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem." Savā privāttiesiskā dzīvē mēs esam singuli, subjekti. Šai sfairā mums ir zināmas privātas tiesības/ius privatum - normae agendi jeb facultas agendi/. Ius privatum nav tikai panti

vien.

Zinātne sākās ar normatīvu sabiedrību - organizāciju. Jāizšķir socioloģiskā un normatīvā sabiedrība. Norma izteic jābūtību. Mūs interesē sabiedr. dzīve normatīvi privāttieskā aspektā. Uz šo tezi pamatojoties, varam konstruēt ius privatum kā zinātni. Vispār runājot par normatīvi tiesisko sabiedr., pie rom. varam izšķirt tādas veselas 3: 1/kviritārā, 2/tautiskā/militārā/, 3/plebejiskā/tribuārā/. Sakarā ar to varam runāt, piem. par kviritu facultas agendi u. t. t. Ius privatum ir ne tikai noteikumu pantu kopība, bet šo 3 sabiedrību privāttieskā dzīve no vēstures viedokļa/Sinaiskis/.

Tāpēc jāizšķir 3 ius privatum: 1/ius quiritium, 2/ius populi Romani jeb ius populi quiritium, 3/ius plebei Romana jeb ius gentium. Arī tagad Latvijā ir vairākas normatīvi civiltiesiskas sabiedr.: 1/organizēta pēc viet. civ. lik. kop. jeb viet. lik. kop. III. d./spēkā visā Latvijā izņemot Latgali/, 2/organizēta pēc bij. Kriev. lik. kop. 10. sēj. I. d. - spēkā tikai Latgalē, 3/organiz. pēc Zemnieku lik. - attiecas tikai uz Vidzemes un Kurzemes zemniekiem.

39.

Ius quiritium attiecas tikai uz kviritiem un viņam ir tīri singulārs, nacionāls raksturs. Tās ir pačas kara draudzes ties., ko sauca par stingrāk. jeb tīrām rom. ties. Par istiem Romas pilsoņiem vārda šaur. nozīmē uzskatāmi tikai kviriti. Šo normu sistēmas tālākā attīstība norit uz 12 tab. lik. pamata 2 veidos: 1/ar šo 12 tab. lik. praktisko iztulkošanu - interpretatio un 2/ar likumdošanu.

Ius gentium/skat. 17. bil./

Vēstures procesā normatīvi tiesiskas sabiedr. mainās. Katrā šādas sabiedr. uzbūvē jāizšķir statika jeb organizācijas normas /ties. statusi jeb stāvokļi- objektīvās normas/un dinamika jeb dinam. normas/kustība - dinamika, grieķiski nozīmē varu/Statikas normas dalās 2 pamata grupās: 1/vispārīgās organizējošās normās un 2/speciālās organizējošās normās, kas ierobežo vispārējo organizācijasnormu izpildīšanu, vedot viņu darbību noteiktās robežās. Ja normatīvā sabiedr. dibināta uz vispār organizējošo normu pamata- uz brīvības, cilvēciskas, personības, autonomijas pamata, tad katra norma, kas ierobežo doto normu, būs speciāla attiecībā uz šo normu. Piem. par speciāli organ. normām izrādās Ņveices kodeksa normas, sakarā ar kurām, cilvēkam ne arvien ir tiesības rīkoties ar savu personīgo brīvību tā kā viņš to gribētu. No normatīvās sabiedr. mācības viedokļa, viņa ir speciāla norma, kas ierobežo vispārējo normu par cilvēka brīvību. Pie likumu tulkošanas vispār. un spec. normu starpība ir šāda: vispār. norma katru reizi ipso iure paplašina savu darbību, tiklīdz spec. norma sašaurinājās vai atkrit. Dinamiskā norma savā būtībā ir tehniska norma, kura nosaka cilvēka tiesisko darbību. Šinī nozīmē visi tiesību iegūšanas, pārtraukšanas, pārgrožīšanas veidi ir dinamiskas normas. Tādā pat nozīmē mācībā par juridiskiem faktiem atrod savu vietu normatīvās sabiedr. dinamika. Dinamiskās normas dalās: 1/absolutās un 2/relatīvās..

Facetas jautājums, kas vēsturiski bija pirmās, subjektīvās vai objektīvās ties. Jērings domā, ka vispirms bijušas subjekt. ties. Par to var šaubīties, sevišķi atceroties ius quiritium kā kara vīru organizāciju, brālību/aequitatis princips/.

Ius subjektīva nozīmē ir tiesību subjekta ties., piem., kāda īpašuma ties; objektīva nozīmē ties. normas, likumi, kodeksi u. t. t. Pretēji šim tīri dogmatiska jēdzienam ar vārdu ius apzīmē visu pretora procesuālo darbību, pretstatā iudicium un arī vietu, kur lietu skata cauri pie pretora/in iure/; beidzot ius apzīmēja arī ties. zinātņi/iuri operam iure/. Šo ius veidu izšķirība ļoti svarīga. Tiesība subjekt. nozīmē norāda uz attiecīgas personas ties. stāvokli normatīvā tiesiskā sabiedrībā, turpretim ties. objekt. nozīmē - uz šī stāvokļa tiesisko pamatojumu. Pats tiesiskais stāvoklis ir vai nu pasīvs, t. i. dod personai ^{iespēju} tiesiski darboties, ja viņa to vēlas, vai aktīvs, kas izpaužas viņas/pozitīvā vai negatīvā/darbībā. Sakarā ar to katru ius var aplūkot statiski un dinamiski, vai pat vienādi un otrādi, ja norma ir komplicēta, t. i. ja tai ir statiski un dinamiski elementi. Kas attiecas uz ius kā vietu un procesu, tad te personai jau tīri procesuāls stāvoklis, vienkārši kā ties. uz aizsardzību/subjekt. ties./un kā procesuālā ties./objekt. ties./t. i. ties. uz aizsardzību zināmā vietā un ievērojot attiecīgos noteikumus.

Tomēr visraksturīgais rom. ties. iedalījums ir vispārējās sabiedrības tiesībās/ius communae/un singulārās/ius singulare/jeb īpašās/ius proprium/. Šis pretstats vēlreiz skaidri rāda, ka privātās ties. izaugušas no vispārējām sabiedriskām/sabiedrības/ties. un ka tām ir atvasinātu tiesību raksturs. Kas attiecas uz rom. ties. izpratni sakarā ar aequitas jēdzienu/Sinaiskis/, tad tā ir atstājusi redzamas pēdas taisni klasiskās ties./utilitārās sūdzības, bonitārās ties. u. c./. Tāpēc ekvitātei bija tāda loma prētora un juristu tiesībās. Parasti šo laiku zinātne vairs neizšķir 2 ekvitātes veidus. Turpretim rom. tos pazina ne tikai no genetiskā, bet arī no dogmatiskā viedokļa. Proti: blakus utilitārām sūdzībām/kopēja utilitāte kā aequitas/postā-
vā arī faktiskā utilitāte/sūdzības in factum/Kā cilvēka gribas akts aequitas tai pašā laikā ir cilvēka darbība / actio/, pie kam šai darbībai nav spēka, ja griba nav pareiza/Cic., Seneca/. Gribas un darbības pareizas attieksmes ziņā tā ir māksla - ars aequi et boni.

40.

Tagad runāsim par personas, lietu un mūsu darbības tiesībām/ius personarum, ius rerum, ius actionum/. Jāizšķir persona no personības. Ar personu galveno kārt jāsaprot cilvēks kā ties. subjekts. Tā tad personu ties. jāsaprot cilvēka kā ties. subjekta tiesības. Šī tēze top skaidra, kad salīdzinām cilvēku ar lietu/res/-subjektu ar objektu. Ja cilvēku ties. uzskata kā lietu/rom. servus/, tad viņš nav persona, nav tiesību subjekts. Senos laikos vārds cilvēks nebija ties. subj. sinonims/vārds ar vienādu nozīmi, piem. darbs, pūles/, bet citādi tas ir tagadnē. Mūsu dienās ir sasniegts liels progress, cilvēks skaitās ties. subj. sinonims.

Kas ir personība? Personība nozīmē tiesiska subjekta personisko īpašību, t. i. ties. īpašību. Tehniski šī personība saprotama: 1/kā ties. spēja /sposobnosk/jeb labāk teikt ties. iespēja un 2/rosības/darbības/spēja vai iespēja/vozmōznosk/. Mūsu ties. īpašība: 1/dabūt tiesības - ties. iespēja un 2/rosības/darbības, rīcības/iespēja - izlietāt šīs ties.

Bet no vēstures viedokļa lietā citu terminologiju. Caput nozīmē personību/tiesiska galva/. Termiņš persona ir grieķu vārds un nozīmē masku /runa iet par artista masku/. Šis jautājums ir kuriozs. Sinaiska hipoteze: pater familias senos laikos skaitījās sakrāls cilvēks, viņam bija senču maska no senču viedokļa. Dēls, meita neskaitījās personas, jo nebija kulta cilvēki. Ko nozīmē termiņš caput? Sinaiska teorija: kad pastāvēja karavīru drau-

dze, tad cilvēks bija viens, bez ģimenes, profesionāls kara vīrs - viņam bija tikai galva/manta skaitījās res communis/. Galva tādām cilvēkam bija vienīgais labums/blago/. Latviešiem ir zīmīgs vārds galvot, galvinieks. Pie rom-proletarijs varēja galvot tikai proletarijam, ad siduus tikai ad siduus'am. Kad ir manta, tad var galvot ar to, ja mantas nav, tad jāgalvo ar galvu. Tāpēc ties. galva figurē kā termins. Galva nozīmē tiesisku iespēju. Īsi sakot, caput paredz zināmu tiesisku stāvokli/ status/civiltiesiskā sabiedrībā.

41.

Bērniem nebija tiesiskas galvas - viņu galva pieder tēvam. Tā kā galva nozīmē tiesisku iespēju, tad sakarā ar to mēs varam runāt par ties. galvas apjomu, ties. iespējas plašumu, kas bija šāds: 1/ius commercii - apgrozības, rīcības tiesības, drīkstēja sastādīt aktus, pirkt, mainīt, galvot u.t.t. 2/ius conubii - laulības ties., var jemt sievu pēc civilties.-instae nuptiae 3/ius suffragii - vēlēšanu ties./pasīvās/ 4/ius sacrorum - reliģiskā kulta tiesības.

42.

Capitis deminutio - galvas apjoma samazināšanās, tiesiskās iespējas samazin. Sakarā ar to bija 3 capitis deminutiones: 1/capitis deminutio maxima - zaudē tiesisko galvu, cilvēks kļūst lieta - res, kas notiek, ja persona zaudē status libertatis/reizē ar šī stāvokļa zaudēšanu neizbēgami tiek zaudēti arī 2 pārējie stāvokļi - status civitatis un status familiae/. Šie 3 statusi, stāvokļi bija vajadzīgi, lai personai piederētu pilnīgas pilsoņu ties. kā tiesību iespēja un arī rīcības iespēja. Šie 3 stāvokļi bija cieši sastīti un šīs trejādes pazaudēšanas gadījumā seko personas kā ties. subjekta nāve. Capitis deminutio maxima iestājas: a/ ja persona kļūst ienaidnieka gūstā, jo vergam nav tiesiskas iespējas. Vēlāk gan ar nezināmu, t.s. fictio legis Corneliae noteica, ja viņš no gūsta neatgriežas un mirst gūstā, tad tiek uzskatīts, ka pēdējā momentā īsi pirms nāves bijis brīvs un miris kā brīvs cilvēks, kādēļ viņa testaments bija spēkā. Ja tāda nebija - tika aicināti mantinieki pēc likuma. Ja gūstā kritušais atgriežas savā zemē /limines/, tad ar t.s. ius postliminii viņš atgūst personību. b/ Pārdošana vērdsībā trans Tiberim, jeb vēlākā laikā kļuva vergs arī pašu zemē, piem, izvairījušos no cenza, parādniekus, zagļus dominus savus padotos, sievietes, kuŗas ielaidās sakaros ar vergu, servi poenae u.t.t. 2/capitis deminutio media - zaudēt pilsonību, pilsoņa galvas vietā stājas ārzemnieka galva - ja zaudē status civitatis, pie kam reizē ar to zaudē arī status familiae, bet brīvība paliek, piem. trimdenieki, aquae et ignis interdictio gadījumā. Persona zaudē savas civilās ties., bet paglabā attiecības iuris gentium/zaudē agnatio, bet cognatio ties. paliek/. 3/capitis deminutio minima - mainas cilvēku ģimenes attiecības, kas notiek, ja zaudē status familiae: a/persona sui iuris paliek par personu alieni iuris - arrogatio; sieviete apprecas - conventio in manum; b/persona alieni iuris maina pater familias - adoptio; persona alieni iuris paliek par personu sui iuris - emancipatio.

Status libertatis, status civitatis un status familiae nozīmē cilvēka ties. iespēju, caput un atkarību no šo statusu zaudēšanas attiecīgā samazinās ties. iespēja. "Tria sunt, quae habemus: libertatem, civitatem, familiam" /Paulus/.

No ties. galvas viedokļa bija arī vēl speciāli caput sašaurinājumi, piem. intestabiles - cilvēki, kuŗi zaudējuši civiltiesisko godu;

turnes - cilvēki, kuri nodarbojas tādās profesijās, kas nebauda sabiedrisku cieņu/artisti, prostituētās sievietes/. Sakara ar šo pilsoniskā goda stāvokli-
status inlaesae dignitatis radās ignominia jeb infamia instituts. Šādi cilvēki tika aprobežoti dažās ties./galvenieku, aizbildņu u.c./.

Vēl jāizšķir: 1/ persona sui iuris - paštiesīga persona, kurai ir caput un 2/ persona alieni iuris - sveštiesīga persona, kurai nav caput. Caput lietāja dažādās nozīmēs: kvirīta caput, latina caput, pilsona caput, peregrina caput, plebēja caput. Piem., latina caput bija ius commercii un ius conubii, bet nebija ius suffragii u.t.t. Peregrini nav hostes, bet pienācēji /prišelci/. Visi, kas atradas ārpus orbis Romanus, saucās barbari.

Vergi - servi no tiesiskā viedokļa ir cilvēki bez caput, t.i. tiem nepieder civiltiesiskā iespēja /servus caput nullum habet/. Verdzība /servitus/ ir tiesību nespējīgas personas stāvoklis. Pēc rom. uzskatiem visi cilvēki pēc dabiskām ties./in iure naturali/ ir brīvi Verdzības stāvoklis pamatojas uz starptautiskām ties./ius gentium/, kas zināmā mērā pretējas dab. ties. Avotos lasam: "Servitus est constitutio iuris gentium, quia quia dominio alieno contra naturam subicitur." Brīvību rom. uzskatīja kā zināmu priekšrocību favor libertatis. Vergs ir res. Vergu noslēgtam darījumam bija nozīme vienīgi viņa kungam /dominus/, jo vergs bija kunga peļņas lieta. Vergiem nebija laulības ties. un viņu kopdzīve saucās contubernium. Sakrālo ties. laukā vergs bija vienlīdzīgs brīvam Romas pilsonim un viņiem bija votum ties. - vergs var slēgt sakrālus darījumus ar dieviem. Vergs var zvērēt /ius iurandum/ un iestāties reliģiskā apvienībā /collegium/. Vergam ir arī tiesības uz kap. vietu: "Locum in quo servus sepultus est, religiosum esse aristo ait" /fr. 2. I. 11. 7./ Civilties. darījumus viņš var slēgt, bet tikai ne sev, bet par labu savam kungam, kurš nes arī visas civilties. sekas par verga darbību. Jāizšķir 1/ servi ingenui - iedzītie un 2/ servi libertini - atbrīvotie vergi un to pēcnācēji. Verdzība izceļas: 1/ ar dzimšanu no verdzenes, neatkarīgi no tā, kas ir tēvs, vergs vai brīvs cilvēks; 2/ ar vāgniecību; gūstekņu kvestori pārdeva vairāksolītājiem, ja nebija pircēju, tie kļuva par valsts vergiem - servi publici; 3/ ar sodīšanu par noziegumiem - servus poenae, ko vēlāk Just. atcēla; 4/ ja brīvs cilvēks pats sevi pārdod, ar nolūku sajemt pārdošanas maksu /pretii participandi gratia/, viņš kļūst patiešām vergs; 5/ ja brīva romiete ielaižas sakaros ar vergu un pēc trīskārtēja verga kunga uzaicinājuma sakarus izbeigt, to nedara, tad saskaņā ar imp. Klaudija ediktu, viņa pati kļūst verdzene. Šo gadījumu Just. atcēla. 6/ Ja brīvu pilsoni atdod zveriem saplosīšanai /ad bestias/. Pirms saplosīšanas viņš vispirms kļūst par vergu.

43.

Domica potestas - mājas kundzība, mājas vara. Lietāja arī terminu manus/roka/ - varas simbols līdzīgi dominica potestas. Senos laikos arī ģimenes locekļi skaitījās kā lietas, vēlāk kļūst personae alieni iuris. Kungam par vergu bija ļoti liela vara. Viņam pieder: 1/ ius vitae ac necis - tiesības par verga dzīvību un nāvi. 2/ ius castigandi - verga sodīšanas, pārmācīšanas tiesības. Republ. beigu laikmetā šī vara tiek aprobežota; lex Petronia /domājams 19. g. pēc Kr./ noliedz atdot vergus ad bestias depugnandas, t.i. gladiatoru grupās. Imp. Klaudija edikts /c. 1. 3. Cod. 7. 6./ noteic, ka no kunga liktena zinā pamestais vecs, slims vergs top brīvs. Vēlākos laikos nedrīkst pārdodot, sadalīt verga ģimeni; par vergu nepamatotu nosīšanu sauc pie atbildības. Vergs kungam noder kā: 1/ pignus - ķīlas priekšmets, 2/ ususfructus - lietāšanas objekts

3/ possessio - valdīšanā esošs īpašums. Vergeti vergs dabūja savā lietāšanā zināmu īpašumu - peculium servi. Ja vergs ietaisīja parādus, tad par viņiem peculio apmērā atbild dominus, jo pret vergu nevar celt prasības. Servus derelictus - no kunga pamests vergs, kuru var pajemt katrs, jo viņš skaitas servus nullius. Vergu atbrīvošanas veidi - modi manumissionum bija formāli/svinīgi/un neformāli/nesvinīgi/. I. iusta ac legitima manumissio: 1/ manumissio censu - cenzors varēja ierakstīt pie lustrum vergu kā brīvu cilvēku. Šis ties. gan attiecas uz valsts vergiem. 2/ manumissio testamento - ar testamentu vai legatu, kas ir viens no vecākiem atbrīvošanas veidiem, notiek tautas sapulcē/testamentum comitiis calatis/. 3/ Manumissio vindicta jeb vindictio in libertatem - bija fiktīvs process - in iure cessio. Šinī procesā piedalās brīvattalaidējs - manumissor, vergs un kāda 3. pers. - assertor in libertatem, kurš uzliek uz verga galvas vindiktuspieķiti un saka: "Hunc ego hominem ex iure quiritium liberum esse aio". Dominus klusēja, tiesnesis piešķīra brīvību. Šeit var izšķirt 3 stadijas: 1/ assertora prasību, 2/ kunga piekrišanu un 3/ magistrata apstiprinājumu/addictio/. 3807

II. Manumissio minus iusta - privātie atbrīvošanas veidi, šeit atlaistie bija vairāk aprobežoti tiesībās. 1/ manumissio inter amicos - starp draugiem apsolot brīvību, 2/ manumissio post mensam - pēc garšīgām pusdienām atlaižot brīvībā vergu, 3/ manumissio per epistolam - kungs adresē vergam vēstuli, kurā paziņo, ka piešķirta brīvība.

44.

Patronata instituts paredz speciālas ties. Kaut gan brīvattalastie ieguva Romas pilsonību, tomēr zināmā mērā viņi bija aprobežoti ties. Viņi nelīdzinājās brīvi dzimušiem/ingenui/, bet tika uzskatīti kā libertus attiecībā pret savu patronu un libertinus attiecībā uz savu stāvokli un kā tādām mazākās ties. publiskā laukā. Viņi nevar būt magistr., nevar kalpot legionos. Libertinus pēc atlaišanas brīvībā atradās ar savu bijušo kungu - patronus tuvas attiecībās un par viņu vēl vienmēr ir bijušā kunga veras ēna patronata veidā. Patrona un libertina attiecības daudzos gadījumos līdzīgas tēva un dēla attiecībām. Libertinam vajadzēja 1/ paklausīt patronam - izrādīt cienību; viņš nevar bez magistr. atļaujas ierosināt pret patronu sūdzību - in ius vocare, celt actiones famosae. Sevišķas nepateicības gadījumā viņu var nodot atkal verdzībā - revocatio in servitutem propter ingratitude. Libertinam jāizdara visā darbi patrona labā: 1/ operae officiales - vispārēji pakalpojumi, 2/ operae fabriles - rūpnieciska rakstura pakalpojumi, 3/ jāpalīdz arī materiālā ziņā - jādod uzturs, alimenta. Parasti šos pakalpojumus libertinus apsolīja ar stipulatio operarum jeb arī ar vienkāršu zvērastu - ius iurandum libertatis/vienīgais gadījums, kur zvērsta piešķir līguma raksturu/. Ja libertina pēcnācējos nebija vairs mantinieku, tad viņa mantu mantoja patronus, kuram bez tā bija tiesības uz likumīgu mantojuma masas 1/3 d., bet Just. laikā pat uz 1/2, neskatoties vai testamentā bija citādi noteikts un vai bija palikuši bērni. Ar sevišķu ķeizara reskriptu brīvattalastos varēja pielīdzināt brīvdzimušiem/ius aureorum nulorum, restitutio natalium - dāvinot vecākus, jo de iure vergam vecāku nav/. Tādos gadījumos patronats atkrit. Patronātam pie rom. bija 2 veidi: 1/ attiecībā uz libertiniem un 2/ attiecībā uz klientiem, t. i. ārzemniekiem. Sekas abos gadījumos tās pašas.

Kas ir lieta/res/? Res vienmēr paredz fizisku lietu, dabas priekmetu. Arī cilvēka ķermenis - corpus var būt lieta. No reliģijas viedokļa cilvēki ir personas/ dievu dēli jeb meitas /. No ties. viedokļa daži cilvēki var arī nebūt personas - vergi pie rom. bija lietas. Jāizšķir lieta ties. nozīmē un lieta fiziskā nozīmē. Pēc Sinaiska domām, rom. lietu iekārtojums izriet no ius

quiritium. Jāizšķir: 1/personiskas/nemantotas/lietas, 2/mantotas lietas, 3/res corporales, 4/res incorporales/sk.60.bil./

45.

Ius rerum ir mantiskās ties. Gaius: "Superior ex commentario de iure personarum exposuimus, modo videamus de rebus: quae vel in nostro patrimonio sunt vel extra nostrum patrimonium habentur". Mūsu lietas ir mūsu patrimonium un ārpus mūsu patrimonium. Patrimonium nozīmē no tēva mantota manta/šaurākā noz./ . Plašākā nozīmē patrimonium ir privāta manta. Patrim. var būt privāts vai tautas - patrimonium fisci vai patrimonium populi. Sastopam terminu patrimonales fundi/fundus nozīmē zemes gab. kopā ar ēku, ager - bez ēkas/. Senatnē kviritiem visa manta piederēja draudzei - res communis jeb res quiritium jeb res populi Romani. Termiņš res publica noz. publiskas jeb valstiskas lietas.

Lietu ties. vēstures priekšmets ir lietas/res/. Lietu ties. galvenā ideja ir lietāšanas ideja/Sinaiskis/. Patrimonium nozīmē tēvu zemi. Ir arī lietas extra patrimonium. Heredium - mantojums. Daži zinātnieki domā, ka mantošanas ties. ir speciāls priekšmets. Interesanti, ka Gaius mantošanas ties. institutu attiecina uz lietu ties. Daudzi tagadnes zinātnieki pieņem, ka tas ir tikai Gaius'a īpatnējais uzskats un nedomā problemu pēc būtības. Sinaiska uzskats ir citāds. Nevar saprast lietu ties., ja nepadomā par mantošanas ties.

Kā viens no civilties. galv. uzdevumiem ir mantisko labumu, pirmā kārtā lietu sadalīšanas regulēšana starp sabiedr. atsev. locekļiem. Šo regulēšanu veido subjekt. lietu ties. piešķiršana katram individam. Atbilstoši šai funkcijai lietu ties. ir personas tieša juridiska attiecība pret lietu - ius in rem: lieta pieder zināmai personai, ko spiesti atzīt visi un netraucēt ar savu darbību šo piederību/Pokrovskis/. Sakarā ar to lietu ties. ir absolūto ties. raksturs no tā viedokļa, ka viņas attiecas uz visiem un traucēšanas gadījumā aizsargātas pret visiem. Lai kā rokās mana lieta atrastos, es varu to atprasīt vienīgi uz tā pamata, ka viņa tiesiski pieder man. Lietu ties. piešķir personai principā pilnīgu jurid. varu par lietu/īpašuma ties., kas ir galvenās lietu ties./ . Īpašuma ties. ir absolūta vara tikai principā, jo valsts vara var aprobežot dažreiz īpašnieka varu.

Lietu ties. ir tiesība, kas dod tās subjektam tiešu varu par lietu /definīcija/. Lietu ties. vispirms iedalā 2 lielās pusēs. Vienā pusē ir viens pats ties. veids - īpašuma ties. - dominium, proprietas un otrā pusē ties. uz svešu lietu - iura in re aliena.

46.

Bona. Senatnē lietā arī terminu bona - labumi vai facultas - tiesiskās iespējas. Ar sacīto stāv sakarā bonorum possessio.

Kāda lieta var atrasties cilvēka rīcībā tikai tad, ja tas savienots ar viņa gribu turēt to savā rīcībā. Tāpēc juridiskā nozīmē nebūs tāda piederība, ja guļošam ieliks ko nebūt rokās. Uz tā paša pamata nevar atzīt par piederošām lietas, kas atrodas tādu personu rokās, kurām nav tiesību spējas - mazgādīgi, nenormāli u. t. t. Viņu griba jurid. netiek atzīta. Sakarā ar to Romas juristi mācīja, ka lai būtu possessio - valdījums, nepieciešami 2 elementi: 1/corpus possessionis - faktiskā vara par lietu un 2/animus possidendi - griba turēt to savā valdīšanā. Valdījums ir tikai tad, kad abi šie elementi savienoti vienā personā - apiscimur possessionem animo et corpore - fr. 3.1.D. 41.2. Nav valdījums, ja 1 no šiem elem. zūd. Rom. ties. valdījums nebija tiesības, bet tikai fakts, kuru aizsargāja ties. Ulpianus: "Nihil commune habet proprietatis cum possessione" - fr. 12.1.D. 41.2. Valdījumam/possessio/ar īpašumu /proprietatis/nav nekā kopēja. ar possessio ir tikai saprotama kādas lietas

faktiskā valdīšana, neatkarīgi no jautājumiem par tiesībām uz viņu - ius possidendi un iegūšanas veidu - causa possessionis. Tā tad šeit izpaužas lietāšanas ideja. Piem. provinces zemes piederēja visai tautai, viņas nevarēja iegūt atsevišķa persona par īpašumu, tāpēc šāda veida zemju valdīšana neraksturojās kā dominium bet kā possessio.

Possessiones. Valdījumi jāsaprot plašākā un šaurākā nozīmē.

1/vald. plaš. noz. - faktiska vara - turējums - faktisks valdījums - detentio / possessio naturalis / 2/vald. šaur. noz. - faktiska vara + griba - tiesisks valdījums - possessio civilis. Possessio tiek aizsargāta bet detentio netiek aizsargāta. Jurid. valdījums pieder ja 1/īpašniekam, 2/laulīgām valdītājam, 3/laulīgām valdītājam, 4/ māža nomniekam, 5/rokas ķīlas turētājam u.c. Vienkāršas turēšanas ties. var būt nomniekam, deponētāram, komodatāram, mandatāram, aizbildnim u.c. Visiem tiem nav animus possidendi.

Valdījumus iedala: 1/pamatotā - iusta 2/nepamatotā - iniusta, 3/laulīgā - bonae fidei possessio, 4/laulīgā - malee fid. poss., kur valdītājs zin, ka viņa valdījuma nav tiesīgs. Possessio in iusta, ko dažreiz sauc par possessio vitiosa ir formāli prettiesīgs valdījums, kas iegūts vi, clem, precario ab altero - ar varas darbību, slepeni un kā prekārijs. Formāli prettiesīgs valdījums ir arvien relatīvs. Viņš ir prettiesīgs tikai pret to personu, no kuras viņš prettiesīgi iegūts. Possessio ad interdicta un possessio ad usucapionem. Pēc vispārēja noteikuma katrs valdījums ir possessio ad interdicta. Poss. ad usucapionem ir kvalificēts valdījuma veids, kas kopā ar dažiem citiem noteikumiem dod iespēju iegūt lietu par īpašumu noilguma ceļā. Vald. priekšmeti ir ķermesiskas lietas. Just. tiesībās vald. pazīstams arī un ties., kas saucās quasi possessio jeb iuris possessio.

Lietu vald. aizsardzībai kalpo possesuarie interdikti, kas dalās 2 kategorijās:

1/interdicta retinendae possessionis - aizsarga vald. pret launprātīgiem ieguvējiem: a/interdicta uti possidetis - domāts nekustama īpaš. resp. lietas valdījuma aizsardzībai, ja līdzšinējais valdītājs to nav ieguvis launprātīgi/ ar viltu, varu u.t.t./; b/interdicta utruhi - kustamas mantas vald. aizsardzībai, ja līdzšin. valdīt. nav to ieguvis launprātīgi, jeb ja valda pēdējā gadā ilgāk par savu pretinieku.

2/interdicta recuperandae possessionis - atņemta vald. atjaunošana. Šeit istā vārda nozīmē attiecas tikai 1 interdīts - interdictum de vi jeb unde vi. Viņa nolāks nekust. mantas vald. atdošana, kura atņemta ar varu. Klasiskās ties. bija 2 interdikta de vi: de vi cotidiana un interdicta de vi armata. Just. tiesības viņu apvienoja. Prētors neatzina varas pielietošanu pret varu.

Trešā kateg. tā sauc. interdicta adipiscendae possessionis, kas vērsti uz vald. iegūšanu pavisam no jauna/piem. interd. quorum bonorum lai iegūtu vald. mantoš. kārt./neattiecas istā vārda noz. uz posesuāriem aizsardzības līdzekļiem, jo šie prasītājs nebalstas uz vald. faktu, bet uz vitām / kaut arī prētora/ ties.

Res curialis vedami sakarā ar kūriju, piem. ager curialis - agrākos laikos kviritiem visa manta pieder draudzei un atradās kopējā lietošanā.

Senatnē bija zemes sadalīšana - divisio un piedalīšana jeb piešķiršana - assignatio. Šis pēdējais termins atvasināts no signum - zīme. Kāpēc runā par signum? Laukus sadalīja un apzīmēja pēc vienāda mēra -

agri divisi et assignati. Katrs vīrs dabūja tikai 2 jugeri - bina iugera. Viru centūrija /100 vīri/ bija arī zemes centūrija - 200 jug. vēlākā laikā arī plebeji kā karavīri dabūja bina iugera.

Bez bina iugera vēl lieta citu termiņu - heredium, jo šie sadal. zemes gab. resp. 2 jug. pārgāja mantošanas kārt. nākošam. Heredium no vārda - heres - mantinieks.

48.

Virritana assignatio saucās tāpēc, ka sadalīšana bija viritim - in singulos, t. i. pa galvām, katram vīram.

Th. Mommsens teica, ka heredium - majas zemes gab. /dvorovaja pachatnaja zemlja/ pieder tikai ģimenes galvai, saimniekam - pater familias.

Sinaiska domas šinī jautājumā ir citādas: avotos vienmēr runā par vīriem un nevis par ģimenes galvām. Nekur nav teikts sakarā ar kviritiem par pater familias. Bina iugera dabūja netikai pater familias, bet arī visi bērni. Mommsens domāja, ka bina iugera nebūs bijusi lauku zeme, jo ļoti mazs gabaliņš, bet gan lauku mājas apbūves gab. Bet tas nav pareizi, jo saimnieks dabūja tik reizes bina iugera, cik bērnu. Vīri dabūja zemi kā karavīri.

49.

Signum bija pīķis, šķēps. Signa sadal. zeme, dabisks proviants. Vīri dabūja zemi kā karavīri un parastais uzskats, ka karavīrs visu iegūst ar šķēpu.

Ja domāsim par patrimonium kā mantotām lietām /patrimonium - tēva lietas, galv. kārt. tēva zeme kā mantota lieta/, tad šē runa par tevu, kurš miris, bet gan kurš agrāki bija pilsonis, dzīvs cilvēks. Tāpēc mums jādomā ne tikai par patrimonium, bet arī lietām, kas pieder tam dzīvojot. Tāpēc izšķiramas 1/ personiskas-nemantotas lietas un 2/ mantotas lietas.

Senatnē rom. bija draudze, civitas - kopīga zeme, lietas. Bieži runā par lietāšanu - utilitas bonum - mantotu vai nemantotu lietu lietāšana. Ulpianus: "Publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem; sunt quaedam publice utilia, quaedam privata".

Tāc Sinaiska domām galvenā lietu ties. ideja ir lietāšanas ideja. Pokrovskis, Sohms u. c. domā, ka sākumā rom. bijis īpašums. Sinaiskis: tas nav pareizi. Kviriti dzīvoja draudzē, kur valdīja lietāšanas ideja. Īpašums tagadē jā nozīmē piederēja draudzei, bet privātiem tikai lietāšana. Interesanta rom. terminoloģija šai jautājumā. Termiņš ir jēdziens, formula, isti izteikts institūts.

50.

Jāizšķir 6 lietu lietāšanas termiņi: 1/ ius utendi fruendi - usus fructus - lietāt un iegūt augļus, kā dabiskos - fructus industriālis, tā arī %%. 2/ Ius possessionis jeb ius possidendi - šis termiņš norāda, ka runā par cilvēkiem, zemniekiem - adsiduus. Ja cilvēks apstrādā zemi, tad runā par in possessionis. 3/ Ius detentionis - turēšanas ties., attiecas galv. kārtā uz proletārijiem, ārzemniekiem u. c. tie bija tikai lietas turētāji, valdītāji - possessores. 4/ Bonorum possessio - bonitatis utilitas, kas galv. kārt. ir praetoris utilitas, attiecas vairāk uz publiskām zemēm, bet var būt arī privātas. 5/ res incorporales - iura in re aliena, šē runā par servitūtiem, usus fructu svešā lietā. 6/ Habere /habitatio/ nozīmē lietāt sakarā ar utendi fruendi, tas nenoz. īpašumu.

Lietāšanas ideja Romas senatnē ļoti raksturīga. Vēlāk attīstījās otra ideja - īpašums. Par īpašumu sauc pilnīgas varas tiesības par lietu. No termiņa viedokļa var teikt - mea res, sua res. Šis termiņš pie rom. bija tie-

sisks - mea res mea culpa. Šai lietā bija mana griba - voluntas vai arī cits vārds auctoritas.

Arī īpašuma idejai izšķir 6 izpausmes veidus: 1/ius abutendi - kam pieder auctoritas, tam pieder arī iespēja iznīcināt lietu, saimnieks ir dominus un tam pieder pilnīga vara. 2/Ius specificationis - iespēja transformēt savu lietu. 3/res derelicta - pamest, atstāt savu lietu. 4/Noslēpt lietas. 5/Atteikties t.i. padarīt lietu par nevienam īpašumā neesošu - res nullius 6/Tiesība atprasīt savu lietu - rei vindicatio. Tāda ir īpašuma vara, ko nevar teikt par lietāšanu.

51.

Sinaiska domas ir tādas, ka res incorporales attiecas uz lietāšanu, bet res corporales uz īpašumu. Corpus pēc būtības nozīmē pilnīgu varu par lietu.

Gaius'a definīcija: "Quaedam praeterea res corporales sunt quaedam incorporales. Corporales haec sunt, quae tangi possunt, velut fundus, homo, vestis, aurum, argentum et denique aliae res innumerabiles. Incorporales sunt, quae tangi non possunt, quali sunt eae, quae in iure consistunt, sicut hereditas, usus fructus, obligationes quoquo modo contractae" /2.12.-14./.

Hereditas ir ties., kas attiecas uz lietāšanas ideju. Roka manus nozīmē ne tikai simbolu, bet arī tiesisku termiņu, tiesību institūtu un stāv sakarā ar īpašumu/mea res /. Šis termins manus ļoti raksturīgs - mans bērns, mana lieta, t.i. man pieder auctoritas par viņiem. Corpus nav tikai lieta, jo te eksistē jau termins res. Corpus nozīmē to, kam pieder auctoritas-pilnīga vara rīkoties ar lietu pēc patikas.

Res incorporalis ir ties. kas neeksistē kā reāls, bet normatīvi tiesisks fakts.

52.

Romiešiem galvenais īpašuma iegūšanas veids bija manu capere, no kā izriet pats akts mancipatio. Tas bija kviritu draudzes publisks institūts. To, ko vīrs ieguva ar roku, tas piederēja draudzei. Ex iure gentium - dabu manu militare. Pie rom. vēlāk arī singulus - atsevišķs indivīds var dabūt ar savu roku/manu civile/sevim lietas. Manu capere nozīmēja dabūt lietu savā īpašumā. Tāpēc jāizšķir mancipatio kā publisks un kā privāts institūts. Karavīrs/kvirīti bija karavīri/ieguva arī ar šķepu.

Gaius: "Magna autem differentia est inter mancipiperum et nec mancipi. Nam res nec mancipi nuda traditione ad alium transferentur, si modo corporales sunt et ob id recipiunt traditionem" /II.18.-20./.

Tā tad rom. izšķir lietas kā: 1/res mancipi un 2/res nec mancipi. Res mancipi stāv sakarā ar īpašuma ideju, turpretim res nec mancipi - ar lietāšanas ideju.

Tālāk Gaius paskaidro, ka no mancipācijas institūta izriet termins mancipi res. Mancipatio norāda uz manu capere, bet res mancipi ir tādas lietas, kas skaramas.

53.

Mancipatio ir stingri formāls akts/piem. testamentum per mancipationem, turpretim traditio nav formāls akts. Mancipatio stāv sakarā ar ex iure quirītiū, bet traditio ar ex iure gentium jeb labāki teikt secundum iure gentium. Ex iure quirītiū ir kviritu griba - voluntas, kurai stādama pretim cilšu griba - gentium voluntas. "Cilšu griba" ne visai pareizi no tagadnes viedokļa. Kāpēc ir liela izšķirība starp mancipatio un traditio? Mancipatio attiecas uz kviritu tiesībām, bet traditio nē. Kas nav kvirīts,

tas nevar izdarīt mancipatio. Mancipatio ir kviritu ties. institūts, kas raksturīgs kā speciāls rom-ties. institūts.

Res mancipi ir tādas lietas, kas skaramas - manu capere - kas nav kviritis, tas nevar skārt. Te spec. svarīga tiesiskā darbība - pieskaršanās darbība. Manus ir ne tikai lietai simbols, bet arī īpašums, zizlis. Tādā kārtā var skārt ar zizli jeb roku/vindicta vai festuca/. Šī pieskaršanās ievērojams formāls akts. Kāpēc tā? Te runa par lietišķu īpašumu, kurū var iegūt kara laikā ar roku jeb šķēpu. Tā kā kviriti bija karavīri, tad saprotams, kāpēc zizlis bija iegūšanas simbols - viņš simbolizē šķēpu. Kviritu draudze - karavīru draudze, tāpēc pieskaršanās labi saprotama. Tā norāda īpašuma iegūšanu. Tagad labi saprotams, kāpēc mancipatio attiecas tikai uz kviritu ties.

Jašu mancipācijas aktu kā formālu aktu varam saprast kā istu un kā neistu aktu, piem. testaments pie rom. bija arī per mancipationem, bet tā nebija īsta mancipatio. Tāpat vēl jāizšķir kā mancipatio modifikācija reman-
cipatio un emancipatio.

Festuca. Gaius: "Qui vindicebat, festucam tenebat, deinde ipsum rem apprehendebat, velut hominem, et ita dicebat: hunc ego hominem ex iure quiritium meum esse aio secundum suam causam sicut dixi ecce tibi vindictam imposui et simul homini festucam imponebat"/4.16./.

Mancipācijas formulas teksts t.s. nuncupatio pielaida dažāda veida modifikācijas, iepinumus u. t. t., pateicoties tam, puses derījumos varēja ienest dažādus papildu nosacījumus t.s. leges mancipii. Piem. pie zemes gab. pārdošanas paredzot pārdevejam jeb citam dažādus servitutus, alimentus u. c. 12 tab. lik. sankcionēja šo iespēju: "Cum verum faciet mancipiumque uti lingua nuncupassit, ita ius esto". Tas nostiprināja viņas derīgumu dažādās attiecībās un atviegloja pielietāšanas iespēju, kas tālu pārsniedza viņas sākuma robežas.

54.

Otrais iegūšanas veids bija in iure cessio, kas attīstījās vēlāk par mancipatio, bet bija jau pazīstams 12 tab. lik., kā paskaidro Paulus: "Et mancipationem et in iure cessionem lex III tabularum confirmat"/Fr. Vatic. 50/. Arī šis bija lietišķo ties. nodošanas institūts.

Gaius: "In iure cessio autem hoc modo fit: apud magistratum populi Romani, velut praetorem, vel apud praesidem provinciae his, qui res in iure creditur, rem tenens ita dicit: hunc ego hominem ex iure quiritium meum esse aio; deinde postquam hic vindicaverit, praetor interrogat eum, qui cedit, an contra vindicet quo negante aut tacente tunc ei qui vindicaverit, eam rem addicit; idque legis actio vocatur, quae fieri potest etiam in provinciis apud praesides earum"/II. 24./.

Kā redzam, šeit viena persona saka: man res. Ja otra klusē, prētors saka, ja šī lieta pieder tam, kas teica, ka tā ir viņa.

In iure cessio bija procesuāls īpašuma iegūšanas veids. Vēstures pirmsākumos īpašuma iegūšanas veidi ir publiska rakstura.

Arī šeit runā par pieskaršanos cite lietai, ko tā īpašnieks negrib apstrīdēt, otrkārt runā par ex iure quiritium, tāpēc rem tenens un ex iure c, uiritium ir tās pašas tēzes, kā pirmajam, kas raksturo šo institūtu. Šī forma visā pilnībā parādas kā mākslīgi piemērota procesa produkta dažādās dzīves vajadzībās: in iure cessio ir lietas nodošana tiesā fiktīva procesa veidā par īpašuma ties; līdzīgi tam, ka mancipatio vēlākās ties. ir imaginaria venditio, tā in iure cessio jau no paša sākuma ir imaginaria vindicatio. Ja mancipācija attiecas tikai uz res mancipi, tad par in iure cessio jāsaprot, ka

ka to attiecināja arī uz res nec mancipi, jo vindicatio bija iespējama arī uz tām, t.i. res nec mancipi./sk.56.bil./.

55.

Īpašuma ties.iegūšanas veidos - ius adquirendi jāizšķir 2 grupas: 1/civilā/kvirītu/ un 2/ius aequum - pretora ties.Firmā grupā mums darišana ar lielu formālu aktu - mancipatio.Procesuālā laukā - in iure cessio.

Trešais īpašuma iegūšanas veids bija usucapio - noilgums jeb iegūšana uz noilguma pamata.12.tab.lik.noteica nekustamām lietā 2 gadus, bet kustamām - 1 gadu;ja lieta atradās kādas personas nepārtrauktā lietāš. šajos termiņos,tad pēc to notecēšanas,persona ieguva to īpašumā"usus auctoritas fundi biennium,ceterarum rerum annus esto".Izņēmums bija vienīgi attiecībā uz zagli - tas nevarēja iegūt uz noilguma pamata.Vēlākos laikos ievēda stingrākus noteikumus.Tā lex Atinia republ.II.pusē paplašināja aizliegumus uz zagli tādējādi,ka vispārīgi zagtas lietas - res furtivae nevar iegūt uz noilguma pamata arī labticīgs ieguvejs/fr.4.6.D.41.3./Lex Plantia I.g.s.pr.Kr.attiecināja uz lietām,kuŗas atjēntas ar spēku - res vi possessae. Drīz pēc tam jurisprudēnce prasīja,lai valdītājs lietu iegūtu uz kaut kāda tiesiska pamata - iusto titulo/pro emptore,pro donatio/un labticīgi- bona fide.

Usureceptio- atpakaļ iegūšana uz noilguma pamata.T.i. usucapio veids,surogāts.Usucapio analogisks institūts mancipatio - manu capio.Dažos atsevišķos gadījumos bona fide netiek prasīta,piem.ja tas,kam lieta bija mancipēta fiduciae causa,neizdara remancipatio,heskatoties piem. uz parādu nomaksu un ja iepriekšējais īpašnieks kaut kādā ceļā iegūst atkal lietu valdīšanā,tad viņš uz noilguma/vienmēr 1 gads/pamata dabon īpašuma ties. atpakaļ,neievērojot aizrādījumu,ka remancipatio nebija.Šis gadījums saucas usureceptio ex fiducia/Gai.II.52./.

No sākuma res mancipi var iegūt tikai ar mancipatio un in iure cessio.Trešais veids - usucapio radās vēlāk.Usucapio speciāls īpašuma ties.iegūšanas veids,ne publisks,ne formāls ieg.akts,bet tāds,kas ļoti viegli realizējams./sk.57.bil./.

56.

Mancipatio formalitātes ir šādas:vajadzīgi 5 liecinieki/pilsoņi/, svērājs - libripens un antestatus - publisks kontroliers.Tā tad mancipatio ir publiskis akts un pie tam stingri formāls civilties.iegūšanas veids. Antestatus raugas,lai zeme un inventārs nepārietu nepilsoņu/nekvirītu rokās/.Galvenā ideja šeit res mancipi,kas atrodas kvirītu rokās.Šis tāpēc ļoti sarežģīts akts.Pircējs šo 7 personu klātbūtnē aizskāra ar roku pēr-kamo lietu un teica pirkšanas formulu,piem.,ja pērk vergu,tad:"hunc ego hominem ex iure quiritorium meum esse aio isque mihi emptus esto hoc aere aeneaque libra",pie tam viņš ar vara gabaliņu uzsita pa sveriem un nodeva to pircējam -gnasi pretii loco,cenas vietā.Šis formalitātes liecina,ka mancipatio izcēlās tad,kaā naudas vietā cirkulēja vara lējumi, un tad netika nodots mazs vara gabaliņš un ne pretii loco,bet istas samaksas apmērā;sveri tad nekalpoja vienīgi formalisma nolūkā,bet gan arī vajadzīgā daudzuma nosvēršanai.

In iure cessio arī bija publiskis akts,publ.institūts ar sekojošām formalitātēm:1/vajadzīgs magistrāts/praetor/,2/strīds,t.i. process,kuŗā jāizšķir ius un iudicium. Tāpēc rom.procesā bija 2 stadijas:in iure un in iudicio.Kāpēc pastāvēja šis 2 stadijas?Šeit nav darišana ar 2 instancēm, bet ar 2 stad.Viens proc.te norisinājās prētora, otrs tiesneša priekšā/at

Bilst tagadējai tiesai.

Sinaiska hipoteze: in iure bija process, kur runa gāja par ties.- vai personai pieder vai nepieder ties., turpretim in iudicio runa gāja par lēmumu. Te tā tad jāizšķir ties.jautājums no lēmuma jaut. Bet kāpēc tieši 2 stadijas? Šeit novērojams publ. ties. princips. Galv. princ. rom. organizācijā ir publicitātes princ. un privātās ties. ir publisko ties. sekas, elements. Kad eksistē res publica/publiskās lietas pieder visai orga niz./, tad privāta persona var iegūt lietu savā īpašumā resp. tiesības tikai ar organiz./visu kvirītu/gribu. Bez kvirītu gribas nevar būt privātas ties. un visu kvirītu gribas ir privāto ties. avots. Tāpēc šo gribu vajadzēja katrā konkrētā gadījumā konstatēt, bet to var zināt tikai magistr.- prētors - administratīvā vara. Kad privāta persona grib dabūt lietu, tad tai vispirms jāgriežas pie magistr. r. un ja tas atļauj privātai personai tiesības, ja tas konstatē personas priv. ties., kas visu kvirītu griba, tad šī griba var adresēties tiesā. Kad prētors to konstatē/in iure/, tad tikai var lemt tiesā/in iudicio/. I. stad. bija administr., publiska rakstura - kvirītu atļaujas iegūšanas stad. bet II. ar istas tiesas raksturu, kur tiesnesim pieder tiesība atrisināt šo magistr. lēmumu. In iure cessio - prētora priekšā/cessio - tālāk došana, ustupka/. Viena puse resp. ieguvējs prētora priekšā saka "šī lieta pieder man"/fiktīvi vārdi/, otra puse resp. atsavinātais neprotē. Prētors teisa rezolūciju, ka lieta pieder pirmajai pusei resp. ieguvējam/fiktīvam īpašniekam/. Še ir fiktīvs process.

57.

Brīncis vienmēr balstas uz tiesībām, ja to nav, tad uz brīvību. Brīvības jēdziens var tikt dažādi saprasts. Tiesību nozīmē brīvība ir aprobežojumi. Tiesības ir normas, kas regulē cilvēku kopdzīvi un līdz ar to ierobežo atsevišķu individu. Tā tad tiesības ir normas, ierobežojums. Tāpēc brīvības bez normām, ierobežojumiem nav. Tas spilgti redzams kā tagadnes tā arī senatnes tiesībās.

Ja kādam cilvēkam Romā piederēja res mancipi, piem. zeme, inventārs u. t. t. un viņš to gribēja atsavināt, tad bija vajadzīgs mancipatio akts, kas kā ļoti formāls akts bieži nav viegli realizējams. Tāpēc šāda persona vienkārši nodod lietu citai personai, t. s. traditio veidā. Šādu vienkāršu nodošanu sauc par traditio. Jāizšķir in iure cessio - atdošana no traditio - nodošana. Lai iegūtu īpašuma ties. ar traditio - nodošanu vien nepietika, jo res mancipi ir kvirītu īpašums un to ar traditio never iegūt īpašumā. Šīs lietas nodotas ar traditio skaitījās tikai in bonis esse. Parasti in bonis esse nozīmē ius utendi fruendi t. i. valdījums - possessio bet nav īpašums - proprietās. Gaius saka, ja lieta ir kaitāma, tad pēc 1 gada valdītājs - possessor var kļūt īpašnieks uz noilguma usucapio parata. Nekustamām lietām noilgums - 2 gadi.

Usucapio ir spec. īpašumu ties. iegūšanas veids - nav publisks un bez formalitātēm. Usucapio prasa kā priekšnoteikumu traditio, kāpēc šai nozīmē usucapio ir akcesors/papildus/akts, bet ne patstāvīgs akts. Tas tā ir tikai Gaius'a tekstā, senākos laikos usucapio bija plašāka nozīme. Ja toreiz vīrietis gribēja iegūt sievu, tad to parasti vareja ar mancipatio un in iure cessio, bet daudz vieglāki bija usucapio ceļā un pēc 1 gada sieva, ka kustama lieta, kļūst mater familias ar mantojuma iegūšanas tiesībām, arī bērni tiks ties. pilnvaroti uz mantošanu.

Mancipatio, in iure cessio un usucapio ir stingri civila rakstura īpašuma ties. iegūšanas veidi - acquisitiones civiles. Bet kvirītu īpaš.

ties. uz res nec mancipi var tikt iegūtas arī citā veidā, kas kopēji civil-
ties. un ius gentium; tādi traditio - lietas nodošana ar nolūku pārnest īpaš-
ties., tas reaīlizēsies pēc 1 resp. 2 gadiem; occupatio - nevienam nepieder-
ošas lietas pajemšana savā valdīšanā. Šie veidi saucās acquisitiones naturales,
viņu teorētiskā apstrādāšana attiecas uz klasiskiem juristiem.

58.

Rom. ties. vēsturē vēlākā laikā var izšķirt divējādas īpaš. grupas:
1/ quirītu īpašumi - proprietas un 2/ bonitārie īpašumi - in bonis esse /prē-
tora/, kur galveno lomu spēlē possessio - valdījums.

Gaius izšķīra: 1/ dominium ex iure quiritium un 2/ dominium in bonis esse.

Sakarā ar sacito, mēs varam izšķirt vēl 3. īpaš. ties. grupu. Proti,
ja res mancipi nodota ar traditio bet vēl nav uz noilguma pamata iegūta. Ši-
nī gadījumā proprietas pieder agrākam īpašniekam /ius nudum/, bet valdījums
tagadējam. Avotos mēs sastopam terminu plenum ius - pilnīgas ties.

59.

Pacēlas jautājums, kam pieder lietas, ko iegūst tēva varai /in pat-
ria potestate/ padotie bērni, vergi u.c.

Gaius: "Igitur quod liberi nostri, quos in potestate habemus, item
quod servi nostri mancipio accipiunt vel ex traditione mancipiuntur, sive
quid stipulentur vel ex aliquolibet causa adquirunt, id nobis adquirunt: ip-
se enim, quid in potestate nostra est, nihil suum habere potest" /II. 37./.
Persona alieni iuris ir bez savas gribas. Viss, ko viņi iegūst, pieder pater
familias. Pacēlas jautājums, kāpēc šāds iekārta pastāvējusi pie romiešiem.
atcerēsimies, ka senātnē kvirīti bija karavīri. Visas lietas viņi ieguva ar
savu roku.

Familia - ģimene, varbūt, atvas. no famulus - vergs, mājas loceklis.
Senos laikos familia bija karavīra manta. Vēlāk sieva, bērni nav lietas, bet
personas alieni iuris. Gaius teica, ka ir viens izņēmums - bērns never bez
tēva gribas iegūt mantojumu - hereditas. To personas alieni iuris never pie-
jemt, bet var dabūt tikai ar nostro iussu, jo hereditas vienmēr nozīmēja ak-
tīvu un pasīvu - tīro mantu un parādus un cilvēkam, kurš saņem mantojumu, pie-
nākas arī maksāt parādus. /sk. 27. bil./.

60.

Lietu ties. mēs uzskatām kā normatīvu tiesisku sabiedrību, kas
noteic lietu stāvokli /šai gad. pie sen. rom./ . Šīs lietas ir dalāmas: 1/ pub-
liskās lietas /istā nozīmē/, kā publiski laukumi, ceļi, teātris u.c. un plašākā
nozīmē šeit attiecas arī sakrālās, baznīcas lietas, res divini iuris, t.i. sa-
krālo, dievišķo ties. lietas, kur jāizšķir a/ res sacrae - templi, b/ res sanctae -
kormas vārti un c/ res religiosae - kapsēta. 2/ Savvalas lietas - res omnium
communes, kā gaiss, tekošs ūdens, jūra, jūras krasti. Celsus domā, ka jūra pieder
pie res publicae.

ad I. /šīs lietas skaitījas res extra commercium un pārraudzība
par viņām atradās attiecīgu magistr. un priesteru rolās.
3/ Privātas lietas - kas pieder jeb var piederēt kādai personai kā proprietas
vai possessio. Privāto lietu ties. ir atvasinātas - derivatīvas ties.

Bez tam pie rom. res nozīmē arī personu, kā arī tiesisku darbību
attiecībā uz lietu ties. Res publica nozīmē ne tikai lietas, bet arī pašu
valsti. Res tā tad svarīgs jēdziens, daudz plašāks kā tagad.

Jāizšķir agnatio un cognatio radniecības principi. agnatio ir

kviritu ties.principsun nozīmē varu - potestas-manu.Visas personas in potestate, manu skaitās agnati.agnats var būt ne tikai bērns,sieva,bet arī sveša persona,ja tā padota pater familias varai.Cognatio princips nav civilties.princ.,bet dabiskais princ.,tīra asinsradniecība.

61.

Bez īpašuma ties.eksistē ar lietu ties. ar aprobežotu saturu, t.s.lietu ties. uz svešu lietu - iura in re aliena.Lieta uz īpašuma ties.pieder 1 personai, bet kādai citai personai arī pieder tiešas ties. uz šo pašu lietu,bet šīs ties. ir tikai aprobežotas savā saturā.Pien... pieder nams,B ir ties.visu mūžu iejemt bezmaksas dzīvokli šajā namā.Tā tad iura in re aliena nozīmē tādas ties. uz svešu lietu,kas uzliek lietas īpašniekam zināmus aprobežojumus viņa lietai par labu citai personai vai citam īpašumam.Servituta priekšmetam vismaz jābūt lietāšanā - usus.Jau senatnē nevarēja iztikt vienīgi ar īpašuma ties. bet bija jau pazīstamas arī iura in re aliena, pie kam šo ties.veidi pamazām paplašinājās.

Iura in re aliena dalās 2 grupās:1/ I.grupu sastāda lietu ties. uz svešas lietas lietāšanu,šeit galvenā kārtā attiecas tā sauktie servituti. 2/II.gr.sastāda lietu ties.,kas piešķir zināmas rīcības ties. uz svešu lietu,t.s.ķīlu ties.

Servituti. Jāizšķir personiskie un prediālie servituti.

Personiskie:1/ususfructus - mūža ties.lietāt svešu lietu un arī tās augļus /usus et fructus/,pie kam valdītājs var arī šīs ties.resp.lietu izrentēt, pārdot augļus u.t.t.2/usus - jau aprobežotas ties.,tikai personiska rakstura,bez ties.iegūt augļus/dažreiz arī ar augļu ties.,bet tad tikai personīgo vajadzību apmērā/3/Habitatio - ties.dzīvot svešā mājā.4/Operae servorum vel animalium- personīga labuma izlietāšana no sveša verga vai dzīvnieka darba.Servitutes praediorum/prediālie serv./dalās:1/servitutes praediorum urbanorum un 2/servitutes praediorum rusticorum.ad I./servitus cloacae - ūdensvada ierīkošanas ties.svešā zemē,servitus oneris ferendi - ties.nostiprināt mājas sienu pie kaimiņa mājas un c. ad II./3 ceļu servit.- iter,actus,via, servitus aquae ductus,serv.pascendi - ganību servit.u.c.

Servit.nodibina vai nu ar tiesas spriedumu - adiudicatio vai ar legātu jeb savstarp.līgumiem- constitutio servitutis/ja ties.dod citai pers./ un deductio servitutis/ja pie pdošanas atstāj sev servit.ties./.

Superficies.Prētors radīja 2 jaunus servit.veidus,kuri nebija pazīstani civilties.,proti,superficies un ius in agro vectigali,pēdējās vēlāk saucās emphyteusis.

Jau republ.laikos valsts un atsev.pilsētas izdeva savus zemes gab.apbūvei, ar noteikumu,ka personai pēc apbūvēšanās ir ties.uz šī zemes gab.lietāšanu ilgākā laikā jeb arī bez termiņa pret zināmu ikgadēju obroku /solarium,maksu/..ar laiku to darīja arī privāti zemes īpašnieki.

Prētors aizsargāja šo iebūviešu ties.un vēlāk pat viņiem deva actio in factum - prasība analogiska rei vindicatio.Sakarā ar to superficies no personiskām ties.pārvērtās lietu ties.uz svešu lietu ar īpatnēju nokrāsu. Superficies līdzīga servitūtiem ,bet atšķiras ar savu saturu.Sākumā šīs ties.bija publiska,vēlāk privāta rakstura.

Emphyteusis.Arī ius in agro vectigali sākuma nes vairāk publ. raksturu,jo to nodibināja prasti valsts vai municipijas,vēlāk arī privatpers. Šeit iznomāja zemes gab. pret ikgadēju maksu - vectigal mūža lietāšanā,pat ar mantošanas ties./Ja 3 gadu laikā nebija maksāta noma,tad īpašn.varēja

to atjemt. Tāpat to pārdodot resp. pārdodt ties. uz to, īpašn. bija riekšroc. jeb arī varēja sajemt nodevu 2% apmērā no pārdotas summas, kas attiecas tieši uz emphyteusis/.arendātors uzskatāms ka lietas valdītājs, possessor un nekā vienkāršs turētājs. Provincēs imper. laikā, blakus šim in tit. izveidojās līdzīgs instit. ar helenisku nokrāsu - emphyteusis, kur vairāk iznomāja nekultivētas zemes pret maksu - canon. Parazām noliclā izšķirība starp šiem 2 instit. nolidzinājās un Just. ties. saplūst kopā ar nosaukumu emphyteusis un tās pilnīgi privātas ties.

Naksturīgi, ka lai nodibinātu prētora servitutus, superficies, ius in agro vectigali nav vajadzīgs formāls akts/mancipatio vai in iure cessio/, pat neprasa neformālo traditio, bet pietiek ar vienkāršu norunu, kas rada šīs lietu tiesības.

62.

Ar ķilu jāaprot kreditora lietu ties. savas prasības nodrošināšanai. Būtība ir tā, ka kreditoram kuram lieta iekļāta, ir tiesības parāda nesamaksāšanas gadījumā pārdot šo lietu savas prasības apmierināšanai. Ķilu ties. ir lietu ties. uz svešu lietu. Lieta paliek parādnieka īpašumā, bet kreditoram viņu ir tiesība atprasīt no katra, kā rokās arī viņa atstātos - pārdošana 3 personai kreditora ties. nesatricina, jo viņa ties. attiecas uz lietu.

Ķilu ties. rom. ties. uzrāda papildu - akcesoru tiesību pazīmes, jo kalpo tikai parāda nodrošinājumam un noteic tā likteni.

Sākumā par ķilas priekšmetu varēja būt tikai lieta, vēlāk arī tiesības un beidzot pati ķila - pignus pignoris jeb subpignus. Svarīgākais ir lietas kā ķilas veids, kur jāizšķir: 1/fiducia - īpašuma ķila t.i. ķila nodota kreditoram kā tā īpašums, ar noteikumu parāda samaksas gadījumā to atdot atpakaļ, remancipēt; 2/pignus/pignus dare/- rokās ķila, ķilas nozīme ar valdīšanas nodošanu kreditoram; 3/pignus /pignus obligare/ - ķila bez valdīšanas ties. nodošanas. Rom. civilties. nepazīst ķilu ties. tagadējā jurid. nozīmē, bet tās nodibināja prētors un izstrādāja juristi.

Fiducia cum creditore. Parādnieks atdeva iekļājamu lietu kreditoram ar mancipatio jeb in iure cessio/fiducia ar traditio nav iespējama/, tā tad juridiski kā īpašumu, bet atdeva fiduciae causa, t.i. lai pēc parāda samaksas lieta tiktu viņam remancipēta - remancipatio institūts. Ja parādu neatmaksā - kreditoram ir rīcības brīvība ar lietu, var paturēt sev, var pārdot, pie kam vairāk iejēmtā nauda parādniekam nav jāatdod. Ja parāds samaksāts, bet kreditors lietu neatdod, pret viņu prasību nevar celt, bet kreditors kļūst infamis. Tikai vēlāk prētors šādos gadījumos deva prasību - actio fiduciae - personīga prasība ar infamia raksturu. Redzāms, ka fiducijai nav iekļāšanas ties. pamata principu. Persona, kura velas aizdevumu, pārdod kādu lietu aizdevuma summas apmērā ar noteikumu, ka pēc parāda samaksas lieta jāatdod. Tā tad lietas pārdošana ar atpakaļpirkšunas ties. Sākumā fiduciārs atbild par dolus - ļaunu nolāku, vēlāk arī par culpa - nolaidību. Pie fiducia svarīgi 3 momenti: 1/īpašuma ties. atdošana/mancipatio/, 2/pienākuma uzlikšana fiduciāram - pactum fiduciae un 3/remancipatio - pats atdošanas akts. Jāizšķir: fiducia cum amico - lietas atdošana uzglabāt draugam. Just. laikā fiducia cum creditore vairs nepastāv.

Pignus. Pignus dare ir rokās ķila šaurāka nozīmē. Šeit ķilu nodod bez formalitātēm - bez mancipatio un bez in iure cessio, ne īpašumā, bet vienkāršā valdīšanā, pie kam ķilas turētājs nedrīkst iegūt no viņas

libumus, lietāšanu uzskatīja par furtum usus. Kīlas jāmōjs pret trešām perso-
nām aizsargājas ar interdīktu un pret kīlas dēvēju ar aizturešanas tiesībām
līdz pārdodamam. Sākumā kīlas pārdošanai vajadzēja partu sevišķas no-
runas - pactum de vendendo bet vēlāk to vareja izdarīt arī bez iepriekšējas
norunas un beidzot kīla bez pārdošanas tiesībām nemaz neeksistēja. Kīlas
pārdošanas gadījumā vairāk iejemtā nauda jaatdod kīlas dēvējam. Prasību šeit
saucās actio pignoratitia.

Hypotheca neparedz kīlas nodošanu kredītoram, tādēļ pignus
obligare. Tā ir kīla bez valdīšanas ties. nodošanas. Vēlākās tiesībās šo kīlas
veidu apzīmē ar nosaukumu hypotheca/grieķu vārds/. Pamatā šim darījumam ir
sevišķa norma - conventio. Īrimo reiz šāds kīlas veids tiek minēts sakarā
ar nomu. Dot kīlu pignus jeb hipotēkas formā atkarājas no pusu izvēles. Irētē-
ji tagadnes ties., rom. neatšķīra kustamām lietām pignus kā kīlu un nelust.
hipotēku. Rom. ties. izstrādāja arī hipotēku prioritates principu, t. i. vispirms
tiek apmierinātas hipotēkas turētāja prasības, no stikuma II. u. t. t.

— Lai izbēgtu dažādas ļaunprātības imp. konstit. 472. g. noteica, ka
priešrocības būda tās hipot., kas ievēstas rakstiskā dokumentā, slēgtā pie
notāra jeb apliecinātas ar 3 liecinieku parakstiem, Tas tikai pie strīdus
izšķiršanas, bet spēkā paliek princips, ka hipot. var tikt nodibināta uz
vienkāršas norunas - nuda conventio pamata.

Tagad nekustamu īpašumu registrācijai eksistē zemesgrāmatu
nodaļas, kurās ved sarakstus par visiem hipotekariskiem apgrūtinājumiem, īpašn.
maiņu, servitūtiem un t. t.

Blakam parastai kīlai, kas vērsta pret noteiktu lietu/kīlas spe-
cialitātes princips/parādas hipotēkas uz kādas personas visu īpašumu, t. s.
hypotheca generalis.

63.

Īpašuma ties. izbeidzas: 1/ ar īpašnieka gribu: a/ ar atsavināšanu -
alienatio/traditio, in iure cessio, mancipatio u. c. ceļā/, b/ ar atmešanu -
derelictio. 2/ Pret īpašnieka gribu: a/ ar lietas bojā iešanu, b/ parvēšanos
par res extra commercium. Īpaš. ties. uz savvaļas kustoņiem izbeidzas ar viņu
izbēgšanu, piem. bites, kas klasiskās ties. tika uzskatītas kā savvaļas dzīvņ.
Lieta pāriet citas pers. īpašumā pret agrākā īpašn. gribu, piem. specifiskācijas
ceļā - materiāls iebūvē ēkā. 3/ ar litīs - litis - skat. 19. bil.

Servitutu izbeigšanas: 1/ lieta iet bojā jeb parvēšas par res
extra commercium 2/ ja lietu atsavina fisks un atsavinājumā neko nepieņem
par servitutu 3/ ja iestajas termiņš jeb nosacījums. 4/ konklūzija, sakriša-
na. Te jāizšķir prediālie un personiskie servituti. Kad lietātājs kļūst par
īpašnieku, tā ir konzolidācija. 5/ Tiesīgās personas neformāla atteikšanās
6/ ar noilgumu, non usus 10 un 20 gadi. Pie ēku servitūtiem nepietiek ar
neizlietāšanu vien, bet vajadzīgs arī usucapio libertatis - brīvības ieil-
gums, t. i. kad kalpojošā zemes gab. īpašn. izdara kaut ko tādu, kas runā pret-
im, bet valdošā zemes gab. īpašn. laikā neceļ iebildumus. 7/ Personālservit.
izbeidzas ar tiesīgās personas nāvi un uz mantinieka nepāriet. Ja personal-
servit nodibināts juridiskās personas labā, tad tas izbeidzas pēc 100 gad.

Kīlu ties. izbeigšanās. Visparejie izbeigšanas veidi: 1/ izbeidzas
aiz tiem pašiem iemesliem, kā visas lietu ties. - lieta iet bojā jeb pār-
vēšas par res extra comere. 2/ confusio - sakrīt kreditors ar ieķilātāju
vienā personā 3/ remissio pignoris - kreditora atteikšanās. 4/ Laika notecē-
jums. 5/ Noilgums - ja kāds lietu valda resp. 20 gadus nezināamns par kīlas
tiesībām. Personīgais parādnieks, kurš valda lietu kaut arī 30 līdz 40 gad.

nevar izbeigt kļu ties. Sevišķie izbeigšanas veidi: 1/kad izbeidzas prasījums, ko kila nodrošina. Kilas ties. ir akcesora, t.i. blakus ties. 2/Izbeidzas ar kilas pārdošanu. Ar to izbeidzas katras pārdevēja kreditora ties. un visu zemāk stāvošo kreditoru ties., bet augstāk stāvošo kreditoru ties. paliek.

Emancipatio. Patria potestas arī vēlkās rom. ties. normāli izbeidzas tikai ar tēva nāvi, jo tā nes sevī vecā patriarhālā rakstura atliekas. Izņēmumi, ja meita kļūst vestāliete, dēls flamen dialis; imper. laikm. ja dēls konsuls, praefectus praetorio, praefectus urbi, magister militum vai biskaps.

Patria potestas, kā vienpusīgas ties., var tikt pārtraukta mākslīgā ceļā, - ar bērna atsvabināšanu uz paša tēva gribas, t.i. no paša tēva, ko sauc par emancipatio, kuŗa saknē stāv vārds manus. Tēvs, kuŗš vēlējās atsvabināt dēlu, izdarīja fiktīvu 3 kārtēju mancipāciju uzticamai personai, kuŗa dēlu 3 reizes atlaida brīvībā. Rezultātā kļuva persona sui iuris, bet zaudēja mantošanas ties. savā ģimenē. Vēlāk, kad mantošanas ties. dominēja kognatiskais princ, viņam palika mantošanas ties. Lai emancipētu meitu, vajadzēja tikai 1 reizēju mancipatio un 1 reizēju brīvlaišanu - manumissio. Imp. anast. sius ievēda arī emancipatio per rescriptum principis/emancipatio anastasiaņa, bet Just. noteica, ka vispār par emancipatio jāpieteic tiesai/emancipatio Justiniana /.

Balvas veidā par labprātīgu atteikšanos no savām tēva tiesībām/præmium emancipationis/ tēvs pēc emancipācijas paglabā ties. lietāt pusi no dēla mantas.

Remancipatio - sk. 53. un 62. bil.

64.

Saistību tiesības. Obligatio ir viennēr ius in persona, kas jāatšķir no ius in rem/actio in personam un actio in rerum/. Iedalījums saistību un lietu ties. stāv atkarība no tā, kas ir ties. objekts - persona, darbība vai lieta. Varam runāt par personu ties. spec. nozīmē, piem., ģimenes ties. Personu ties. istā nozīmē ir darbības ties. Klasifikāciju ius in rem un ius in personam apstiprina vel tas fakts, ka eksistēja dalījums - sacramentum in rem un sacramentum in personam.

Obligatio un parāds/Schuld/. Kas ir obligatio- saistība?

Obligatio atvas. no vārda obligatus, ti. Obligatus nozīmē saistošs uz priekšu.

Faulus: "Obligationum substantia non in eo consistit, ut aliquod corpus nostrum aut servitutum nostram faciat, sed ut alium nobis obstringat ad dandum aliquid vel faciendum vel praestandum". Raksturīgi vārdi dare, facere, praestare. Dare nozīmē dot lietu; facere kaut ko darīt, izdarīt kādu darbību; praestare - atdarīt, reprezentēt. Vispārīgi varam teikt, ka obligatio ir viennēr parādnieka darbība. Darbība ir obligāciju būtība - obligationum substantia. Jemsim piem. emptio-venditio - pirkuma līgums. Ar pirkuma saistību vien nevar būt īpašumu, bet tikai parādnieka darbību. Vēl ir vajadz. traditio akts - nodošana īpašumā.

Obligatio pēc būtības nekad nenozīmē parādu - Schuld. Obligatio nozīmē atbildību - Haftung. Ir liela izšķirība starp Schuld un Haftung. Schuld ir viennēr manta - piedzen no mantas. Haftung attiecas uz personu - personiska atbildība.

No pusu viedokļa jāizšķir creditor un debitor. Mūsu civillikumos lieta vārdus kreditors un parādnieks, tas nav terminologijas ziņā konzekventi. Debitum - parāds, debitor - parādnieks. Debitors pēc sava tiesiskā stāvokļa nav brīvs cilvēks. Etimoloģiski creditor atvas. no cor, dis - sirds, kas plašākā nozīmē - uzticība; stāv sakarā darbības vārds credo, didi, ditum, ero - nodot, uzticēt. Kreditors var prasīt tikai debitora darbību. Lietu vindicēt var

tikai vienīgi īpašnieks. Debitor atvas. no debere - de habere. No sākuma bija cits termiņš - reus/reus credendi un reus debendi/. Kāpēc kreditors un debitors bija reus? Senatnē nebija kontragentu tagadējā nozīmē. Toreiz apsoli- jumu Dievam deva kā kreditors, tā debitors atsevišķi - kā viens, tā otrs bi- ja reus.

Nexum. Obligatus nozīmēja saistošs uz priekšu, turpretim nexi - saistoši tikai pēc tam, kad neizpilda savu pienākumus. Tā ir tikai teoretiska izšķirība/Huske, Pokrovskis/. Citi zinātnieki domā, ka nexi ir saistoši arī uz priekšu/Mitteis/. Pastāv strīdi, vai nexum ir lietu ties. vai saistību ties. institūts. Lex XII. tab. lasām: "Cum nexum faciet mancipiumque, uti lingua nuncu- passit, ita ius esto". Runa par mancipium un nexum. Mancipium šai gadījumā ir lietišķs institūts. Sinaiskis turpretim domā, ka nexum ir saistību ties. instit. Nexum paredz arī $\frac{8}{3}\%$ - $\frac{8}{3}\%$ gadā, šāds laiks raksturīgs saistību ties. Zināt- nieks Niburs domā, ka agrāk gadā bijuši 10 mēn., tad atbilstoši tam iznācis 10%. Vēkāl, kad gadā bija 12 mēn./saules gads/, tad $\frac{8}{3}\%$ apmērs bija $\frac{8}{3}/10:12 = 0,83\%$. Senos laikos/pēc XII. tab. likuma/mums jādomā nexum kā pirmais obligā- ciju institūts. Rom. ties. vēsture rāda, ka viņš tika plaši pielietots. Ir 2 lik. 1. lex Vallia piešķir parādniekam tiesības - manum sibi depellere. 2. Lex Poe- telia no 428. g. no Romas dib. jeb 326. pr. Kr. Saskaņā ar šo likumu, parādnieks skaitījās obligatus tikai tad, kad bija tiesas spriedums - iudicatum, izņemum te ir zagļi. Nexum noslēdza tādā pat formā kā mancipatio, ar tas ir negotium per aes et libram. Domājams, ka sirmā senatnē, kad vēl nepazina naudu, šim formalitātēm bija reāla nozīme.

65.

Personiskā atbildība. Cilvēks obligatus/saistīts/nav tie- siski brīvs - obligatio iuris vinculum est. Senatnē obligatus tika saistīts, to varēja pat pārdot kā vergu, kad viņš nebija izpildījis savas saistības. Obligatio no vēstures viedokļa ir pilsoņu brīvības ierobežojums - deminutio. Sākumā atbildība ir personiska rakstura. Šeit atbildētājs vienmēr atbild ar savu personu. Obligatus bija cilvēks, kā gods bija samazināts. Obligatio kā brīvības samazināšana ir pirmatnējs jēdziens.

Iuris vinculum. "Obligatio est iuris vinculum, quo necessita- te adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitatis iura", tā skan legālais apzīmējums Just. instit./pr. inst. 3.13./.

Jāizšķir Just. inst. no Gaius'a inst.; pirmās ir mācības grā- mata un likums reizē, bet otrās tikai mācības grām.

Tā tas obligatio raksturojās ar nepieciešamību - necessita- te un iuris vinculum. Iuris vinculum nozīmē debitora nebrīvību.

Mantiskā atbildība. Vēlāk obligatio nenozīmē personas, bet mantisku atbildību, kas tika noteikts ar lex Aquilia de damno dato. Galve- nais elem. bija parāds - damnum.

66.

Kā radās saistības pie rom.? Gaius: "Nunc transeamus ad ob- ligationes, quarum summa divisio in duas species deducitur: omnis enim obli- gatio vel ex contractu vel ex delicto."

Kā redzam, Gaius uzrāda 2 saistību grupas - ar līgumu vai deliktu - kad cilvēks izdarīja ko prettiesisku. Tādēļ jāizšķir kā saisti- bu avoti 1/ kontrakti un 2/ delikti. Vēl Gaius runā par quasi contracti un quasi delicti. Delikts, kā ties. neatbilstošs akts, arī bija obligatio. Kont- rakts ir ties. atbilstošs akts. Saistību pamats, kā jau redzējām varēja būt

apsolījums, vārds - votum. Votum nav delikts - crimen, kā daudzi domā, bet solījums. Galvenais avots ir kontrakts, tāpēc arī Gaius par to sevišķi runā. Gaius: "Et prius videamus de his, quae ex contractu nascuntur, harum quator genera sunt: aut enim re contrahitur obligatio, aut verbis, aut literis, aut consensu." /3.89./.

Contractus. Kontrakts ir vienmēr tāds akts, ar kuru persona ir saistīta - obligata, kuras brīvība tiek samazināta. Kontrakts pēc būtības ir svinīgs apsoliņums, formāls akts, kura sekas, persona tiek tiesiski saistīta, persona obligata. Sinaiskis savos pētījumos ir noskaidrojis, ka kontrakts sastāv no 2 svinīgiem apsoliņumiem, ne parastiem apsoliņumiem. Tie pilnīgi patstāvīgi akti. Kontrakts no šī viedokļa nav līgums mūsu nozīmē, jo līgums vienmēr paredz sakaru, prezumē savstarpību, korelitāti. Kontrakts turpretim ir 2 patstāvīgu svinīgu aktu mechaniska vienība, kas tiesiski nav līgums. Šie akti sakrīt, bet tomēr ties. ir patstāv. Kontrakts var būt tikai 1 apsoliņums. Te 2 puses ir kontrahenti. Jāizšķir kontrakts kā 1 apsoliņums - contractus unilitteraris - vienusīgs akts un kā 2 apsoliņumi - contractus bilitteraris - 2 pusīgs akts. Kontrakts tāpēc nav līgums mūsu nozīmē, bet ir vienusīgs akts.

Kontraktu klasifikācija. Mums jāizšķir 4 grupas kontraktu pēc viņu izcelšanās:

- 1/reālie kontrakti - re contrahitur, rodas ar lietas nodošanu ;
- 2/verbālie kontrakti - verbis, ar formāliem vārdiem izceļas, mutiskie, formāl.
- 3/litterārie kontrakti - litteris/no māju grāmatām/, rakstiskie kontr.
- 4/konsensuālie kontrakti - consensu, rodas ar vienošanos, mutiskie konsens.k.

67.

Vārds un viņa spēks. Kāpēc pie rom eksistē kontrakts? Tagadnē parasti domā, ka mūsu izteiktais vārds ir saistīgs. Cilvēks ir sava vārda kungs, jo tas ne tikai runā, bet arī izpilda savu teikto vārdu. Senāk tā nebija. Senāk domāja, ja cilvēkam rītu jāizpilda tas, ko tas šodien solījis, tad viņš nav sava vārda kungs, bet viņš ir kunga vergs. Ja cilvēks būtu obligatus - vergs, tad viņam sava vārds jāizpilda. Liela izšķirība ir starp tagadnes un senatnes psihi. Dodot svinīgu solījumu dievam, cilvēks apzinās saistīts. Ja solījumu nepildīs, tad dievs viņu sodīs. Parasts vārds senatnē nebija obligatorisks, saistīgs, bet bija tikai pactum. Prētors vēlāk arī pactum cenšas padarīt saistīgu, - pacta vestita, kur persona varēja prasīt tā izpildīšanu. Senatnē dotam vārdam sankcija pastāvēja sakralitātē - dievam dots apsoliņums ir obligatorisks.

Galvenā atšķirība starp tagadnes obligatio ir tā, ka tās pamatā mūsu griba, kas ir obligatoriska. Pie rom. griba nebija obligat.; viņi no šī viedokļa bija kungi, bet no tagadnes viedokļa tas nebūs kungs, bet blēdis. Ties. kungs ir bonus pater familias. Izpildīšanas nepieciešamība izdota sakrālā sfairā, ja vārds, kā svinīgs apsoliņums laužts, tad līdz ar to persona nav vairs sabiedr. loceklis, bet vergs un personai jāizpilda attiecīga darbība.

atzīmējama ir sinalagmas teorija, kas māca, ka kontraktā ir attiecības starp kreditoru un debitoru - pusu savstarp. attiecības.

Šī teorija, pēc Sinaiska domām, nav pareiza, jo katrs kontrahents deva atsevišķu solījumu dievam - 2 patstāvīgi akti, Tā tad rom. kontr. nebija sinalagmas. Tikai vēlākie juristi to centās konstruēt.

Pactum bija parasts līgums un nebija obligatorisks, jo tas

nesaistījās ar svinīgiem, bet parastiem vārdiem. Viņam nebija tiesisku seku. Vienmēr jāizšķir obligationes ex contractu un parastās saistības - pacta. Factum nav obligatio. Kad runā par pacta, tad jādomā par prētora ties.

Pacta vestita - apgērbti fakti. Vēlāk prētors radīja sankciju nesaistīgiem pacta, kur persona varēja prasīt tā izpildīšanu - pacta vestita. Jāizšķir pacta vestita 2³ veidi:

1/pacta adiecta - norunas, kas pievienotas pie kāda galvenā līguma, pie kam jāatšķir, vai viņa pievienota pie līguma slēgšanas - in continenti jeb vēlāk ex intervallo. Pirmā gad. viņa ir spēkā, bet otrā tikai tad, ja nāk par labu parādniekam.

2/Pacta praetoria - prētora aizsargātie fakti, kur prēt. piešķir prasību, tādi: a/constitutum debiti - ja pats parādnieks jeb 3. persona atzīst parādu; b/receptum: 1. receptum argentarii - bankiera apsol. samaksāt kaut kāda parādu; 2. receptum nautarum, cauponum, stabulariorum - kur kugu, viesnīvu un iebraucamo vietu saimniekiem jāatbild par viņu uzglabāšanā nodotām pasažieru un viesu mantām. Atbildība atkrīt tikai nelaiemes gadījumā, kā ugunsgrēka, plūdu u. t. t. 3. receptum arbitrii - šķirējtiesneša pienākums izpildīt uzdevumu.

3/Pacta legitima - par dāvanām - donatio/lex Cincia, kas bija lex imperfecta, noteica dāvanu maksimumu/.

68.

Verbālie kontrakti. Verbālo kontr. būtība ir forma, kas ļot raksturīga - tā paredz jautājumu un atbildi. Starp jaut. un atbildi ir sakars, kur jautājums un atbilde attiecas uz 1 vārdu.

Gaius: "Verbis obligatio fit ex interrogatione et responsione, velut dari spondes? Spondeo, dabis? dabo, promittis? promitto, fide promitto, fide iubes? fide iubeo, facies? faciam." /III. 92./.

Verbālo kontr. veidi: 1/stipulatio jeb sponsio - galvenais veids, 2/iurata operarum promissio - brīvātlaistā solījums patronam, 3/dotis dictio - pūra apsoliņjums.

Stipulatio. Otrā obligatio no vēstures viedokļa bija stipulatio/I. oblig. bija nexum/, pie kam cilvēks bija stipulatus. No kontrahentu viedokļa stipulatio ir verbāls kontr. Bet zinām, ka kontr. ir vēlāk laika instit. Zinām, ka obligatio izcelšanās pamats bija arī delikts, kā ties. neatbilstošs akts vai līgums. Contractus un stipulatio ir ties. atbilstošie akti. Līdz šim Pokrovskis u. c. domā, ka obligac. izcelšanās pamats ir tikai delikts.

Sinaiskis domā, ka bez delikta vēl var eksistēt arī otrs - ties. atbilstošs, - vārds, apsoliņjums - votum, kas nav delikts - crimen, kā daudzi domā. Kad vārdu neizpildīja, tad sekoja delikts, bet tad pēdējais nebija saistību pamats. No šī viedokļa saprotams, ka nexum bija apsoliņjums. To redzam 12 tab. lik., kur vārds nuncupatio nozīmē cilvēka izteikto nosacījumu. Galvenais stipulacija veids bija sponsio. Stipulatio vai sponsio noslēdz mutes vārdiem, pie kam kreditors jautā un debtors atbild. Piem. "Centum mihi dari spondes?" - "Spondeo!" Vai arī "Domum mihi aedificare promittis?" - "Promitto!" Formu "Spondes?" - "Spondeo" lietāja tikai starp cives Romani un šīs saistības tad saucās par sponsio /Gaius III. 92./ . Starp peregrini em eksistēja cita forma, piem. promittis? Promitto, dabis? , dabo u. t. t. /pat svešā val./ un šīs saistības saucās stipulatio.

Sponsio ir spec. rom. - kviritu formula. Kāpēc speciala? Šie vārdi sākumā saistījās ar sakrālo elementu. Še runa ne par parastiem, bet spec. vārdiem, -apsoliņjumu, kas bija akkomponēti ar upuri - sakrālo saistību. Ja ir sakrāls, tad saistības pēc būtības vienmēr būs personiskas dabas.

Sponsio formula: "Centum mihi dari spondes?" - "Spondeo".

69.

Litterārie kontrakti nav tikai rakstiskas saistības vien, bet gan spec.rakstiskas saist. - grāmatu parāds. Pastāv 2 teorijas: 1/pontifi-kiem bija spec.grāmatas, kurās ierakstīja parādus - aktīvu un pasīvu. Šī tikai teorija. 2/rom. bija paraša rakstīt saimniecības grāmatās parādus - pasīvs un parādu izpildīšanu no 3.pers. - aktīvs. Parādu grām.sauvēs codices accepti et expensi. Jāizšķir 2 litter.kontr.veidi:

1/transscriptio a re in personam. Iedomāsimies, ka starp 2 pers.pastāv tirdz-nieciska rakstura attiecības. Katra persona ved codices accepti et expensi - iejēmu-izdevumu grāmatas. A.savā grāmatā izdevumos - pagina expensi atzīmē, ka tad un tad nodotas B.preces par tādu un tādu summu; šeit termiņš expensi-latio, bet grāmatā iejēmos - pagina accepti atzīmē iejemtās naudas summas - kad no kā un cik; šeit termiņš acceptilatio. Šīs pašas atzīmes būs ievestas arī B.grāmatā, protams, otrādā kārtībā: ko A uzrād.izdevumos, tas B.būs iejēmos. Periodiski pēc zināma laika/gada,mēn./grāmatas tiek noslēgtas. Iedomāsimies, ka A skaitās par labu 100 tad ar attiecīgām atzīmēm grāmatās tiek likvidētas visas agrākās saistības un to vietā A expensi lapā ieraksta "lots B 100" bet B atzīmē "sajemts 100". Šīs operācijas rezultātā rodas jauna saistība - novatio, no kuras izriet prasība. Šī saistība būs abstrakta rakstura, kur nekāda atsaukšanās uz iepriekšējiem causae netiks pielaista. Redzam, ka šeit faktiski notiek pārrakstīšana no res uz personu - transscriptio a re in personam. 2/transscriptio a persona in personam. A parādā 100 B.kurš savukārt parādā C.100. Pēc savstarp.norīnas, šīs personas izdara savās grām.attiecīgas atzīmes, lai nodibinātu tiešu saistību A.ar C. Tādā kārtā tiešām notiek transscriptio a persona in personam.

Protams, ka šāda veida saist.nodibināšana tika arī plašāki pieliktāta, piem.kreditēšanas gadījumā tika vienkārši izdarīti attiecīgi ieraksti abu pusu grāmatās. Šāda veida litterarie kontr.beidza eksistēt 4.g. s.pēc Kr.

Provincēs starp ārzemniekiem pastāvēja citāda veida rakstiskas saistības - syngraphae un chirographa. Chirographum - parādnieka parādīts dokuments, kas liecināja par viņa saistību. Syngrapha - parādnieka un kreditora parakstīts dok. Par šo dokumentu juridisko dabu pastāv strīdi zinātnieku starpā.

70.

Reālie kontrakti. Šeit runa par lietām - res. Mutuum - aizdevums ir reāls kontr. Šai gadījumā ar apsoliņumu vien nepietiek - jādod pati lieta -re obligatur. Raksturīgi, ka šeit izpildīšana notiek reizē. Doktri-na domā, ka šis kontr.attiecas galv.kārtā uz maiņu -katra puse dod savu lie-tu.

Pēc Sinaiska domām, šī teorija nepareiza. Maiņa nav reāls kontr., bet gan contractus innominatus. Seniem kontr.vienmēr bija savs spec.nosaukums: mutuum, commodatum, depositum, pignus. Maiņai rom.nebija spec.vārda. Speciālie vārdu kontrakti - nominati contracti bija vēsturiski agrāki, kā bezvārdu kontrakti - contracti innominati. Tāpēc nevaram teikt, ka maiņa bija pirmā, Reālie kontr.bija pirmie un tie agrāk bija formāli kontr. - žesta kontr., piem.saimnieks, pārdodot zirgu, to nodod ar spec.žestu - pasniedzot pa-vadu. Tikai vēlāk radās bezžesta kontrakti.

Reālo kontraktu veidi:

1/mutuum - formāls aizdevums ar atvietojamām lietām pret %, kurus vēlāk aiz-
liedza, bet pēc tam atkal atļāva. Saistības no viņiem stricti iuris.

2/commodatum - patapinājums, lietas nodošana uz zināmu laiku bezmaksas lietā-
šanā, bet tikai individuālas lietas, caur ko atšķiras no mutuum. Jāizšķir preca-
rium - lietāšana līdz pieprasījumam.

3/depositum - bezmaksas uzglabāšanā nodotas individuālas lietas, bet ja atvie-
tojamās, tad būs depositum irregulare. Spec. uzglabāšanas veidi bija: depositum
miserabile - nelaimes gadījumā/ugunsgrēka u. tml./, sequestratio - strīdus gad.
nodod uzglabāt lietu 3. pers.

4/pignus jeb contractus pigneratius - ķīla parāda nodrošināšanai.

Innominati contractus - maiņas, bezvārda kontr. Saistība ir tikai
tad, ja viena puse ir savu solījumu izpildījusi, piem. nodevusi lietu un sakarā
ar to var prasīt II. puses zināmu pretdarbību. Šie kontr. iedalāmi 4 grupās:

1/do ut des, 2/do ut facias, 3/facio ut des, 4/facio ut facias.

71.

Konsensuālie kontrakti - vienošanās kontr. Daudzi zinātnieki
domā, ka konsensuālie kontr. nebija formāli kontr., ka te nav vajadzīgi formāli
vārdi/Pokrovskis/.

Sinaiskis saka, ka tas nav pareizi, jo vārds kontrakts ir vien-
mēr formāls jēdziens. Sakarā ar to jāmeklē formālā puse. Reālu kontr. izpildī-
šana notiek tālīt, turpretim konsensuālu kontr. izpildīšana var notikt vēlāk.
Kāpēc konsensuālie kontr. ir formālas saistības? Parasts vārds nav obligatorisk
tā izdarīta vienošanās nebūs kontrakts, bet pactum, kas nav formāls līgums.
Contractus ir vienmēr formāls akts. Šie vārdi pie konsensuālā kontrakta vien-
mēr būs svinīgs apsolījums. Te vajadzīgi arī spec. žesti. Šie ir parasti vārdi,
bet cilvēks te domāja par sankciju. Šo kontr. veidi:

I/emptio un venditio - pirkšana un pārdošana. Doktrīnā atrodam termīnu emptio-
venditio. Sinaiskis saka, ka tas ir nepareizs termīns, jo rom. runāja tikai vai
nu par emptio vai par venditio. Tāpēc viens apsolījums attiecas uz emptio, bet
otrs uz venditio. Rom. avotos tāpēc sastopam vietas, kur runā tikai par emptio
vai par venditio. Tas pats arī sakāms par locatio un conductio. Emptio un
venditio galv. elem. bija merx - priekšmets un pretium - cena. Par pārdošanas
objektu var būt kā res corporales, tā res incorporales. Cenai vajaga būt no-
teiktai, jo citādi tā nebūs pirkšana un pārdošana, bet maiņa. Pārdevējs pret
zināmu naudas summu - pretium apsolas apgādāt zināmu lietu - merx. Šeit vis-
pirms vajadzīga vienošanās - consensus un tikai pēc tam nokārto saistības.
II/locatio un conductio - noma, īre šaurākā nozīmē, plaš. noz. uzņēmuma u. c.
līgums. Šie kontr. dalās 3 apakšveidos:

1. locatio, conductio rei - lietu, dzīvokļa, zemes noma. Vienai pusei - locator
rei ir pienākums dot lietu lietāšanai, bet otrai - conductor rei - jāmaksā
notunātā nomas maksa. Pusu nosaukums, domājams, cēlies no seniem laikiem, kad
eksistēja vergu un dzīvnieku noma, kurus izveda tirgū: saimnieks locat servum,
bet nemnieks viņu aizved - conducit. Zemes nomnieks saucās colonus, pilsētās
dzīvokļa nomnieks - inquilinus.

2/locatio, conductio operarum - fiziska darbaspēka noma. Šī noma gadījās reti,
jo rom. saimniecība galv. kārtā bāzējās uz vergu darbu.

3/locatio, conductio operis. Šis līgums līdzinās mūsu uzņēmumu jēdzienam, piem.
pasūtījuma izpildīšana ar pasūtītāja materiāliem - ēkas būve u. t. t.

III. Societas - sabiedr. līgums. Līguma slēdzēji saucas socii. Arī societas apso-

lījums bija parasti vārdi ar spec.žestu. Tā ir sabiedrība ar kopējiem mērķiem, pienākumiem un tiesībām. Societas līdzīgs veids sastopams senās rom. ties. ar nosaukumu - consortium, tas nozīmēja kopīgi mantotu mantu, kas atradās kopējā lietāšanā, piem. 2 brāļu vienošanās pēc tēva nāves saimniekot kopīgi. Ar laiku izveidojās šādi societas veidi:

1/societas omnium bonorum - kur viss dalībnieku īpašums ieliet kopējā masā. arī kāda dalībnieka vēlākais mantojums. Šis veids tiešs senā consortium turpinājums.

2/societas quaestus - šeit kopējā īpašumā piederēs tikai kopējā darbā iegūtās mantas.

3/societas unius negotiationis - tīri tirdznieciska rakstura u. tml. sabiedr.

4/societas unius rei - tikai vienam konkrētam darījumam, piem. lai kopīgi iegūtu kādu īpašumu u. tml.

IV. Mandatūm - pilnvarojums, uzdevums/bezmaksas/kāda darījuma izvešanai. Šeit jāizšķir procurator specialis, piem. uzdevums nopirkt zināmu lietu/grāmatu, māju/ un procurator generalis, ja uzdevums plašāks, piem. kāda persona uzdot citai pārvaldīt savu mantu.

72.

Saistību izbeigšanās veidi:

1/solutio - saistības izbeidzas ar to izpildīšanu resp. parāda samaksāšanu. 2/parāda dāvināšana, 3/litis contestatio - izbeidz iepriekšējās saist. un to vietā nodibina procesuālas saist. 4/casus - gadījuma dēļ neizpildītas saistības izbeigšanās. Pie tam varēja būt a/vienkāršs gadījums un b/nepārvāramas dabas spēks - vis maior, piem. plūdi. 5/Confusio - parādnieka un kreditora saplūšana 1 personā, piem. pie mantošanas. 6/Compensatio - saistības var tikt dzēstas ar pretprasībām. 7/Novatio - veca parāda pārjaunošana, kas parasti notika ar jaunu stipulatio. Var arī mainīties pašas personas, tad termiņš delegatio, pie kam, ja mainās kreditors, tad delegatio crediti, ja parādnieki - delegatio debiti. 8/Depositio - ja kreditors kāda iemesla dēļ nepieņem parāda nomaksu, tad parādu deponē kādā publiskā iestādē. 9/Vien a vai otra kontragentā nāve, ja sākuma saistības bija personiskas dabas. Vēlāk laikā ir izņēmums. 10/Tiesas spriedums /atraidoss/.

Actus contrarius. Par galveno principu rom. ties. attiecībā uz jautājumu par saistību izbeigšanos uzskatāms actus contrarius principis. Līdzīgi tam, ka saistības nevar nodibināt ar vienkāršu vienošanos, parastiem vārdiem, vai vienkāršu lietu vai naudas nodošanu, bet nepieciešama formāls akts per aes et libram, stipulatio, contracti u. t. t., tāpat, lai izbeigtu saistības, nepieciešams tāds pats formāls akts, tikai pretēja satura. Vienkārša samaksa jeb izpildīšana nebija pietiekoša, lai iznīcinātu saistības.

Piem. ar nexum nodibinātās saistības varēja pārtraukt ar formālu aktu per aes et libram, kur tagad darbojas parādnieks, paziņojot par savu atsvabināšanu un nodot kreditoram metalla gabalu maksas vietā. Šo atsvabināšanu - liberatio nexi ir aprakstījis Gaijs, uzrādot formulu: "Quod ego tibi tot milibus condemnatus sum, me eo nomine a te solvo liberoque hoc aere aeneaque libra. Hanc tibi libram primam postremaque expendo secundum legem publicam" Gai. III. 174/.

Tāpat ar stipulatio nodibināto saistību vajadzēja iznīcināt ar pretēja satura verbālu aktu - acceptilatio verbis: parādnieks prasīja kreditoram "quod ego tibi debeo, habes ne acceptum" un kreditors atbild "habeo". Tāpat litterārais grāmatu parāds tika dzēsts ar acceptilatio litteris, t. i. ar ierakstu ailē "acceptum". Tas pats jāseka arī attiecībā uz pārējiem saist.

veidiem. Visi šie formālie dzēšanas akti pēc būtības bija abstrakti akti. Viņi izbeidza ne tikai faktiski izpildītas saistības, faktisku parāda samaksu, bet arī dažādus citus causae liberationis, piem. parāda atlaišana.

73.

Solutio. Ar laiku attiecībā uz saistību izbeigšanos iegūst arī nozīmi vienkārša saist. izpildīšana resp. vienkārša parāda samaksa - vienkārša solutio. Šāda veida solutio sākuma attiecas tikai uz neformālām saistībām, piem. bonae fidei u. t. t. Vēlāk šāda parastā solutio iegūst dzēšanas spēku attiecībā arī uz formālām saist., kā stipulatio u. t. t., sākumā, protams, exceptio veidā, bet vēlāk/republ. beigās/arī ipso iure.

No tā laika, kad bez formālā solutio tika atzīta attiecībā uz visām saist., formālais akts acceptilatio tika lietāts gandrīz vienīgi tikai parādu atlaišanas gadījumos. Blakus šai formālai parādu dāvināšanai eksistēja arī II. veids, radīts no prētora, pactum de non petendo - vienošanās par nemaksāšanu, kas dod parādniekam exceptio pacti. Parādus var atlaist arī, klusu ciešot, ar parāda zīmes atdošanu. Sākumā saist. izpildīšana bija tīri personiskas dabas un cita persona to nevarēja izpildīt. Klasiskās ties. jau varēja to izdarīt procurator un konkursa masas ieguvējs - bonorum emptor. Trešās pers. parādu varēja nomaksāt tikai Just. ties.

Liberatio - sk. liberatio nexi un actus contrarius 72. bil.

74.

Otrā saistību grupa būs tā, kur, ai pamatā ir delikts. Saist. varēja izvēties arī ex maleficiis poenales actiones/Gai. 4. 112./.

Kas ir delikts? Tā ir slikta darbība, kas neatbilst tiesībām - ties. neatbilstošs akts. Ties. neatbilstošā aktā ir 4 elementi: I. sods - poena, II. vaina, III. tiesību pārkāpums - prettiesiskums, IV. kaitējums.

Sākumā šādu neatļautu darbību neaizsargāja valsts vara, bet to uzskatīja kā cietušā privātu lietu - delicta privata. Tādēļ tie arī ietilpst iudicium privatum kompetencē. Pretstats deliktiem ir crimen, t. i. tāda neatļauta darbība, ar ko aizkartas vispārējas intereses plašākā nozīmē un tie pieder pie iudicium publicum un tiek vajāti no valsts varas.

Romas kriminālties. bija īpatnējas tai ziņā, ka to pamatā bija delikts, t. i. jeb kurš pieskaitāms subjektīvo ties. pārkāpums, ar ko bija netaisni nodarīts zaudējums. Tādā kārtā izšķirība starp civilu un kriminālu pārkāpumu bija tikai pārkāpuma objektā. Tāds objekts civilā pārkāpumā bija zaudējumu nodarījums jeb atsevišķa pilsoņa personīgo labumu aizkārums, kas neattiecas uz visiem pilsoņiem vai to mantu/res publica/. Vēlāk kriminālties. savā attīstībā sāka ievērot svarīgākos pārkāpumus pret visiem - sabiedrību un tās priekšstāvjiem. Kriminālties. Romā vispār palika neattīstītas, tāpēc ka tās no paša sākuma bija savienotas ar penālām civilties. Augstākie sodi bija nāve un trimda. Miesas sodus lietāja arī pret pilsoņiem.

75.

Ar sodu - poena parasti jāsaprot saist. tiesībās nevis krimināla atbildība, bet naudas sods, kurš tiek paredzēts saistību: 1/neizpildīšanas 2/nepienācīgas izpildīšanas un 3/savlaicīgas neizpildīšanas gadījumā. Naudas sods pēc būtības ir kreditora interese saistības izpildīšanai. Rom. ties. līguma pārkāpums - vienmēr naudas summa, naudas sods, bet tagadējās arī vits - Leistung. Kontragents var prasīt no otra kontragenta bez naudas soda arī saistību izpildīšanu, ja par to bija norunāts. Ja parādnieks apsolas maksāt naudas sodu tikai saist. neizpildīšanas gadījumā, tad viņš pēc vispārējā noteikuma ar naudas soda samaksu tiek atsvabināts no

saist.izpildīšanas.Pastāvot materiālām saist./atšķirībā no stipulacionālām/
kontragentam bija tiesība prasīt no otra vai nu saist.izpildīšanu jeb nau-
das soda samaksu/aut-aut, tertium non datur./

Rom.klasiskās ties.tikai pazina dolus jeb dolus malus - ļauns
nodoms un culpa - vaina.Mācībā par zaudējuma atlīdzību figurē prasība,lai
zaudējums - damnum un vaina stāvētu zināmā sakarā viens ar otru.Par vainu
var runāt 1/sakarā ar deliktiem un 2/ kad apstrīd jurid.darījumu,galv.kārtā
ar jurid.darījuma neizpildīšanu,nepienācīgu izpildīšanu un savlaicīgu neiz-
pildīšanu;ja tas notiek parādnieka vainas dēļ,tad tā - culpa,bet ja ne viņa
vainas bet gadījuma dēļ/casus/- tad parādnieks neatbild.

Dolus iedala 2 kategorijās,1/dolus causam dans - dolus kā
tiesiska darījuma iemesls.Ja maldinājuma nebutu,nebutu arī darījuma.2/Dolus
incidens - dolus nav ietekmējis paša darījuma būtību,bet tikai tā blakus
noteikumus.No tā atkarājās,vai ir spēkā jeb nav viss darījums.Dolus termi-
nam rom.ties.ir arī cita nozīme.Dolus vispirms apzīmēja katras prasības un
ierunēs raksturu,kas aiz kaut kāda iemesla ir prettiesīgi un netaisni.Otrā
nozīmē dolus apzīmē zināmu civilties.vainu,deliktu.Deliktā izšķir divējādu
vainu :vienkāršu vainu -culpa un ļaunu nolūku - dolus.Dolus ir tad,kad cil-
vēks apzinas savas darbības nelikumību.Nodarītais kaitējums jeb ties.aizkā-
rums - ja kaitējuma nav,tad civiltiesiski šī darbība ir bez nozīmes.Lai katru
personu varētu darīt atbildīgu, varētu vainot,tad vajadzīgi daži noteikumi:
1/darbības spēja/tieši delikta spēja/ un 2/griba.Te prasa tikai to,lai
darītājs apzinas,ka varēja nodarīt zaudējumu.atkarībā no tā,cik aktīvi pie-
dalas griba,vainu iedala:1/dolus malus.Pēc vecāka uzskata tā ir griba kaitēt
ļaus nolūks.Vēlākā teorija apzīmē tikai apziņu,ka darbībai būs ļaunas sekas.
2/Culpa/šaur.noz./.Culpa ir neuzmanība no darītāja puses jeb rūpības trū-
kums;šeit katrā ziņā nav tiešas gribas darīt ļaunu,nav tiešas apziņas,ka dar-
bība būs ļaunas sekas.Rūpību,kas cilvēkam jāievēro savā darbībā sauc par
diligentia.Dolus netiek šķiroti pakāpēs ,bet culpa gan.Ja zaudējums nodarīts
ārpus saist.attiecībām,tad jāatbild tiklab par dolus,kā arī par culpa.Tas
ir sevišķi tad,kad jāatbild pēc lex Aquilia.

Culpa dalās 2 pakāpēs:1/culpa lata - rupja neuzmanība jeb no-
laidība,kad neievēro ikdienišķa cilvēka rūpību.2/Culpa levis - viegla neuz-
manība,kuŗai 2 paveidi:a/c.l.in abstracto - rūpība,kas jāievēro gādīgam
nama tēvam un b/ c.l.in concreto - to pielaiž tas,kuŗš svešās lietās neievē-
ro to uzmanību,ko mēdz ievērot pats savās lietās.

Vainas pakāpēm ir tā nozīme,ka par dolus principiāli jāatbild
arvienu,arī saist.attiecības,no atbildības never atsvabināties līguma veļā.
Seku ziņā culpa lata tiek pielīdzināta dolus.Katram jāatlīdzina caur viņa
viltu radušies zaudējumi,bet ne caur vainu cēlušies.T.i.civiltiesisks viltus
kas nav identisks ar krimināltiesisko.Ļoti svarīgs viltus veids ir krāpšana.
Dolus ir katra negodīga machinacija,kuŗas sekas ir materiāli zaudējumi/Frēze-
Kaitējumam jānotiek ar pozitīvu darbību.Bezdarība saistā tad,ja ticis pavē-
lēts darīt ar kādu iepriekšēju vai vēlāku darbību.Ja darbība bijusi prettie-
sīga/damnum iniuria datum,tad no tādas darbības,kuŗa kaitē,rodas pretenzi-
ja uz zaudējumu atlīdzību:1/ja kaitētājam nav bijusi nekāda ties.kaitēt,
2/ja viņam kaitējumu var pieskaitīt par vainu.Vaina šeit ir viegla neuzmanī-
ba - in lege Aquilia et levissima culpa venit.Ja bijusi atvainojama maldī-
ba,tad to neuzskata par vainu.Ja ir vairāki vienkārši kaitētāji,tad viņi
atbild solidari.Ierosinātājs kā tāds neatbild,bet tas,kuŗš kādu citu izlie-
tājis kā ieroci kaitēšanai.Nodarītā kaitējuma vērtības aprēķināšana satur

sodu darītājam. Pēc rom. ties. kaitējums neveda līdz publisku sodu.

76.

Sākot ar republ. laika II. pusi, novērojamas jūtamas pārmaiņas saistībās, kuru pamatā ir delikts. No vienas puses reformē veco civilties. deliktus un no otras, ar prētora ediktu rada jaunu deliktu veidus. Tiek atbrīvota atbildība no asākiem vecās atriebības - talio idejas elementiem un blakus atbildībai soda veidā parādas atbildība atlīdzināt nodarītos zaudējumus. Actiones poenales - paredz vienmēr sodu - poena. No vēst. viedokļa īstie delikti. Actiones rei persecutoriae - paredz tikai kaitējumu, sods atkrīt. Nodarītie zaudējumi jāatlīdzina. Actiones mixtae - kaitējums + poena - prasībā kombinēta atlīdzība un sods.

Galvenais uzdevums saprast ideju. Te galv. ideja: atbildība vienmēr ir personiskaš dabas - par tēva deliktu bērns neatbild. Ja bērns ir mantinieks, viņš par vecāku rīcību neatbild. Tikai vēlāk mantinieks neatbildēja personiski, bet viņa pienākums bija atdot visu tēva mantojumu. Sankcija - poena nekad neattiecas uz mantiniekiem. Kontrakti kā redzejām arī bija personiskas saist. Kontr. izpildīšana nebija faktiskā, bet vajadzēja izdarīt formālu pretaktu - actus contrarius.

77.

Delikta veidi: rom. ties. jāatšķir 2 deliktu grupas: 1/civilties. del. grupa un 2/prētora ties. del. grupa.

I. civ. ties. deliktu veidi: 1/iniuria, 2/furtum un 3/damnum iniuria datum.

II. prētora ties. delikta veidi:

1/rapina - laupīšana/manta tiek atņemta ar varu/. No civilties. viedokļa laupīšana nebija atdal. no furtum un laupītājs atbildēja kā fur manifestus jeb kā fur nec manifestus, atkarībā no tā, vai bija noķerts nozieguma vietā jeb nē. Praktikā parasti viņš atbildēja kā fur nec manifestus, jo reti kad tika nozieguma vietā aizturēts. Prētors ieveda spec. inst. - rapina. Prēt. Lucullus 76. g. pr. Kr. noteica actio vi bonorum raptorum in quadruplum.

2/Metus. Tas, kurš ar draudiem jeb spaidiem iegūst no otra kaut kādu vērtību, saskaņā ar prētora Octavius'a ediktu/I. g. s. pr. Kr./ tiek saukts pie atbildības un atbild in quadruplum - actio quod metus causa. Šī sūdzība ir actio arbitraria - ja atdod uz tiesneša priekšlikumu iegūto mantu, tad no soda tiek atsvabināts.

3/Dolus - civilties. viltus, krāpšana/nesakrīt ar to pašu jēdzienu kā kriminalties./ . Ar šo jautājumu sevišķi nodarbojās Labeo un Gallus Aquilius.

Iniuria nozīmē prettiesisku darbību pret personu/apvainošana darbos un vārdos/. Senatnē pastāvēja talio - aci pret aci, zobu pret zobu. Tā 12 tab. lik. izšķir 3 iniuria pakāpes: 1/membrum ruptum - sakropļošana. Sankcija šeit talio - jāizdara tas pats, ja nevar citādi vienoties - si membrum rupsit, ni cum eo pacit, talio esto. 2/os fractum - vieglāki miesas bojājumi. Šeit talio aizliegts. Sankcija 300 asi un ja cietušais ir vergs - 150 asi. 3/Verberatio, pulsatio - fiziska iespaidošana, bez miesas bojājumu nodarīšanas. Sankcija - poena naudas veidā 25 asi.

Vēlāk 12 tab. lik. par iniuria tika radikāli reformēti ar prētora ediktu un pašā iniuria izpratne tika attīstīta un paplašināta no juristiem. Sakarā ar to mainījās arī sodi par deliktiem. Tā talio princips vairs neeksistēja. Negrozāmas naudas soda takses/300 un 25 asi/tika atceltas, bet katrā konkrētā gadījumā to noteica pats prētors jeb tiesnesis. Stāsta, ka kāds bagāts jauneklis mīlējis pastaigāties ielās un izdalīt pretimnācējiem pa

plaukai; aiz viņa nāca vergs, kurš cietušajam samaksāja tālīn likumīgos 25 asus. Blakus civilai atbildībai, ar laiku attīstas arī kriminālā atbildība. Lex Coelia de iniuriis noteica kriminālu atbildību pulsare, verberare, vi domum introire gadījumos. Vēlākās ties. viņu attiecināja arī uz citiem gadījumiem, kur cietušais varēja izvēlēties vai nu actio aestimatoria - civilo vai kriminālo vajušanu.

78.

Furtum. Liela izšķirība starp tagadnes zādzības jēdzienu un rom. furtum. Rom. varēja arī zagt lietas lietāšanu. Soda veids un lielums atkarājas no tā, vai zaglis noķerts nozieguma vietā vai nē; pirmā gad. būs furtum manifestum un otrā - furtum nec manifestum.

Ja zaglis noķerts nozieguma vietā - furtum manifestum, tad pēc 12 tab. lik. viņam draud smags sods. Ja zādzība notiek nakts laikā - fur nocturnus jeb ja viņš dienā pretojas ar ieročiem rokā, tad var tikt uz vietas nosists. Citos gadījumos dienas zagli - fur diurnus nosist ir aizliegts, bet to nodod apzagtā rīcībā. Ir neskaidrs, vai viņš atrodas verga vai parādnieka stāvoklī. 60 dienu laikā viņš varēja sevi izpirkt pret apzagtā noteiktu maksu un tā kā poena nebija notaksēta, tad zaglis bija pilnīgi apzagtā varā. Ja zaglis bija vergs, tad to sodīja ar nāves sodu - nosvieda no Tarpeja klints. Ja zaglis nebija noķerts nozieguma vietā - furtum nec manifestum, tad viņam jāsamaksā tikai nozagtās lietas 2 kārša vērtība - poena dupli.

Šis 12 tab. lik. normas izriet no apzagtā psiholoģijas. Ja zaglis noķerts nozieguma vietā, tad apzagtā acumirkliģā uztvere, dusmas prasa tūlītēju atreibību, kas dabīga primitīvam cilvēkam. Šinī laikā vēl valsts vara nevarēja noziedznieku, bet tas jādara pašam cietušam.

Kratīšana rom. ties. ir svinīgs akts. Gaius apraksta šādu kratīšanu un saka, ka tam, kurū ieliet svešā namā/māja bija neaizkarāma/meklēt zagtas lietas jābūt pilnīgi kailam, tikai ap viduci priekšauts/licio cinctus/rokās tas nes bļodu - lanx, no kā arī kratīšanas nosaukums - quaestio lance et licio. Šeit zināms sakars ar sakrāliem noteikumiem. Zagtās lietas atrašanās gadījumā nama īpašnieks atbild kā fur manifestus. Quaestio lance et licio, liekas, bija senatnē vienīgā kratīšanas forma. 12 tab. lik. zin jau arī citu kratīšanas veidu ar pamazinātu atbildību attiecībā uz zagli. Gaius paskaidro, ka tas noticis liecinieku klātbūtnē.

Ja zagta lieta atrasta, tad nama īpašnieks atbils ar poena tripli - šeit termiņš furtum conceptum. Ja lieta atrasta, bet tas, pie kā tā atrasta, pats nav zaglis, bet lietu dabūjis no kāda cita, tad jurid. viņu uzskata kā zagli un sods in triplum, bet viņam paliek regresa tiesības pret īsto zagli. Šis veids - furtum oblatum. Furtum prohibitum - aizdomās turētā persona neatļauj izdarīt kratīšanu - viņu uzskata par zagli.

Vēlāk personiskā atbildība tika atcelta/ductio ar viņa sekām/visos gadījumos, kur viņa pēc agrākām ties. bija spēkā, t. i. pie furtum manifestum un pie quaestio lance et licio. Šinīs gadījumos prēt. deva sūdzību in quadruplum. Parējās prasības - actio furti nec manifesti in duplum, actio furti concepti et oblati in triplum prētors atstāja spēkā. Imper. laikā pers. kratīšana un ar to saistītās prasības vairs neeksistēja, tā kā beigās palika tikai actio furti manifesti in quadruplum un actio furti nec manifesti in duplum. Šīm prasībām ir naudas soda raksturs - viņas actiones poenales. Cietušais ar rei vindicatio var atgūt savu nozagto mantu.

Dammum iniuria datum. Atbildība par svešu lietu iznīcināšanu

jeb bojāšanu. Sakarā ar to ir ļoti ievērojams likums, kurš bija par pamatu tālākai jurisprud. darbībai. Šis likums ir lex Aquilia/287.g.pr.Kr. jeb 467.g.no Romas dib./, kas sastāvēja no 3 daļām.

I.d. attiecas uz sveša verga vai liellopa nosišanu/animalia que pecudum numero sunt/. Jāmaksā īpašniekam augstākā cena, kāda pastāvēja attiecīgai mantai pēdējā, t.i. tekošā gadā.

II.d. Šī daļa attiecas uz citu jautājumu. Nosaka adstipulatora atbildību, kurš izdarījis zaudējumus stipulatoram ar nepamatotu parādu atlaišanu.

III.d. runā par vergu, sīklopu ievainošanu u.c. lietu bojāšanu. Vainīgam jāmaksā augstākā cena, kāda bija attiecīgai lietai pēd. mēnesī.

Actio legis Aquilae ir mixta - soda un atlīdzības elem. kombinējums. Pēc lex Aquilia nav vajadzīgs, lai kaitējums būtu izdarīts ar nodomu /dolo/, bet pietiek arī ar vienkāršu neuzmanību/culpa levis/. Uzrādītie deliktu veidi izsmēl visu vēlāko rom. ties. deliktu sistēmu. Kā redzam, šeit sistēma bazējas nevis uz kopējām, galvenām delikta pazīmēm, principiem, bet uz viņu atsevišķiem tipiem.

79.

Blakus deliktiem kā saistību pamatiem, Gaius min arī quasi delicti - it kā delikti. Tie nav del. istā noz., bet analogiski tiem, piem. ir kaitējums, bet nav vainas. Tie nav del., bet gan tika regulēti kā delikti. Piem. ir spec. prasība actio de effusis et delectis, kas attiecas uz kaut kā izliešanu jeb izmešanu uz ielas. Kad būs kaut kam kaitējums, būs delikta, ja kaitējuma nebūs - nav delikts. Šī darbība būs analogiska deliktu darbībai, tāpēc katrs cilvēks, ja viņš būs cietis, varēs pret attiecīgu personu uzstādīt prasību. Te atbildēs vai nu attiecīgais izdarītājs, vai nama īpašnieks.

Tāpat Gaius piemin blakus kontraktiem arī quasi contractus - it kā kontrakti. Tie nav kontrakti istā vārda nozīmē, bet analogiski tiem. Piem. svešu lietu vešana bez uzdevuma resp. pilnvarojuma - negotiorum gestio. Te nebūs contractus, jo tas paredz gribu. Tomēr cilvēks te būs bez uzdevuma vietnieks. Negotiorum gestio regulēs kā kontraktu.

Tas pats sakams arī par condictiones sine causa - prettiesiska iedzīvošanās prasība vārda plaš. noz. Vispārīgi condictio, kuras sākums vedams sakarā ar leges actio per conditionem, ir abstrakta prasība stricti iuris, kas attiecas uz dare oportere. Conditiones sine causa tika pielietātas daudz un dažādos gadījumos/piem. aizjēmums no mazgadīga u. tml./, vispār tur, kur nebija spec. condictio nosaukuma.

Condictio sine causa, tāpat arī dažādās citas condictiones nav kontrakti, bet gan tiek regulēti kā kontrakti.

Raksturīga ir actio popularis - katrs pilsonis var ierosināt sev prasību. Piem. actio de positis et suspensis: prētors dod kstram actio popularis pret mana īpašnieku, ja pie šī nama kaut kas nolikts jeb piekārts tā, ka var apdraudēt garngājējus, piem. slikti piestiprināta izkārtne.

80.

Ģimenes tiesības. Parasti ties. iedala vairākās lielās grupās atkarībā no tā, kas ir ties. objekts- persona, darbība, vai lieta, Ģimenes ties. ir personu ties. spec. nozīmē. Personu ties. istā nozīmē ir darbības ties./skat. 64. bil./ Ģimenes ties. iedala: 1/ laulības ties. 2/ bērnu ties. un bez tam vēl tiek apskatīti aizbildniecības un aizgādniecības inst. Laulības tiesības regulē laulāto draugu personiskās un mantiskās attiecības. Bērnu ties. apskata vecāku un bērnu attiec., bērnu pers. un mantisko stāvokli.

Jāizšķir trejādas ģimenes: 1./tagadnē vīrs un sieva/tā ir ģimene neīstā nozīmē; ar ģim.īstā noz. jāsaprot arī bērni, raksturīgs krievu vārds "semja"/. 2./ģim. plašā noz. aptver arī agnatus. 3./visa radniecība, cilts/gens/. Jāizšķir agnatiskā un gentiliskā ģimene.

81.

Par šo jautājumu skat. 2.3.27. un 49. bil.

82.

Par sievieti kā sievu var runāt tikai tad, kad tā sastāv laulībā, pie kam šai laulībai jābūt noslēgtai likumā paredzētā kārtībā.

Pie rom. varam atšķirt divējādus sievas tiesiskos stāvokļus atkarībā no tam, vai laulība ir matrimonium cum manu jeb matrimonium sine manu. Manus šeit nozīmē vīra varu, t. i. vīra vara par sievu. Matrimonium no cum manu mater. Ja matrimonium cum manu, tad sievieta saucas mater familiae, kas ir titulis. Turpretim matrimonium sine manu - bez vīra varas, sieviete saucas uxor; tās stāvoklis ir zemāks - pēc sava ties. stāvokļa tā pieder tēva ģimenei. Atkarībā no šiem 2 laulību veidiem, jāatšķir sievas personiskais un mantiskais stāvoklis.

Matrimonium cum manu. Sieva šeit pilnīgi padota vīra varā/jeb vīra tēva- pater familiae varā, ja vīrs ir persona alieni iuris/un jurid. atrodas viņa meitas stāvoklī - filiae locum optinet/Gai. 1.3./. Viņa pilnīgi ietilpst vīra ģimenes sastāvā, top par agnatu kā vīram tā arī pārējiem viņa radniekiem. Sakarā ar to viņa galīgi zaudē visas agnatiskās attiecības ar savu iepriekšējo ģimeni/tēva ģimeni/, top jurid. sveša saviem vecākiem, brāļiem u. t. t. ar visām šādas atsvešināšanās sekām - zaudē mantošanas ties. u. t. t. Kā filia viņa padota sava vīra varai ar visiem viņas absolutisma atribūtiem. Piem. vīram bija ties. atprasīt sievu no 3. personas, pat no vecākiem un pat pret viņas gribu ar vindicatio; viņš varēja pārdot viņu viņu verdzībā, eksploatēt viņas darba spēku ar atdošanu in mancipium; vīram pieder neaprobežota sodīšana, pārmācīšanas tiesības, pat ius vitae ac necis. Jurid. vīrs bija neaprobežots valdnieks par savas sievas personību, bet faktiski viņš rēķinājās ar vispārējo sabiedr. uzskatu. Sievas pārdošana jau senatnē, izņemot mancipium, netika vairs praktizēta. Svarīgākos sievas pārkāpuma gadījumos bija ieradums sasaukt radniekus, lai apspriestos par sodīšanu - iudicium domesticum. Senatnē sieva bija vīra lieta - res, bet vēlāk persona alieni iuris. Tā tad mater familiae ir persona alieni iuris, jo viņa atradās in manu mariti un viņai nepieder caput.

Tas pats padotības princips regulē arī vīra un sievas mantiskās attiecības. Viss, kas piederēja sievai līdz laulībai un viss, ko viņa ieguva pēc laulības piederēja ja tās vīram; tā nevarēja sev dabūt nekā, jo tā pati piederēja savam vīram. Bet attiecībā uz mantošanu pēc vīra nāves ^{tās} stāvoklis ir citāds. Sievai/mater familiae/līdzīgi saviem bērniem pieder mantošanas ties. pēc sava vīra un visiem viņa agnatiskiem radniekiem.

Arī matrimonium sine manu bija matrimonium iustum. Šis laulības pamata princips ir sievas patstāvība un neatkarība no vīra. Šeit sieva nav padota vīra varai. Pēc tiesiskā stāvokļa viņa pieder tēva ģimenei; viņa paliek persona sui iuris, ja tāda bija līdz laulībai, ja ne - tad skaitās sava tēva varā-patria potestas, ja tēvs bija dzīvs. Vīram nepieder nekāda disciplinārā vara par sievu. Protams, ir gadījumi, kur vīram pieder noteicošais vārds, piem. dzīves vietas izvēle, bērnu audzināšanas veids u. c., bet šīs tiesības neattiecas uz sievas personību, bet gan uz vispārējām ģimenes lietām. Vīram nav ties. prasīt

tiesas ceļā viņas atgriešanos, ja tā aizgājusi no vīra un negrib atgrie-
sties. Protams, vīram pieder *interdictum de uxore exhibenda et ducenda*, bet
tikai pret trešām personām, kuŗas aiztār to pret viņas gribu.

Attiecībā uz sievas mantisko stāvokli jāsaka, ka manta, kas tai
piederēja līdz laulībai, ka arī tā, ko tā iegūst laulības laikā ar savu dar-
bu jeb mantojuma ceļā no savas iepriekšējās gim. radniecīkiem, paliek tai pa-
šai/ja tā persona sui iuris/. Viņa ar savu mantu var rīkoties brīvi, vīram
šeit nav nekāda noteikšana. Šo sievas mantu vēlāk sauca par parapherna/grie-
ķu termiņš/. Tā kā vīram viņa jurid. skaitās sveša, tad viņai nav vīra gim.
mantošanas ties., jo viņu nesaista agnatiskās radniecības saites. Bērni šīs
ties. bauda.

Lex Iulia et Papia Poppaea /9.g.pēc Kr./uzliek par pienākumu
vīriešiem no 25 - 60 gad. vecumā un siev. no 20 - 50 gad. vec. sastāvēt laulī-
bā un iegūt bērnus. Tas bija vērsts pret toreizējām laulības pagrimšanas un
bezbērnu tendencēm. Ja sievietei bija 3 bērni, tad viņa ieguva privileģiju -
ius trium liberorum - var testēt, sajemt mantojumu u.t.t. *Coelibes* - perso-
nas, kuŗas nesastāv laulībā, nevar sajemt mantojumu pēc testamenta, bet kas
sastāv un nav bērnu - orbi - var sajemt tikai pusi. Tas, ko viņi nevar sajemt
nāk par labu citiem jeb valsts kasei. Šis likums bija spēkā vairāk kā 300
gadus, kāmēr to atcēla Konstantīns.

83.

Kas ir laulība? Modestīnus libro o regulorum: "Nuptiae sunt con-
iunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris
communicatio"/1.1.D. de ritu nuptiarum 23.2./. Kā redzam, savienība, sakars
starp vīrieti un sievieti - vīru un sievu, visas cilvēku dzīves kopība pēc
dieva un cilvēku likumiem. Jau no tiem laikiem, kad mēs kaut ko zinām par
romiešiem, atrodam pie viņiem jau stipri iesakņojušos patriarchy iekārtu,
kuŗas pamatā ir monogamiskā gimenē ar absolūtu mājas valdnieku - pater fa-
milias priekšgalā, kuŗa vara, kas sākuma bija ar kopēju nosaukumu manus, ap-
vieno visus gimenes elementus vienā veselā vienībā. Gim. pamats ir laulība,
bez kuŗas nevar runāt par gim. istā vārda nozīmē.

Laulības veidi. Jāizšķir 1/matrimonium cum manu un 2/matrimoni-
um sine manu. Stingrā patriarchy laulība cum manu, kā vienīgais laulības
veids, bija pie rom. tikai senatnē. Jau 12 tab. lik. laikā sāka parādīties arī
citāda rakstura laulība - matrimonium sine manu.

12 tab. lik. sankcionējot manus nodibināšanu ar usus, tai pašā
laikā saka, ka sieva var neatļaut šī manus nodibināšanu, pārtraucot šo noil-
gumu resp. 1 gadu ar vīra mājas atstāšanu uz 3 naktīm - usurpatio tri noc-
tio. Tie paši likumi pie tam paredz, acīm redzot, ne pilnīgu kopdzīves pār-
traukšanu, bet tikai manus nenodibināšanos: sabijusi 3 naktis ārpus vīra mā-
jas, sieva atkal atgriežas un turpina kopējo dzīvi; gada beigās atkal aiz-
iet uz 3 naktīm u.t.t. Tādā kārtā laulības kopdzīve turpināsies visu mūžu;
no parastās laulības viņa atšķirsies tikai ar to, ka sieva nebūs in manu
mariti, jurid. būs viņam sveša un uzglabās savu iepriekšējo stāvokli vecajā
g. imenē. No stingri jurid. viedokļa šāda kopdzīve nebūtu uzskatama par laulī-
bu. Bet rom. ties. jau no seniem laikiem viņu atzina par matrimonium iustum.
Bērni no šādas laulības skaitas par likumīgiem bērniem, atrodas in patria
potestate, ietilpst kā agnati viņa gimenē u.t.t. Sieva, šo bērnu māte ir sava
vīra uxor, bet ne mater familias; kā persona viņa ir brīva un patstāvīga.

Ilgu laiku šīs abas laulību formas eksistē blakus, bet jau
republ. II. pusē laulība sine manu ir pārsvarā. Tādā kārtā jau klasiskā ju-

risprudences laikmetā kā vienīgais īstas laulības veids ir laulība sine manu. Viņas vēsturiskā attīstība izsekaidro arī visu viņas jurid. dabu. Izceļušās no vienkāršas kopdzīves, lai izbēgtu manus, arī laulības vēlākā laikā slēdz uz vienkāršu laulāto vienošanos/nuptias consensus facit, fr. 15. D. 35. 1. /, pēc seko svinīga sievas ievēšana vīra namā - deductio in domum.

Imper. Augustus I. g. s. beigās pr. Kr. ievēda laulības surrogātu t. s. konkubinātu. Tika legalizēta senatoru kārtas personu kopdzīve ar brīvātlaistām verdzenēm, ja abas puses nesastāvēja laulībā. Bērni šeit nebija kā likumīgi dzimuši, bet saucās liberi naturales, kas atšķīrās arī no ne-likumīgi dzimušiem - spurii jeb vulgo concepti. Ar laiku šie liberi naturales ieguva arī aprobežotas mantošanas ties. u. t. t.

Laulību noslēgšanas veidi:

1/ confarreatio. Šī ir sakrāla forma; šis akts notiek 10 liecinieku klātbūtnē, kurus uzskata par 10 kūrju pārstāvjiem, piedaloties priesteriem - pontifex maximus un flamen dialis un sastāv no daudz sakrālām ceremonijām, pavadītām certis et solemnibus verbis. Centrālo vietu šeit ieņem svētīšana, līgavas un līgavaņa kopēja maizes ēšana - panis farreus, no kam arī šīs formas nosaukums.

2/ coemptio. Nav sakrāla forma, bet sievas pirkšana no viņas pater familias jeb viņas aizbildņa. Kā katra pirkšana tai laikā, tā arī šī notiek mancipatio formā. Līgavainis saka attiecīgo formulu un nodod metalla gabaliņu līgavas mājas valdniekam. Pirms mancipācijas notika abpusēja vienošanās.

3/ Usus - laulības izcelšanās uz noilguma pamata/1 gads/.

Visas šīs 3 laul. noslēgšanas formas nodibināja matrimonium cum manu. Vēlākā laikā ar confarreatio noslēgtās laulības bija sine manu - likums no 23. g. pēc Kr.

Sievietes nolaupīšana. No vēsturiskā viedokļa pirmā laul. forma pie rom. bija kvirīta laul. forma - sievietes nolaupīšana, jo karavīrs sievieti varēja dabūt ar laupīšanu. Atcerēsimies teiktu par sabiniešu nolaupīšanu. Sieviete bija karavīra lieta - res un arī tās ties. stāv. līdzinājās lietas tiesiskam stāvoklim.

84.

Laulība izbeidzās ar kāda laulātā nāvi. Arī šķiršana - repudium izbeidza laulību. Laul. šķiršana pie rom. bija viegla lieta - libera matrimonia esse/c. 2. C. 8. 38. / tāda bija rom. brīvo laulību ideja sākot no viņas pirmā momenta vēsturē līdz Just. likumdošanai, tāpat arī kristīgā ticība Romā neiznīcināja šo principu. Šo abu pusu vienlīdzības un brīvības princips rom. ties. bija labs piemērs arī vēlākiem laikiem un tautām, lai atrisinātu šo grūto problēmu. Matrimonium sine manu varēja tikt šķirta uz vienas vai otras puses brīvu vēlēšanos. Matrimonium cum manu varēja tikt šķirta tikai uz vīra gribu, bet ne uz sievas vēlēšanos, jo vīra vara ir absolūta attiecībā uz sievu. Vīram tikai vajadzēja ievērot actus contrarius principu: laulība, noslēgta ar confarreatio varēja tikt šķirta ar tādu pašu sakrālu aktu - difarreatio, noslēgta ar coemptio - remancipatio kārtībā. Laul. sine manu varēja tikt šķirta ne tikai uz abpusēju vienošanos - divortium mutuo dissensu, bet arī uz vienpusēju vēlēšanos - kā vīra, tā sievas - repudium. Likumīgi iemesli netika prasīti. Tikai šķiršana bez pamatota iemesla - sine iusta causa uzliek vainīgai pusei zināmu mantas sodu: ja dod iemeslu ar savu uzvešanos sieva jeb ja viņa pieprasa šķiršanu bez vīra vainas, - tā zaudē par labu vīram savu pūru - dos; ja to dara vīrs - viņš zaudē sievas labā donatio propter nuptias.

Lex Iulia de adulteriis/principata laikā I.g.s.beigās pr. Kr./noteica,ka laul.šķiršanai jātiek paziņotai 7 liecinieku klātbūtnē, pie kam parasti tas notika ar šķiršanas vēstules nodošanu.Šķiršana bija spec. raketiska forma- libellus repudii - šķiršanas vēstule,ko sieva dabūja no vīra.Principata laikā te vēl bez šķirš.vēst,vajadzēja 7 liecinieki.

Pēc vīra nāves atraitei bija sēru gads 10 mēn.To izskaidro no vienas puses ar to,lai viņa pierādītu zināmu pietāti nelaikim un no otra puses,lai novērstu turbatio sanguinis,t.i.lai nebūtu grūtības tēva noteikšanā bērnam,ja tāds piedzimtu 10 mēn.laikā pēc pirmā vīra nāves.Ja atraite ne neievēro sēru gadu un dodas jaunā laul.tad šī laul.būs spēkā,bet vainīgai draud infamia un aprobežošana mantošanas sfairā.

Dāvinājuma aizliegums.Lai netikai formāli,bet lai arī materiāli garantētu laulāto mantiskā stāvokļa neatkaramību vienam no otra,lai izbēgtu laulāto dzīvē no visādām mateirālām neskaidrībām sakarā ar savstrp. apdāvināšanos,rom.ties.jau samērā agri - morbus papildināja šo dalītas mantas sistemu ar dāvinājuma aizliegumu starp laulātiem.Donatio inter virum et uxorem nav spēkā. Dāvinājumu sākumā varēja atprasīt ne tikai pats laulātais,bet arī viņa mantinieki;tikai vēlāk oratio Antoniana /Karakallas/ noteica,ka gadījumā,ja dāvinātājs nomiris,neprāsot atpakaļ,tad donatio conualescit/ fr.32.D.24.1./ .Izņemot dāvinājumu,laulātie var savā starpā izdarīt visāda veida jurid.darījumus - pikt,aizjemies u.t.t.,sieva var pat uzticēt vīram sava parafernālā īpašuma pārvaldīšanu,sakarā ar to viņi var ierosināt tiesā dažādas prasības pret otru laulāto,ar zināmiem aprobežojumiem,piem.nevar ierosināt prasību ar infamia raksturu,to vietā tiek dotas analogiskas prasības,tā actio doli vietā - actio in factum u.t.t.

Donatio propter nuptias.Jau no senatnes bija par ieradumu pirmslaulību dāvinājumi sievai no vīra puses - donationes ante nuptias , bet īpašu nozīmi viņi ieguva pēc tam,kā noskaidrojās 2.soda funkcija - dos.Ja sieva,nepamatotas laul.šķirš.gadījumā,riskē ar sava pūra pazaudēšanu,tad taisnības un vienlīdzības interesēs bija vēlams,lai arī vīrs,sajemot dos,izdalītu no sava īpašuma zināmu daļu dos vērtības apmērā,kas būtu kā garantija sievai.Šādas donatio nozīmēšana nebija vīra jurid.pienākums,bet to prasīja pieklājības princips;tieši pieprasīt to ne sieva resp.līgava,ne viņas vecāki nevarēja.Pastāvot dāvinājuma aizliegumam,donatio vajadzēja notikt pirms laulībām.Tikai vēlākā laikā Just.ties.bija atļauta donatio rī pēc laul.,kāpēc arī Just.šo inst.nosauca par donatio propter nuptias.

Faktiski šeit nekāda dāvinājuma nav;vīra īpašumā un lietāšanā paliek dāvināmais objekts un ja laul.noritēs bez šķiršanās,tad donatio propter nuptias nav nekādas reālas nozīmes.Donatio propter nuptias īstā nozīme ir garantija sievai laul.šķirš.gadījumā vīra vainas dēļ,tad viņa var pieprasīt atpakaļ ne tikai savu dos,bet arī donatio propter nuptias- dāvinājumu laulību dēļ.Šim nolūkam izdalītos īpašumus vīrs nedrīkstēja atsavināt.

Dos.Jau no seniem laikiem bija ieradums pie laulību sine manu noslēgšanas dot vīram zināmu man tu,t.s.pūru - dos.Tādā kārtā neviens sievas manta,bet zināma daļa tiek nozīmēta vīram vai nu no pašas sievas,vai viņas pater familias jeb arī no citām personām.Ja pūru dod sievas tēvs,tad šis pūrs saucās dos profecticia,ja pati sieva jeb kāda cita persona - dos adventicia.Katrā gadījumā dos tika nodibināts ar spec.aktu.Sākumā viņš bija domāts vispārējo ģimenes izdevumu segšanai,bet vēlāk šai funkcijai pievienojās otrā:dos ir garantija vīram laul.šķirš.gadījumā sie-

vas vainas dēļ. Vīnam ir gara vēsture rom. ties. Sākumā viņš pāriet pilnīgā vīra īpašumā uz visiem laikiem. Vēlākos laikos stāvoklis kļūst citāds par labu sievietai un beidzot ir vairs tikai garantija vīram, ko ieveda Just., nosakot, ka pūrs pēc sievas nāves nepieder vis vīram kā klasiskā laikmeta ties., bet tās mantiniekiem. Klasiskā laikm. pēc sievas nāves pūrs piederēja vīram, izņemot dos profeticia, ja sievas tēvs bija dzīvs. Pēc vīra nāves pūrs pāriet sievas īpašumā jeb kopīpašumā ar viņas tēvu. Laul. šķirš. gad. vīra vainas dēļ, atdodot pūru, vīram bija ties. izdarīt dažādus stvilkumus - propter liberos, propter mores. Vīram bija aizliegts apgrūtināt un atsavināt dotālos nekušamos īpašumus/pie Just. pat ar sievas gribu/.

35.

Attiecības starp vecākiem un bērniem visā rom. vēst. regulēja patria potestas ideja, kas izpaudās patriarhalā un vienpusīgā tēva varā. Šī tēva vara sākumā bija absolūta. Rom. atzina tikai tēva varu, bet ne vecāku varu. Miesīgai mātei par saviem bērniem nav nekāda vara, ne tikai viņu tēvam dzīvam esot, bet arī pēc tēva nāves nē - tad viņa pati atrodas tuvākā agnata, parasti pašas dēla aizgādībā, kaut arī tapa persona sui iuris. Tas matrimonium cum manu gadījumā. Bet ja laul. bija sine manu, tad māte bija jurid. pat sveša saviem bērniem.

Laulāto attiecībās patriarhālais princ. ar laiku vienmēr samazinājās un beidzot izzuda pavisam. Bet bērnu attiecībās šis princips ļoti ilgi vēl uzglabājās un kaut gan ar laiku ievērojami samazinājās, tad tomēr savas daudzās pazīmes paturēja līdz pašām beigām. "Quod ius proprium civium romanorum est; fer e enim nulli alii sunt homines, qui talem in filios suos habent potestatem, qualem nos habemus"/Gai. 1.55./ .Kā redzam, paši rom. juristi atzīst, ka tāda vara par bērniem kā rom., nav nevienai citai tautai.

Jurid. attiecības starp bērniem un vecākiem izriet tikai no likum. laul., no likum. gimenes. Tikai vēlāk sakarā ar kognatiskā princ. atzīšanu, starp māti un viņas ār. laulības bērniem atzīst jurid. attiec., bērni var mantot pēc mātes vai mātes radniekiem. Konkubināta bērniem - liberi naturalis ir ties. uz alimenta un pat aprobežotas mantošanas ties. pēc sava pater naturalis; par patria potestas šeit nevar būt runa.

Bērnu personīgais stāvoklis pilnīgi atkarājas no pater familias gribas. Pie rom. tēva un pater familias jēdziens nesakrīt, jo dažreiz tēva var būt persona alieni iuris bet pater fam. ir vectēvs. Nav arī jābūt faktiski tēvam, lai būtu pater familias, bet tikai personai sui iuris. Bērni sākumā bija lieta-res bet vēlāk personae alieni iuris sub patria potestate.

Pater fam. pieder /ius exponendi - jaunpiedzimušo bērnu viņš varēja iznest, izlikt, t. i. tiesības lemt par jaunpiedzimušā likteni; 2/ ius vendendi - pārdot bērnu verdzībā trans Tiberim jeb valsts iekšienē in mancipium. Pēc 12 tab. lik. ja tēva pārdod savu dēlu 3 reizes, tad viņš kļūst brīvs, bet meitām un dēla dēlam vajadzēja tikai vienreizēju pārdošanu kā to iztulko interpretācija, jo 12 tab. lik. runā tikai par dēlu. Pārdošana trans Tiberim izzuda samērā ātri. 3/ Ius vitae ac necis - lemt par bērna dzīvību un nāvi. Kas vēlākās ties. tika atņemta. Tā Konstantina likums dēla'slepkavību piešķaita pie parricidium/c. 1. C. 9. 17. /4/ Ius coercendi - pārmācīšana, disciplinārā vara/vēlākā laikā arī šī vara bija padota valsts kontrolei. Trajana likums noteica, ka tēvs var tikt piespiests no valsts varas atsvabināt dēlu, ja viņš ļaunprātīgi izlietā savu varu. Imper. laikā bērni verēja žēloties magistrātam par tēva ļaunprātībām extra ordinaria cognitio kārtībā/. Protams,

ka bērnu faktiskais stāvoklis bija citāds, bet juridiski paterfamilias sākumā bija neaprobežots valdnieks par bērnu personību.

Mantiskās attiecībās filius familiae persona alieni iuris: viņam nekas nepieder, jo tas pats pieder tēvam un visu, ko tas ieguva eo ipso palika par tēva īpašumu. Par bērna saistībām tēvs neatbild. Tikai par deliktiem tēvs nes noksālo atbildību: viņam jāatlīdzina bērnu nodarītais zaudējums jeb jāizdod bērni cietušam/ noxae dedere/. Principāla laikā bērnu mantiskais stāv. uzlabojās - viņiem bija tiesība iegūt patstāvīgu īpašumu - peculium. Patria potestas tālākā attīstībā pakāpeniski zaudēja savas absolūtās varas nozīmi abos virzienos kā personiskā, tā mantiskā.

Bērnu ties. stāvokļu izvēlēšanās veidi: 1/ dabiskais - atdzimšanu 2/ arrogatio vai adoptio - svešu vai savu ārļaulības bērnu uzņemšana par pilntiesīgu savu bērnu.

arrogatio attiecas tikai uz vīriešu kārtas personu, kurš ir persona sui iuris. Šī ir svinīga forma. Arrogatio notiek tautas sapulcē comitia curriata, piedaloties pontifex maximus, jo persona sui iuris bija pilna galva - pilntiesīgs, kādēļ vajadzīga visas tautas atļauja. Pontifex maximus pieteic sapulcei rogatio par bērna uzņemšanu attiecīgā ģimenē. Tā kā tautas sapulcē var piedalīties tikai pilngadīgi, tad protams, ka uz nepilngadīgiem, sievietēm un personām alieni iuris arrogatio neattiecas. Vēlākos laikos ar galīgu comitia curriata izbeigšanos arrogatio notika per rescriptum principis.

adoptio attiecas uz personām alieni iuris. Tas bija privatties. akts, galv. forma šeit mancipatio. Tēvs adoptējamo dēlu ar mancipāciju pārdeva zināmai personai, kura viņu tūlīt atlaida brīvībā ar manumissio vindicta. Tad seko otra mancipatio un otra manumissio. Beidzot trešā mancipatio, pēc kuras jau dēls brīvs no patria potestas. Trešā manumissio vairs nenotiek, jo tad jau būtu pilnīga emancipatio, dēls pagaidam skaitas zināmai ģimenei in mancipio. Tad adoptētājs - adoptor pret zināmu personu pieprasa tiesā vindicatio in patriapotestatem, t.i. vindicatio filii; zināma persona tiesā klusē un sakarā ar to prētors addicit adoptējamo adoptētājam. Meitām un dēlu dēliem pietika ar vienreizēju mancipatio. Just. atcēla šīs formalitātes, nosakot vienkāršu paziņošanu tiesā par adoptēšanu.

Legitimatio/ārļaulības bērna atzišana par savu/parādījās tikai absol. monarchijas laikm. un attiecas tikai uz liberi naturalis.

86.

Emancipatio - sk. 63. bil. Peculium castrense. Ar laiku pilngadību sasniegušie bērni dabūja no tēva patstāvīgā saimniekošanā zināmu īpašumu - peculium ne īpašumā, bet lietāšanā. Cezara jeb Augusta laikā tika izdots likums, ka viss tas, ko dēls karavīrs - filius familiae miles ieguva karā - in castris jeb sakarā ar kara dienestu - occasione militiae pieder viņa brīvā lietāšanā un rīcībā kā patstāvīgs, no tēva neatkarīgs īpašums. Šis īpašums saucas peculium castrense. Šis nav kara laupījums. Šeit ir pirmā bērnu īpašumu ties. atzišana, kaut arī šaurā mērogā un spec. gadījumos. Dēls varēja šo īpašumu arī testamentariski novēlēt citam, bet viņa nāves gadījumā, ja nebija atstāts testaments, šo īpaš. ieguva tēvs ne mantošanas kārtībā, bet iure peculii. Just. ties. neieguva tēvs, bet atklājās mantošana pēc likuma.

Peculium quasi castrense. Tāda paša veida dēla īpašums, kas iegūts no viņa, sastāvot tam valsts civildienestā. Arī šeit dēls ir neatkarīgs no tēva savās īpašuma tiesībās.

Bona materna parādījās Konstantina laikā un ir īpašums, ko

bērni/ ne tikai dēli/dabūja mantošanas ceļā no patstāvīgas mātes. Ja bērns dabūja mantu no mātes radniekiem, tad šī manta saucās bona materni generis. Abos gadījumos bērni ir patstāvīgi ties. subjekti. Tēvam pieder tikai mūža lietāšanas ties. - usus fructus.

Bona paterna - no tēva puses iegūta bērnu patstāvīga manta. arī tēvam lietāšanas tiesības.

Bona adventicia - visa bērnu patstāvīga manta, kas dabūta vai nu no tēva, mātes vai tās radniekiem. Tēvam uz šo mantu varēja arī nebūt lietāšanas ties, ja to spec. noteica attiecīgais dāvinātājs, tad šāds bērna patstāvīgs īpašums saucās bona adventicia irregularia.

Sakarā ar to, gimeņi tagad no juridiskā viedokļa nav vairs vienība, bet personu savienība, kur katrs atsev. loceklis patstāvīgs ties. subjekts var iegūt atsevišķu īpašumu, uzstāties procesos un slēgt dažādus jurid. darījumus.

87.

Par šiem jautājumiem sk. 42, 63., 85. u. c. bil.

88.

Katrā sabiedrībā ir personas, kurām pieder gan ties. iespēja, bet nepieder rosības iespēja vai nu mazgadības vai citu iemeslu dēļ. Tādi mazgadīgie un garā slimie; pēc vecā uzskata šeit attiecas arī sievietes; beidzot par tādiem atzīst arī izšķērdētājus. Ja šīs personas atrodas sub patria potestate, tad kā jau zinām, viņas ir personae alieni iuris un kā tādām nekas nepieder un otrkārt viņas atrodas pater familias aizsardzībā. Cits jautājums ja šīm personām nav dabiskās gimeņes aizsardzības pater familias personā, ja viņas personae sui iuris. Tad vajadzīga mākslīga aizsardzība. Šim nolūkam kalpo aizbildniecības - tutela un aizgādības - cura instituta. Pirmā attiecas uz mazgadīgiem un sievietēm, bet otrā uz garā slimiem un izšķērdētājiem. Šiem inst. rom. ties. ir gara vēsture, kurās attīstības gaitā viņi stipri pārveidojuši savu raksturu.

Tutela veidi: 1/ tutela legitima. Aizbildnis šeit tuvākais agnāts - dabiskais aizbildnis. Šinī gad. sakrīt mantošanas un aizbildniecības aicinājums, jo sākumā mantoja pirmā kārtā tuvākais agnāts, kurš arī bija aizbildnis. Šī ir aizbildniecība pēc likuma.

2/ tutela testamentaria. Jau 12 tab. lik. atļāva pater familias izmainīt šo likumīgo kārtību, iecelot saviem mazgad. bērniem par aizbildni nevis tuvāko agnatu, bet citu personu. Šeit aizb. un tuvākais mantinieks nav vairs viena persona. Redzam, ka pater familias varēja ar testamentu atjēmt savam tuvākam agnatam šīs aizb. ties., līdzīgi tam kā viņam bija ties. izslēgt to arī no mantošanas.

3/ Tutela dativa. Ja mazgad. jeb citai personai nebija likumīga aizbildņa sakarā ar radnieku trūkšanu jeb aizbildnis netika iecelts ar testamentu, tad tā da persona pēc vecām ties. palika pavisam bez aizbildņa. Bet republ. II. pusē šis stāv. mainās, jo aizbildniec. kļūst publisks institūts un par aizb. iecelšanu rūpējās valsts attiec. magistrāta personā. Šeit termiņš tutela dativa/šo termiņu dažreiz mēdz attiecināt arī uz tutela testamentaria/.

Sakarā ar aizbildniec. atzīšanu par vispārēju valsts pienākumu, pakāpeniski arī pastiprinājās valsts kontrole par aizbildņu darbību, kurai dažos gad. vajadzīgs valsts varas apstiprinājums un pamazām tā pieņem tagadnes veidu.

Starp aizbildniecību un aizgādību rom. ties. principiēlas

starpības nav. Starp. ir tikai tanī apstākļī, ka gadījumos, kur vajadzīga pie darījumu slēgšanas aizb. piekrišana, tad šī piekrišana ir tutela izteicas auctoritatis interpositio formā, bet pie cura vienkāršā consensus curatoris veidā. Pirmā notiek tālīn pie darījumu slēgšanas, bet consensus curatoris var tikt izteikts vai pirms jeb pēc darījuma.

Tutor'a jeb curator'a loma var būt dažāda, skatoties pēc aizbilstamā tiesību iespējas rakstura. Piem. pie mazgad. garā slimiem aizb. jeb aizgādīm patstāvīgi jāved viņu lietas, bet pie nepilngadīgiem jeb izšķērdētājiem dažos gad. vajadzīga tikai viņu piekrišana. Pirmā gad. aizbildnis vai aizgādīs parasti darbojās kā negotiorum gestor: visus darījumus viņš slēdza savā vārdā un tikai vēlāk, piem. kad mazgad. ieguva pilngadību, pārnesa visus īpašuma ties. uz viņa vārda, jo rom. ties. sākumā neatzina pārstāvības institūtu pie darījumu slēgšanas - uz cita vārda nekā nevarēja iegūt. Vēlāk šī neērtība izzuda. Sākumā aizbildņa darbība bija neaprobežota - viņš varēja pārdot, iekļāt aizbilstamā lietas u. t. t. Bet vēlākā laikā pakāpeniski viņu ties. samazinājās un beidzot viņi bija tikai aizbilstamā mantas sargātāji un tekošo, neatliekamo lietu kārtotāji.

Agnatu civiltiesības. Sākumā, kad vēl bija stipras ģimenes saites, par aizbildni parasti bija tuvākais agnāts, kuram aizbildniec. piekrita uz civilties. pamata. Galv. rūpes šeit nebija par pašu aizbilstamo, bet gan par viņa mantu viņu tuvāko radnieku interesēs, kas bija aizbildniec. pamata ideja. No idejas viedokļa sākumā aizbildniec. ties. nebija publisks pienākums kā tagadnē, bet tikai civilās ties., kā pēc agnatam piederēja aizbildniec. ties., jo aizbildnis bija mantinieks. Vairāk privatīnstit. nekā publisks. Aizbildniec. ir aizbildņa tiesības, ne pienākums. Šīs ties. nodod aizb. rokās varu par aizbilstamo un viņa mantu. Šī vara līdzīga pater familias varai. Līvijs aizbildn. par sievietēm nosauc par manus; 12 tab. lik. runā par garā slimo aizgādību, lietā vārdu potestas. Pakāpeniski pienākums, rūpes ieņem pirmo vietu un aizb. stāvokli izmainas. Sakarā ar to vēlāk aizb. ties. uzskata kā onus, eris - nasta, kā manus publicum - sabiedrības pienākums, ko vairs nevar pārdot, uzdot citai personai / par in iure cessio tutelae attiec. uz sievietēm runā vēl klasiskie juristi /. No šī pienākuma vairs nevar brīvi atteikties, bet tikai sevišķos gadījumos / analfabets, ir jau aizbildnis, pašam daudz bērnu /.

Tutela impuberum - nepilngad. aizbildniecība. Rom. ties. par pilngadīgu - pubes uzskatīja vīrieti, kurš sasniedzis 14. dzīv. gadu, bet sievieti - 12. dzīv. g. Nepilngad. impuberes tika vēl iedalīti 2 grupās: 1/ infantes - bērni līdz 7. dzīv. gadam un 2/ infantiae maiores - bērni no 7. dzīv. gada līdz pilngadības sasniegšanai resp. 14. un 12 gadiem.

Aizbildņa loma atkarājās no bērna vecuma. Infantes pilnīgi atvieto aizbildnis; viņiem nav nekādas noteikšanas. Infantiae maiores jau tiek uzskatīti ar zināmu saprātu. Zināmos gadījumos piem. pieņemot aktīvu mantojumu u. t. t. viņi var rīkoties patstāvīgi bez aizb. piekrišanas; bet pārējos gad. viņi darbojas saskaņā ar aizbildni, kurš š. dod savu auctoritas.

Pubes, pilngadību sasniegušie bieži vien tika visādi eksploatēti, jo sava jaunuma dēļ viņi nebija visai tālredzīgi veikalnieciskos darījumos. Sakarā ar to, apmēram 190. g. pr. Kr. lex Plaetoria noteica, ka pilngadīga persona, kurā nav sasniegusi 25 gadu vecumu, var apstrīdēt savus tiesiskos aktus, ko pati agrāk slēgusi; 2/ ic ed iudicium publicum - kriminalvajašānu pret cilvēkiem, kas izmantojuši nepiedzīvojušus jaunekļus. Prētors deva tādos gadījumos exceptio jeb restitutio in integrum / propter minorem

metatem/.Sakarā ar to izcēlās jauna kategorija - minores.Ja viņi slēdzot kādu tiesisku aktu,izvēlējās sev kādu kuratoru,tad šādu darījumu nevarēja vairs apstrīdēt.Sākumā šādi kuratori tika pieaicināti katram konkrētam gadījumam,bet vēlākā laikā kā pastāvīgi aizgādņi.Izvēlēties sev tāus aizgādņus atkārajās no paša brīvas gribas.Šeit termiņš cura minorum.

Tutela mulierum - sievietes aizbildniecība.Pie rom.sieviete vienmēr atradās kādā varā:1/tēva,2/ vīra ,3/bērnu varā pēc vīra nāves,jo tā "emocionālas dabas" /rom.juristi/.Senatnē par ties.subjectu uzskatīja tikai personu,kuļa spēja rīkoties ar ieročiem un sieviete to nevarēja.Vēlākā laikā viņu stāvoklis uzlabojās.Sievietes nekad nevarēja būt par aizbildni,izņemot miesīgu māti un veco māti.

Cura furiosi - garā slimo aizgādniecība/furiosi,dementes,mente capti/bija pazīstama jau 12 tab.lik.aizgādņi šeit rīkojas patstāvīgi.Saprāta brīžos - lucida intervalla viņi pilnīgi atgūst tiesisko iespēju.

Cura prodigi - izšķērdētāju aizgādniecība arī bija jau pazīstama 12 tab.lik./fr.1.pr.D.27.10./Uz ieinteresēto personu pieteikuma pamata attiecīgs magistrāts lietu noskaidroja un vajadzīgas gadījumā uzlika izšķērdētājam interdictio.Sākumā aizliegums attiecas tikai uz mantu,kas mantota no tēva vai vectēva,bet vēlāk uz visu mantu.Izšķērdētāju nodeva aizgādņa uzraudzībā.Pats izšķērd.vārēja slēgt tikai tīra veida darījumus,pārējos vajadzēja aizgādņa piekrišanas.

Vēlākās rom.ties.atrodam vēl maksātnespējīga parādnieka curator bonorum,mantojuma curator kā mēr mantojums nebūs pieņemts no mantiniekiem u.t.t.Šos aizgādņus uz laiku iecēla prētors.

89.

Mantošanas tiesības jāapskata no 2 viedokļiem:subjektīvā un objektīvā.Par mant.ties.subject.nozīmē varam runāt tad,kad kādai personai pieder tiesība uz citas personas mantu pēc pēdējās nāves,t.i.ties.iestāties mirušas personas mantiski tiesiskās attiecībās.Mantošanas ties.objektīvā noz. ir visu to tiesisko normu kopums,kas attiecas uz mantošanu,t.i.noteic kādas mirušas personas ties.pāreju.

Kas ir mantojums?Hereditas atvas.no vārda herus - kungs,heres - mantinieks.Ius hereditatis - mantošanas tiesības.Šie jēdzieni nav skaidri bez mantošanas galvenās idejas - successio.Hereditas ir ius universum,t.i.veselas tiesības/ties.kā vesels/.Hereditas tā tad nav manta,mantojums - heredium.Galv.ideja ir universāla mantošana - ius universum.Viņa paredz successio-pāreju pēcnācējiem.Ar mantošanu jāsaprot mantas pāreja nedalītā,univerzālā veidā,ar visām tiesībām un pienākumiem,kur mantinieks atbild kā par aktīvu tā arī par pasīvu."Hereditas nihil aliud est,quam successio in universum ius quod defunctus habuerit"/fr.62.D.50.17./

Senos laikos pie rom.nebija successio.res heredariae ius nullius in bonis sunt - nevienai personai nepieder manta pēc atstājēja nāves.Kāpēc tas tā bija?Te atbildi sniedz daudzas teorijas.

Sinaiska teorija šai jautājumā stāv sakarā ar viņa galveno teoriju par rom.pirmatnējo organizāciju.Kad mira kvirīts - karavīrs,tad viņa lietas pēc nāves piederēja visiem pārējiem kvirītiem - sabiedrībai,bet ne atsevišķai privātai personai.atsev.personai varēja tikai būt in bonis esse.Pēc kvirītu organizācijas konstitūcijas visas lietas piederēja tautai un neviens nevarēja pretendēt uz šo lietu iegūšanu īpašumā.Bet katram karavīram bija tiesības okupēt lietu,kas pieder visiem - usucapio pro herede/iegūšanas

panats - noilgums.

Pie rom. agrak bija sekoša tēze: mantinieku atbi lđība aprobe-
žota ar mantu; pasīvs mantojums nepāriet uz mantinieku, Kāpēc tas tā? Arī
arogāts neatbilda par parādiem, jo tas persona alieni iuris. Saskaņā ar Sinaiska
teoriju, senatnē saistības bija personiskas dabas - dievam dots solījums un
tāpēc ar solījuma devēja nāvi tiek iznīcinātas. Mantinieks nevar atbildēt, jo
vārdu devis mantojuma atstājējs.

Rom. ties. vēlāk tomēr izveidojās mantošanas tiesības ne tikai
ar mantiskas atbildības raksturu, bet arī ar mantinieka personīgu atbildību
pat arī ar savu mantu. Tas bija personības pārejas princips. Šo ideju /here-
ditas... personam defuncti substinet. fr. 34. D. 41. 1./ saglabā rom. ties. visā savā
attīstības gaitā.

Rom. bija tēze: "Nemo pro parte testatus, pro parte intestatus
decedere potest" fr. 7. D. 50. 17. - nevar būt reizē testamentāriskā un likumi-
skā mantošana, izņēmums attiecībā uz karavīriem /fr. 6. D. 29. 1./ . Tā tad abi man-
tošanas veidi nav savienojami. Tie viens otru izslēdz. Sākumā testamentu taisī-
ja tikai tad, kad nebija likumisko mantinieku. Piem. ja testators iecēla man-
tinieku tikai uz pusi no sava īpašuma, tad arī otra puse piekritīs testamēn-
riskam mantiniekam, bet ne likumīgam mantiniekam.

90.

Mantojuma atstājējs - herus var nomirt neatstājis testamentu,
tad atklāsies likumīgā mantošana, bet ja herus atstājis testamentu, tad būs
testamentāriskais mantošanas aicinājums. Sakarā ar to arī mantinieki - heres
var būt kā likumīgie, tā arī testamentāriskie mantinieki. Senatnē pazina vienīgi
pirmo mantošanas viedu, t. i. likumīgo mantošanu - hereditas legitima. Tomēr
samērā agri jau rom. ir pazīstama arī testamentāriskā mantošana. ar to liecina
avoti - 12 tab. lik. jau atrodam normas par testamentārisko mantošanu. Vēlāk
izveidojās arī 3 mantinieku veids - prētoriskie jeb bonitārie sakarā ar prē-
tora radīto bonorum possessio.

Mantošanas ties. paredz mantinieku. Var būt likumīgie - abinte-
stati, testamentāriskie, prētoriskie mantinieki pēc bonorum possessio siste-
mas.

Pēc ius civile nav successio ordinum et graduum/kad agnāts,
piem. brālis, negrib piejemt mantojumu, bet viņa dēls grib = successio graduum/.
agnāts mantojumu var dabūt tikai tad, kad sui heredes neeksistē; ja tie eksistē,
bet mantojumu negrib sajemt, agnāts mantošanu nevar dabūt. Ja sui heredes
atteicas, tas nekrita svarā. Kāpēc tā? Pēc Sinaiska domām, senatnē bija karavīru
organizācija. Kad kāds no karavīriem mira, tad viņa manta palika visai draudzei,
tikai izņēmums, kad bija sui heredes - bērni, tie var dabūt mantu. Ja sui here-
des atteicās, tad manta piederēja atkal visai draudzei. Kad bija miruši sui
heredes /tomēr kādreiz bijuši/, tad kā otra izņēmuma veidā varēja dabūt agnāts.
Trešais izņēmums attiecas uz gens - manta pieder gentiles, visiem cits kara-
vīriem. Izņēmuma teorija nav tulkojama paplašinoši.

Vēlāk prētors mainīja šo tēzi, tad varēja būt arī successio
graduum, bet tās vairs nebija civilties. Prētora ties. bija taisnības tiesības.

Pēc 12 tab. lik. jāizšķir mantinieki: 1/ sui et necessarii heredes,
2/ agnatus proximus un 3/ gentiles.

"Si intestato moritur, cui suus heres nec escit, agnatus proximus
familiam habeto; si agnatus nec escit, gentiles familiam habento" /1 - XII. tab.
V. 4-5/.

Jāizšķir 2 mantinieku veidi: 1/sui et necessarii heredes, t.s. domestici heredes un 2/extranei heredes - svešie mantinieki/skat.94.bil./.

Sui et necessarii heredes. Šai mantinieku grupai pēc civilties. /12 tab.lik./vispirmajai piekriņot mantošanas ties., viņa izslēdz abas pārējās klases. Sui heredes ir personas, kuras atradās gimenē nomirēja tiešā varā un sakarā ar viņa nāvi kļūst personas sui iuris, kā: filii familias, filiae familias, bērni no agrāk mirušiem dēliem jeb meitām, sieva pēc laulības cum manu u.c. Mantojumu dala in stirpes - līdzīgās daļās, pie kam mirušo bērnu bērni saņem visi kopā to daļu, kāda pienāktos tēvam, ja viņš būtu dzīvs. Pēc civilties. uzskata šeit nav mantošana istā vārda nozīmē, bet vienkārša īpašuma pārjēšana, kurš jau pater familias dzīvam esot piederēja viņiem uz kopējām gimes īpašuma ties. - viņi iegūst mantojumu ipso iure. Sui heredes top par mantiniekiem pat pret savu gribu: pēc civilties. viņi nedrīkst atteikties no mantojuma, līdzīgi tam, ka nedrīkst nebāt par mirušā bērniem, gimes locekļiem, gimes sakrālā pavarda locekļiem. Sakarā ar to viņi ne tikai sui, bet sui et necessarii heredes. Šie mantinieki pieder civilties. likumīgo mantinieku 1. klasei.

Unde liberi. Šis inst. ir prētora radīts, sakarā ar personu aicinājumu sajant bonorum possessio ad intestato. Prētors radīja 4 mantinieku klases. Šī ir 1. Viņa ir plašāka kā sui, jo te arī ietilpst emancipēti bērni un pat atdotie citiem, ja miesīgā tēva miršanas brīdī bija atsvabināti jau no adoptētāja patria potestas. Šeit jau parādās kognācijas princips.

Unde vir et uxor. Šī ir prētora 4. mantinieku klase. Pēc viena laulātā nāves otrs laulātais dabūja mantošanas ties. tikai tad, kad nebija neviena iepriekšējo klasu mantinieka.

92.

Mantojuma atstājēja veidi ir analogiski mantinieku veidiem/sk. 90.bil./.

93.

Justiniana novelēs lasam: "Nostris videtur legibus una quodammodo persona heredis et illius, qui hereditatem in eum transmittit" Praef. nov. 48.

Ius universum nozīmē, ka ne tikai mantiskas ties., bet arī personiskas ties. pāriet uz mantiniekiem. Ja pāriet tikai mantiskas ties., tad ir darīšana ar legātu.

Tāpēc jāizšķir mantošanas 2 veidi: 1/legatariskā mantošana un 2/mantošana - ius universum.

Legatarijs nav mantinieks. Mantiniekam pieder ius hereditatis universum. Legatārijam nav šīs tiesības. Sakarā ar to jāizšķir mantojuma pārejas 2 veidi: 1/legatariskā atbildība/pirmatnējā/ un 2/ius universum /sk. arī 89.bil./.

94.

Mantojuma atklāšanās - delatio hereditatis notiek kādas personas resp. testatora dabiskās/vēlāk arī politiskās/nāves gadījumā. Šo momentu varam uzskatīt par 1. stadiju mantojuma pārejas procesā.

Pati mantojuma iegūšana - acquisitio hereditatis sastāda, vienmēr teoretiski, bet ļoti bieži arī praktiski, mantošanas pārejas 2. stadiju. Starp šīm 2 stadijām vēl jāizšķir aicinājums pie mantojuma, kurš ļoti bieži arī nemaz nenotika sākumā, piem., ja manto sui heredes. Šai sakarībā rom. ties. jau no paša sākuma izšķīra 2 mantinieku veidus: 1/domestici heredes, legitimiskie, t. i. sui et necessarii heredes.

2/extranei heredes - svešas personas, iecelšanas gadījumā.

Domestici heredes ir tie, kuri ietilpa mirušās personas ģimenē, mājas sastāvā, 1/sui heredes - bērni, kuri atradās sub patria potestate un ar viņu nāvi tapa personas sui iuris. Uz sui sākumā nebija aicinājuma, jo tie ir necessarii, kuri nevar atteikties no mantojuma/sk. 91. bil./aicinājums attiecas uz bonitāriem mantiniekiem. Sui iegūst mantojumu ipso iure jau delatio momentā, bez spec. mantojuma iegūšanas akta. Šeit sakrīt delatio un acquisitio momenti. Pats mantojums pāriet viņiem pat bez viņu ziņas: mirušā dēls, kurš atrodas ceļojumā un nekā nezina par tēva resp. pater familias nāvi, tā kā miršanas momenta ipso iure top par viņa mantinieku. Līdzīgā sui stāvoklī atrodas arī nomirusā vergs, ja viņš ar testamentu atlaists brīvībā un iecelts par mantinieku; arī vergs šai gadījumā ir heres domesticus - tāpēc ka piederēja mirušā mājai; viņš ir arī heres necessarius, jo ipso iure top par mantinieku, bez iespējas no tā atteikties, jo tāda atteikšanās nozīmētu arī atteikšanos no brīvības. Domestici heredes tādā kārtā top par mantiniekiem pat pret savu gribu.

Dažreiz mantojumu nav izdevīgi pieņemt, piem. ja ir hereditas damnosa - pasīvs pārsniedz aktīvu, bet mantinieku atbildība ir ius universum. Pēc vecām ties. nevija nekāda līdzekļa, lai tiktu no šāda mantojuma vaļā. Prētors vēlāk šeit nāca palīgā. Personām, kuras bija sui et necessarii heredes, prētors deva beneficium abstinendi, t. i. tiesības atturēties no mantojuma pieņemšanas ar vienkāršu neiejaukšanās viņā - non immiscere. Iure civili viņi turpināja skaitīties par heredes, jo prētors ius tollere non potest, bet prētors nedeva prasības pret viņiem un piedāvāja bonorum possessio nākošajiem mantiniekiem. Bet ja neviens negribēja dabūt šo bonorum possessio, tad prētors atklāja konkursu kreditoru labā.

Vergam, nozīmētam cum libertate, beneficium abstinendi neeksistēja, bet tā vietā prētors deva beneficium separandi t. i. ties. atdalīt personi-goļpašumu no mantojuma, atstājot pēdējo kreditoriem.

Extranei heredes - visi pārējie mantinieki, kuri nepieder nomirusā ģimenei, piem. testamentā par mantinieku var iecelt svešu personu. Šeit nepieciešama mantojuma pieņemšana - aditio hereditatis; mantojuma iegūšanai nepieciešams spec. viņu gribas akts, sakarā ar ko viņi ir heredes voluntarii. Sākumā šādai mantojuma pārņemšanai vajadzēja notikt spec. svinīga akta - cretio veidā. Mantinieks liecinieku klātbūtnē, domājams, mantojuma atstājēja mājā, paziņoja par mantojuma pieņemšanu spec. svinīgiem vārdiem, piem. "Quod me Maevius heredem instituit, eam hereditatem adeo cernoque" Ulp. reg. 22. 28. Vēlākā laikā cretio akts bija vajadzīgs tikai tad, kad tas bija tieši noteikts testamentā - institutio cum cretione, kam parasti vajadzēja notikt 100 dienu laikā, ja ne, tad par mantinieku kļuva heres substitutus, jo institutio cum cretione parasti saistīta ar substitūciju, t. i. ar otra mantinieka iecelšanu. Ieceltais mantinieks varēja pēc šo 100 dienu noteikšanas lūgt vēl laiku pārdomām - spatium deliberandi. Visos pārējos gadījumos pietika ar faktisku stāšanos pie mantojuma pārņemšanas - pro herede gestio jeb bezformālu paziņojumu par mantojuma pieņemšanu. Pēc ius civile termins mantojuma pieņemšanai neeksistēja. Mantinieka klusēšanas gadījumā mantojums nepārgāja nākošajam mantiniekam, bet palika nenoteiktā stāvoklī. Katrā gadījumā aditio hereditatis ir gribas akts, kas saistīts ar atbildību par parādiem, sakarā ar ko padotiem vajadzīgs iusus patris, bet nepilngadīgiem - auctoritas tutoris. Vēlāk mantojuma pieņemšanai jeb atteikšanai vajadzēja notikt attiecībā uz tuvākiem mantiniekiem viena gada - annus utilis, bet attiecībā uz svešiem mantiniekiem 100 dienu laikā. Sinaiskis saka, ka 100 dienas tika noteiktas

tapēc ka agrāk rom. bija 15 gads - 260 dienas. No sākuma mantinieks neatbildēja par parādiem. ar laiku mantinieks kļuva par neaprobežotu atbildētāju, pateicoties ius universum presumpcijai, pēc kā mantinieks atbildēja ne tikai ar mantojuma atstājēja mantu, bet arī ar savu mantu - extra vires hereditatis. Šī atbildība ļoti labvēlīga kreditoriem.

Jau prētors šādos gadījumos, kur pasīvs pārsniedza aktīvu, deva restitutio in integrum personām, kuras nav sasniegušas 25 gadu vecumu - minores; adriāns šādu restitutio deva arī vecākiem par 25 gadiem. Bet šī restitutio in integrum tika dota tikai īpašos gadījumos causa cognita un pilnīgi iznīcināja mantojuma pieņemšanu. Imp. Gordijs deva karavīriem īpašu privilēģiju, ka viņi atbilda tikai sajanta mantojuma apmērā.

Tāpēc Just. 531. g. ievēda beneficium inventarii - iegūto mantu registri, ar ko vienīgi atbild mantinieks - intra vires hereditatis/c. 22. C. 6. 30./ .Mantniekam 30 dienu laikā, skaitot no delatio, jā sastāda mantojuma saraksts/inventarium/liecinieku un notāra klātbūtnē un šis darbs jāpabeidz 60 dienās. Šāda gadījumā viņš atbilda par mantojuma pasīvu tikai registri ievestā mantojuma apmērā - intra vires hereditatis. Šeit varam saskatīt zināmu atkāpšanos no univerzālās mantošanas.

95.

Testamentāriskās mantošanas pamats ir testaments. Testaments ir vienpusēja pēdējās gribas izteikums, ar kurā kāda persona iecel sev mantnieku.

Testaments pie rom. ļoti raksturīgs, bet sarežģīts institūts. Rom. testamenta definīcija ļoti interesanta un svarīga. Katrā test. jābūt noteiktam mantniekam - institutio heredis - mantnieka iecelšana. Tā ir testamenta būtiskā daļa, bez kuras viņš neeksistē. Sakarā ar to ir definīcija: "Institutio heredis est caput et fundamentum testamenti". Test. sākumā/ caput/ jābūt institutio heredis; ja institutio heredis nebūs - institūts nav spēkā. Gai. II. 229: "Et ob id velut caput et fundamentum intellegitur totius testamenti heredis institutio".

Tagadnē V. Eiropā un Latvijā, kur nav spēkā rom. ties., testaments var būt bez mantnieka iecelšanas, bet Kurzemē testaments ir tikai institutio heredis, jo te likums balstās uz rom. ties. principiem.

Vēl ļoti raksturīgs princips bija rom. - testaments sastādāms vienā pagāzienā - uno actu, nedrīkst būt pārtraukums testamenta sastādīšanā. Izņēmumus šeit pielaida epidēmijas gadījumā.

Bez tam stingri tika ievērota testamentifactio activa - testatora tiesiskā iespēja un testamenti factio pasiva - mantnieka tiesiskā iespēja. Šī testamentifactio vēlākā laikā jūtami ir mainījusies. Sievītes nevarēja sastādīt testamentu; tikai principāta laikā mater familias, ja tai bija 3 bērni - ius trium liberorum, var sastādīt testamentu. Parasti tikai vīrieši var sastādīt test.; arī komiciju locekļi bija tikai vīrieši. Pēc Just. likumdošanas sievietēm bija ties. sastādīt testamentus.

Testators var iecelt par mantnieku tikai noteiktu personu - persona certa. Nasciturus/ tas, kurš vēl dzimis/ nevar tikt iecelts par mantnieku. No šī viedokļa viņš bija postumus/ kas būs pēc testatora nāves/. Vēlāk šī teze tika mīkstināta vispirms uz postumi sui, vēlāk arī uz postumi alieni. Kāpēc šāda teze? Sinaiskis paskaidro, ka rom. ties. bija ļoti konservatīvas - mantniekam jābūt sapulcē, jo senātnē mantnieku iecēla tautas sapulcē - comitia calata. Nasciturus vēl nebija sapulces biedrs, tāpēc to nevarēja iecelt.

arī jurid. persona nevar būt mantinieks, jo tā nevar piedalīties sapulcē. Tikai vēlākās ties. šeit atļāva dažus izņēmumus.

Sākumā mantinieku iecelšana notika svinīgā formā, t.i. ar zināmiem svinīgiem vārdiem, kur nekad neiztrūka vārds esto - lai ir, kas vedams sakarā ar testamentum comitiis calatis, kā pirmo testamentu formu: "Titius heres mihi esto". Iecelšana tautas sapulcē notika likuma formā - vienmēr esto. Šī svinīgā forma bija sapulces forma. Kad vēlākā laikā eksistēja privāta testamentu nodošana, tad attiecīgā forma bija iubeo - atļauju, kas gan arī bija sapulces forma. "Titium heredem esse iubeo". Pie citādu formu lietošanas, piem. heredem facio testaments skaitījās par spēkā neesošu. Tikai 339.g. pēc Kr. likums atcēla šo formu nepieciešamību, nosakot, ka mantiniekus var iecelt "Quibuscumque verbis" - c.15.C.6.23. Pēc tam attīstījās parastā forma instituere, kāpēc arī institutio heredis

Blakus institutio jau, kā redzams, senatnē nielauda arī substitutio, t.i. otra mantinieka nozīmēšanu gadījumā, ja pirmais kaut kādu iemeslu dēļ nekļūstu par mantinieku/negrib mantojumu, nomirst pirms testatora/piem.: "Titius heres mihi esto. Si Titius heres non erit, Octavius heres esto". Šī ir parastā substitūcija - substitutio vulgaris. Kad institutus mirst agrāk kā testators, tad substitūcija atkrīt, Tādā gadījumā būs institūts, ne substitūts. Substitūts domāts tam gadījumam, kad pēc testatora nāves institūts mirst vai negrib mantojumu pieņemt.

Substitutio pupillaris. Testators var iecelt mantinieku savam mazgadīgam bērnam tai gadījumā, ja bērns top par mantinieku/pārdzīvo tēvu/, bet nomirst nenasniedzis pilngadību. Šeit mantinieka iecelšana savam mantiniekam, kurš, nepilngadīgs būdams nevar iecelt sev mantinieku.

Substitutio quasi pupillaris. Testators var iecelt mantinieku savam garīgi slimam lejupejam, ja viņš mirst nenasniedzis izveseļošanos.

Vai testators var brīvi noteikt sava testamentu saturu? Šai jautājumā izstrādājušies t.s. formālie un materiālie aprobežojumi/skat. 99. bil. - exhereditatio/.

Frāze: vārds testaments vedams sakarā ar testis - liecinieks. Rom. test. attīstības pamats, laikam, meklējams adoptijā. Ja kādam pašam nebija bērna, tad viņš tādu adoptē ar nolūku padarīt par mantinieku. Šādu adoptiju sauca par adoptio testamentario, kas notika tautas sapulcē - comitia curiata. Liecinieki bija cives romani, kuri piedalījās sapulcē. Testaments kā vienusīgs, kādas personas izteikts gribas akts attiecībā uz savu mantu viņa nāves gadījumā, pilnīgi svešs pirmatnējām tiesībām. Lai iegūtu vienusīga akta raksturu, testam. bija jāiziet vairākas attīstības stadijas.

Karavīru testaments - testamentum militis ir brīvs no visu formalitatu ievērošanas.

Testamenta forma un veidi:

1/ testamenta pirmatnējā forma bija publiska forma. Testam. taisīja tautas sapulcē - comitia calata, kas bija sakrāla sapulce/testamentum comitiis calatis/. Test. bija it kā likums, jo visu karavīru atļauja bija test. nepieciešama sastāvdaļa. Šo tautas sapulci pa kūrījām sasauca un vadīja pontifex maximus. Šeit visas tautas klātbūtnē testators mutes vārdiem izteica savu gribu, t.i. vispirms nozīmēja mantinieku: "Titius heres mihi esto", kam pēc tam varēja pievienot arī attiecīgus noteikumus, un griezās ar lūgumu pie tautas apmēram šādos vārdos: "Ita do ita lego ita testor itaque vos pūirit s testimonium mihi perhibetote". Comitia calata notika 2 termīnos - 24. martā un 24. aprīlī. Kāpēc? Sk. 10. bil.

II. Otrā testamenta forma bija militārā forma, miles forma. Testamentum in pro-
cinctu tika realizēta militārā iekārtā, ierindā. Arī šeit pats akts notiek
tautas klātbūtnē, bet tikai kara gājienā, pirms kaujas, kad comitia calata nav
iespējama. Arī šim testamenta veidam ir publisks raksturs + vēl militārs. Rep-
beigās jau šīs abas formas vairs nepielietāja. Sākumā bija pazīstamas tikai
šīs 2 testam. formas, kas bija savā ziņā neērtas, jo viena notika tikai 2 reizes
gadā un otra nebija pieietama sirmgalvjiem un slimiem, kuriem bija vislielākā
vajadzība pēc testamenta sastādīšanas.

Sakarā ar to drīzi pēc 12. tab. lik. interpretatio laikmetā parādījās
III. trešā privāttiesiskā testamenta forma.

Testamentum per aes et libram jeb testamentum per mancipationem/Gai.
II.102./Šī sākuma bija fiktīva forma - mantas pārdošana mancipatio veidā.
Pircējs šeit saucās familiae emptor, jo objekts bija ģimenes manta. Te emp-
tors bieži bija testatora mādinieks - brālis u.c. Familiae emptor tiesiski
jēmot nebija mantinieks, bet tikai mantinieka vietā/fiktīvs mantinieks/. Tomēr
tas bija dominus. Sakarā ar testatora gribu, pēc pēdējā nāves, familiae emp-
tor'am bija jāizdala visa manta testatora noteiktām personām, kuru prasības
ir stīcti iuris pret ģimenes emptoru, bet ne bona fide kā pie fiducia. Fa-
miliae emptors, ievērojot visas mancipatio formalitātes/5 liecinieki, libri-
pens u.t.t./izteica piemērotu šim gadījumam mancipatio formulu: "Familiam
pecuniamque tuam endo mandatela tua custodelaque mea esse aio et ea quo tu
iure testamentum facere possis secundum legem publicam hoc aere aeneaque
libra esto mihi empta." Pēc kam sekoja parastā mancipācijas formalitāte ar
vara gabaliņu. Pēc tam testators izteica savus rīkojumus par mantas vēlāko
pāreju vēlāmām personām, nobeidzot ar griešanos pie lieciniekiem kā parasti
testatori griezās pie tautas: "ita do ita lego ita testator, itaque vos, qui-
rites, testimonium mihi perhibetote." Šie mutes vārdiem teiktie rīkojumi sa-
stādīja nuncupatio/gribas izteiksmi/ pievienotu mancipatio, kas ir likumīgā
spēkā uz 12 tab. lik. pazīstamās tēzes: "cum nexum faciet mancipiumque uti lin-
gua nuncupasit ita ius esto" pamata. Nuncupatio bija svinīga forma, domājams,
spec. vārdi. Šis testatora gribas izteikums - nuncupatio varēja arī būt uzrak-
stīts spec. tabulās - tabulae testamenti. Testators pēc mancipatio izvešanas,
nodeva familiae emptor'am un lieciniekiem iepriekš sagatavotās tabulas un
teica: "haec ita ut in his tabulis cerisque scripta sunt ita do ita lego ita
testator...." Pēc tam tabulas cauraukloja, aizzīmogoja un parakstīja testa-
tors, 7 liecinieki un familiae emptor. Šis rakstiskās nuncupatio priekšrocī-
ba tā, ka tās saturs, izņemot pašu testatoru, nav nevienam zināms. Republ. II.
pusē nuncupatio parasti izteic tikai rakstiskā formā tabulae, kaut gan arī
ir spēkā mutes vārdiem izteiktā nuncupatio forma. Šeit testamentum per aes
et libram bija privāttiesiska rakstiska forma - tabula testamenti.

Šī rakstiskā forma tiek tik plaši izplatīta, ka prētors savā
ediktā noteica, ka viņš dos bonorum possessio secundum tabulas testamenti
tam, kurš uzrādīs rakstisku testamentu, ar likumā noteikto zīmogu skaitu/9/.
Bet šeit vēl testam. jābūt nostiprinātam ar mancipatio aktu, citādi bonorum
possessio būs sine re, un to varēs atprasīt civilais mantinieks, bet testamen-
tāriskais zaudēs. Vēlāk, principāta laikā, prētors atzina par spēkā esošu vien-
kāršu rakstisku testamentu, kas apliecināts no 7 lieciniekiem; mancipācijas
akts nav vairs vajadzīgs.

Just. iznīcināja mancipatio, sakarā ar to bija atcelta šī testa-
mentum per aes et libram forma. Pēc Just. likumdošanas tabulae testamenti

vajadzēja parakstīt testatoram un 7 lieciniekiem, lai testaments būtu spēkā. Šī ir vēlāko rom. ties. privāttiesisko testamentu normālā forma. Bija arī spēkā mutes vārdiem izteikts testaments, kas pasludināts 7 liecinieku klātbūtnē.

Bija arī privileģētas formas - alografiskā forma, kur pietika vienīgi ar testatora pašrocīgu rakstu, piem. ja testam. satur mantojuma sadalīšanu tikai starp likumīgiem bērniem - *divisio inter liberos*; kareivju testaments - *testamentum militis* arī varēja atkāpties no formalitāšu ievērošanas.

Blakus šīm privāttiesiskām test. formām absolūtās monarchijas laikm. bija pazīstamas arī publiskas formas, tādas:

1/testamentum apud acta conditum - testaments, kas izteikts tiesas priekšā un ievests protokolā.

2/Testamentum principi oblatum - testaments, kas nodots imperatoram uzglabāšanai.

96.

Mantinieka atbildība ir univerzāla - viņš atbild par mantojuma aktīvu un pasīvu, pārņem arī mantojuma atstājēja ģimenes sacra, visas viņa ties., izņemot stingri personiskās - *iura personalissima*. Ja starp viņu un mantojuma atstājēju bija kādas saistības, tad tās tiek dzēstas *confusio* ceļā. Viņš atbild pat ar savu personīgo mantu, ja nav ievērojis *beneficium inventarii* institūtā paredzētos noteikumus. Jāizšķir bonitarisko mantinieku atbildība.

Legāta un viņa veidi. Bez mantinieka iecelšanas, testators var arī noteikt citus novēlējumus savā nāves gadījumā. Viņš var uzdot mantiniekam par pienākumu atdot zināmas lietas, vai izmaksāt zināmas naudas summas noteiktām personām, t. i. izdarīt novēlējumus - legāta. *Legatum* nepadara šo 3. personu par mantinieku īstā vārda nozīmē; šī pers. nav univerzāls mantojuma ieguvējs, bet tikai singulārs un sakarā ar to arī neatbild par parādiem. Legatārijs atbild tikai par aktīvu. Bet no otras puses legats ir spēkā tikai tad, kad mantojuma parādi tiek segti, kad mantojums pieņemts. Legāti noteicami, t. i. nodibināmi tikai ar testamentu.

Pēc savas formas un tiesiskā spēka civilties. izšķīra 4 legāta veidus:

1/legatum per vindicationem. Šis legāts parasti tika nodibināts ar vārdiem *do lego*. "Lucio Titio hominem Stichum do lego". Šādā formā varēja novēlēt kādu zināmu lietu par servitūtu. Kad mantinieks pieņēma mantojumu, legatārijam tālāk bija īpašuma ties. uz atvēlēto lietu jeb servitūta ties. un to neizdošanas gadījumā varēja vērst tieši *rei vindicatio* - no kā legāta nosaukums.

2/Legatum per damnationem. Pie viņa nodibināšanas parasti lietāja formulu:

"Heres meus L. Titio centum dare damnas esto!" Sakarā ar šo *damnas esto* mantiniekam bija uzlikta saistība izpildīt to, kas atvēlēts, - saistība, kas sākumā attiecās uz *manus iniectio* formu, bet vēlāk uz *actio ex testamento*, bet piemērojot noteikumu "*lis infitiando crescit in duplum*".

3/Legatum sinendi modo. "Heres meus damnas esto sinere L. Titium hominem Stichum sumere sibi que habere". Mantiniekam uzlikts par pienākumu atļaut, netraucēt legatārijam pajemt sev zināmu lietu. Šī tikai 2. legāta veida modifikācija.

4/Legatum per praeceptionem. "L. Titius hominem Stichum praecipito". Par šī legāta būtību bija strīdi pašu rom. juristu starpā. Domā, ka viņš attiecas uz otru līdzmantinieku, kuram noteikta zināma lieta.

Sākumā uz legātu nodibināšanu ļoti stingri ievēroja formālo pu- si, t. i. attiecīga veida izvēlēšanu, bet vēlāk tas atkrita.

Blakus legātiem principāta laikā parādījās arī cita novēlējuma forma - fideicommissa. Zīmīgs ir šis institūts. Fideicommissum = uzticība +

VIENĀDĪGĀS. Atšķirībā no legātiem fideicommissum varēja uzlikt ne tikai testamentārisks mantinieks, bet arī mantinieks pēc likuma; viņu varēja nodibināt pirms un pēc testamenta sastādīšanas it kā testamentā papildinājuma veidā; ja viņš nodibināts agrāk, to varēja nostiprināt sekojošā testamentā - testamento confirmatum. Sākumā netika prasīta nekāda forma, pietika ar galvas mājieni - nutu, lai nodibinātu fideikomisu. Sākumā viņu izpildīšana bija labprātīga, bet vēlāk obligatoriska. Vēlāk parasti fideicommiss'u nodibināja rakstiskā veidā, atstājot vēstuli uz mantinieka vārda - codicillus. Kodicils ir vienpusējs pēdējās gribas izteikums, ar kuru mantojuma atstājējs neieceļ mantinieku, bet piešķir legātus jeb dod kādus citus rīkojumus par savu mantu. Ievērojot testamentā stingro formalismu, viegli varēja gadīties, ka šo iemeslu dēļ testaments nav spēkā, kādēļ bija parādums pievienot testamentam t.s. clausula codicillaris, t.i. lūgumu uzskatīt dokumentu kā kodicilu mantiniekam pēc likuma, ja šis dokuments netiek atzīts par testamentu. Ar laiku izšķirība starp legātiem un fideikommissiem pazaudzama nolīdzinājās.

Tā kā pēc Just. likumdošanas fideicommiss'i ieguva juridisku spēku līdzīgu legātiem, tad arī tika prasīta viņiem noteikta forma. Just. tiesībās par kodicilu sauc katru pēdējās gribas izteikumu, kas nodibināts rakstiskā veidā jeb arī mutes vārdiem 5 liecinieku klātbūtnē. No testamentā viņš atšķiras tikai ar to, ka nesatur institutio heredis un 2 liecinieki mazāk kā testamentam. Fideicommiss, kas nodibināts neievērojot šo formu, ir spēkā tikai tad, kad fiduciārijs apzvēr tiesā, ka viņam ir prasība pret mantinieku un ja mantinieks neatbild ar pretzvērāstu, ka no testatora nav nekādus uzdevumus saņēmis/t.s. fideicommissum orale - c.32.C.6.42./Sākumā testatoram bija neaprobežota brīvība attiecībā uz novēlējuma noteikšanu. Bieži gadījās, ka istam mantiniekam nepalika nekā no mantojuma, bet gandrīz viss bija jāizdala legatārijiem un fideikommissārijiem. Tādēļ bieži mantinieki atteicās no mantojuma, bet sakarā ar to atkrita arī novēlējumi/tāpēc ka tad pats testaments atkrita/. Sakarā ar to likumdošanas ceļā mēģināja ierobežot novēlējumu lielumu/lex Furia, lex Voconia/. Lex Falcidia/40.g.pr.Kr./noteica, ka testamentārisks mantinieks jāatstāj vienmēr vismaz $\frac{1}{4}$ no mantojuma, šo $\frac{1}{4}$ sauc par quarta Falcidia, ko vēlāk attiecināja arī uz mantiniekam pēc likuma./Nesajaukt quarta Falcidia ar portio debita/.

Bija iespējami arī novēlējumi uz mantojuma attiecīgu daļu, piem. $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$ u.t.t. Vecākais šāda veida novēlējums ir legatum partitionis. Legatārijs šeit legatārius partiarius, kurš nav līdzmantinieks un unīverzālatbildētājs. Par mantojumu parādiem atbild tikai istais mantinieks. Parasti šeit legatārijs atbildēja proporcionāli iegūtai mantojuma daļai, par ko abi attiecīgi vienojās.

Vēlākās tiesībās parādījās arī unīverzāls fideikommiss - fideicommissum hereditatis, kur fiduciārijam viss mantojums jāatdod fideikommissārijam. Senatus cons. Trebellianum/56.g.pēc Kr./deva iespēju restitutio hereditatis ar vienkāršu fiduciārija paziņojumu, pēc kura fideikommissārijs kļūst par bonitāro ieguvēju ar unīverzālatbildību, bet fiduciārijam paliek tikai kails mantinieka nosaukums, līdzīgi civilmantinieka nūdum ius pie bonorum possessio. Sakarā ar to fideikommissārijs šeit ir unīverzālieguvēja heredis loco. Tomēr šis fideikommissārijs ir atkarīgs no fiduciārija - pēdējam atsakoties no mantojuma, atkrit arī fideikommiss. Lai to novērstu Sen. con. Pegasianum/I.g.s.pēc Kr./, lai pavairotu fiduciārija interesi, pārnes uz visiem fideikommissiem likumu par quarta Falcidia un bez tam nosēkot, ka uz fideikommissārija lūgumu viņš var tikt piespiests pieņemt mantojumu, zaudējot tad ties. uz quarta Falcidia. Just. apvienoja abus šos Senata lēmumus, nosēkot, ka fiduciārijam ir ties. uz quarta Falcidia un ka viņu var piespiest pieņemt mantojumu; attiecībā uz

restitutio kārtību un tās sekām noteica, ka ar fiduciarija paziņojumu par restitutio, fideikommissarijs top uno actu heredis loco u. visu mantojumu jeb uz zināmu daļu, kas noteikta fideicommiss'ā.

Kedzam, ka fideicommiss pēc būtības ir testaments - mantojuma atstājējs uztic un dod uzdevumu mantniekam atdot viņam mantu kādai citai personai. Fideikommissarijs pēc būtības ir mantnieks, bet pēc formas viņš ir legatarījam līdzīgs.

Donatio mortis causa ir vienas personas dāvinājums otrai tai gadījumā, ja dāvinātājs mirst agrāk par apdāvināto.

Mortis causa capio. Testators ieceļ kādu par mantnieku ar noteikumu, ka viņš par tādu kļūs tikai tad, kad būs atdevis zināmu summu citai testatora noteiktai personai. Trešai personai tomēr nav tiesības šo summu pieprasīt.

97.

Romiešu mantošanas tiesībās jāizšķir 3 mantošanas sistēmas: 1/kvirītu, 2/civilā un 3/prētora, kuras vedāmas sakarā ar šo ties. attīstības procesu. Kvirītu sistēma. Kvirīta nāves gadījumā viņa manta nepieder atsev. personai, bet gan sabiedrībai. Atsevišķai personai varēja būt tikai in bonis esse. Skat. 89. u. c. Civilā sistēma. Pēc ius civile nav successio ordinum et graduum. Galvensis princ. agnatiskais princips - patria potestas un manus. Skat. 89. 90. 91 u. c. bil.

Prētora sistēma. Rom. mantošanas ties. tālākā attīstība atrodas zem stipra prētora iespaida. Līdzīgi tam, ka blakus citiem civilinstitūtiem prētore rada īpašus - prētora institūtus, tā arī civilā hereditas tiek korigēta ar prētora institūtu bonorum possessio.

Bonorum possessio pēc būtības ir prētora ties. mantošanas instit.; kur prētors zināmas personas ievēd mantojuma valdīšanā, piešķirot viņam mantojuma saņemšanai īpašu interdīktu - interdictum quorum bonorum/interdictum adipiscendae possessionis/.

Hereditatis petitio tika dota civilmantniekiem. Šī prasība attiecas uz vispārēju mantojuma iegūšanu kā universum ius defuncti. Prētora mantniekiem - bonorum possessor hereditatis petitio vietā bija interdictum quorum bonorum/attiecas uz mantojuma lietu iegūšanu/un hereditatis petitio possessoria/attiecas uz mantojuma atstājēja prasībām pret citām personām/. Nodihinoties extra ordinaram procesam atšķirība starp abiem hereditatis petitio veidiem galīgi izzuda, bet interdictum quorum bonorum attiecas uz atkārtu mantojuma valdījuma iegūšanu.

Dažreiz šādam valdījumam ir tikai pagaidu raksturs: gadas vēlāk cita persona, piem. civilais mantnieks un valdītājam jāizdod mantojums viņam; bonorum possessio izrādas tādā kārtā sine re. Tā tad, ja persona nav likumīgs mantnieks, tad būs prētora mantnieks - sine re/kad civilais mantnieks atprasa, prētoriskam jāatdod/.

Bonorum possessio ipso iure nekad neiestājas; šeit nav starpības starp domestici un extranei heredes. Katram prētoriskam mantniekam bonorum possessio vajadzēja izprasīt no prētora - agnitio bonorum possessionis; tā tad nepieciešams no mantnieka puses attiecīgs viņa gribas akts un tāpēc zināmos gadījumos/mazgadīgiem u. c./iussus patris jeb auctoritas tutoris. Pieprasīšanas laikam vienmēr noteikts termiņš: descendentiem un ascendentiem - 1 gads/annus utilis/, pārējiem - 100 dienas. Ja mantnieks nokavējis šo termiņu, bonorum possessio piekritīs nākošam mantniekam pēc successio graduum et ordinum kārtības.

Jāizšķir:

1/bonorum possessio secundum tabulas - saskaņā ar testamentu;

- 2/ bonorum possessio contra tabulas - pretēji testamentam;
- 3/ " " ab intestato - dabūn mantin.pēc lik., šeit 4 klases;
- 4/ " " cum re - ja prēt.ties.stiprākas kā civilties.;
- 5/ " " sine re - kur prētoram jāpiekāpjas civilties.priekšā.

Bonorum possessio decretalis. Sākumā prētors bonorum possessio deva iepriekš katrā konkrētā gadījumā personīgi izmeklējot lietas apstākļus, pēc kam taisīja konkrētu lēmumu/decretum/. Sakarā ar ko arī pati bonorum possessio iegūta tādā kārtē ir bonorum possessio decretalis.

Bonorum possessio edictalis. Pamazām prētora praktikā izstrādājās zināmas normas - pie kādiem apstākļiem un kam dot bonorum possessio un šos vispārējos noteikumus publicēja savā ediktā. Tagad tikai vajadzēja uzrādīt zināmus apstākļus un bonorum possessio deva saskaņā ar ediktu.

Ja bonorum possessio dod vitai personai, bet ne civilam mantiniekam, ja bon.poss. iestājas iuris civilis corrigendi gratia, tad uz šīs kollīzijas pamata vienai personai piederēs nudum ius quiritium, bet otra būs pasargāta ar prētora aizsardzību. Atņemt pilnīgi civilam mantiniekam viņa kā heres tiesības prētors nevar, bet gan var tās atstāt sine effectū: nedodot viņam prasības padara viņa ties.par nudum ius. No vienas puses padarīt bon.possessoru par civilmantinieku, piešķirt viņam ius quiritium arī prētors nevar, bet dodot viņam prasības kā actiones utiles, prētors var radīt viņa stāvokli analogisku mantošanai, atzīt viņu heredis loco, heredis vicem, t.i. mantinieka vietā. Tādā kārtē bon.possessor'am piederēs ne kviritu, bet bonitārā īpašuma ties.uz mantojumu un viņš nesīs univerzālu atbildību kā par aktīvo tā arī par pasīvo mantojumu.

Sinaiskis saka, ka res hereditariae nepieder privātpersonai, bet gan sabiedrībai - avitas/senatnē/, bet katram karavīram pieder tiesības okupēt lietu, kas pieder visiem. Tāpēc ļoti interesants usucapio pro herede institūts, kas attiecas tikai uz civilties.vārda šaurākā nozīmē. Usucapio pro herede - persona var dabūt res, ja tās būs noilgušas pēc 1 gada. Persona šeit nav mantinieks, bet usucapiens pro herede - mantinieka vietā. Te usucapio analogisks instit. okupācijai, kas arī īpašuma iegūšanas veids. Persona, kas dabūja res hereditariae, nav zaglis, kaut gan viņš ieguva svešas lietas. Šīs res nullius, ko var tāpēc okupēt, bet pēc 1 gada notecēšanas realizēsies noilgum un viņš iegūs visas civilmantinieka tiesības. Vēlāk usucapio pro herede institūts jūtami izmainījās - par objektu vairs neuzskatīja visu hereditas kā veselu, bet tikai atsevišķas lietas un persona, kurā tās ieguva nebija vairs mantinieks, bet tikai šo atsevišķo lietu īpašnieks; arī tagad pietika ar 1 gadu/kaut arī lieta nekustama/un bez bona fides un iustus titulus. Iespējams, ka usucapio pro herede senāk bija domāta tam, lai civilais mantinieks ātrāk pieņemtu mantojumu, bet ar bonorum possessio ieviešanu šim principam vairs nebija nozīmes. Adriana laikā kāds Sen.lēmums noteica, ka uz mantinieka pieprasījumu lietas jāatdod. Vēlāk pat šāda iegūšana tika uzskatīta kā īpašs noziegums - crimen expilatae hereditatis, sakarā ar ko uzskats par hereditas iacens kā bezsaimnieka lietu izzuda, bet tomēr par šo jautājumu rom.klasiskā jurisprudencē bija lieli strīdi - daži to uzskatīja kā agrākā īpašnieka saistību ties.turpinājumu /Ulpian/. citi - ka nākošā mantinieka/Pomponius/, trešie, kā juridisku personu.

Bonorum possessio galvenā ideja ir kognācijas princips, kurš pamazām nostiprinājās un vēlāk dominēja prētora tiesībās, attiecīgi samazinādama agnātisko principu. Prētora ties.bija taisnības ties. un viņās vispār sa- skatāma civiltiesiskā miera un kārtības aizsardzības ideja.

Emancipēts bērns formāli nebija mantinieks, bet faktiski ļoti tuva un mīla persona/kā jau niesaģis bērns/- cognatio ideja. Arī māte un bērni pēc stingrām tiesībām nebija savstarpēji mantinieki. Prētors viņus padarīja par mantiniekiem/sine re/. No šī viedokļa vadoties, prētors radīja 4 mantinieku grupas, kurām jāsaņem bonorum possessio ad intestato, kā to liecina Adriana edictum perpetuum.

I. Unde liberi. Plašāks jēdziens kā sui, arī emancipēti bērni. Mantojumu saņem in stirpes. Šeit kognatīvs princips. Pēc nova clausula Juliani jeb edictum de coniungendis cum emancipatio liberis - filius emancipatus bija spiests dabūto mantojuma daļu sadalīt ar saviem bērniem/skat. 91. bil./.

II. Unde legitimi. Ja nav pirmā grupā minēto personu jeb tās atsakas no mantojuma jeb neievēro termiņu, tad bonorum possessio tiek dota legitimi heredes, t. i. personām, kurām pieder mantošanas ties. pēc civillikuma- sui, agnati, gentiles/civiltiesiskā sistēma/. Sui saņem mantojuma piedāvājumu 2 reizes.

III. Unde cognati - mirušā asinsradinieki līdz 6. augumam ieskaitot/no 7. auguma tikai sobrino un sobrina nati/. Sakarā ar asinsradniecību sui tiek saukti pie mantojuma 3 reizes, emancipēti 2 reizes. Tuvākais augums izslēdz tālāko, un viena auguma mantinieki mantojumu dala in capito. Šeit ietilpst arī māte.

IV. Unde vir et uxor - pārdzīvojušā laulātā mantošana, ja nav iepriekšējo grupu mantinieku.

Just. mantošanas sistēma. Par pamata principu Just. sistēmā ir kognātu mantošana bez āzimuma izšķirības mirušā tuvākās radniecības kārtībā, ievērojot successio ordinum et graduum. Šeit jāizšķir 4 klases.

I. Descendentes - mantojuma atstājēja lejupējie - dēli, meitas, agrāk mirušo bērnu bērni u. t. t. Mantojumu dala in stirpes; nomirušo bērnu bērni dabū visi kopā to daļu, kuru būtu saņēmis viņu tēvs.

II. Ascendentes - augšupējie - tēvs, māte, brāļi, māsas, vectēvs, vecā māte, mirušo brāļu un māsu bērni. Tālākie radinieki, kā masu un brāļu bērni, vectēvs un vecā māte ir 127. noveles nopelnis. Ja manto vienīgi ascendenti/bez brāļiem u. t. t./, tad mantojumu dala in lineas, t. i. viena puse piekrīt tēva ascendentiem, otra mātes.

III. Pusbrāļi un pusbāses/un viņu bērni/. Consanguinei - viens tēvs, bet dažādas mātes; uterini, viena māte, bet dažādi tēvi.

IV. Ceteri cognati - visi pārējie asinsradinieki/sānu/tuvākās radniecības kārtībā ad infinitum, ja tik var uzrādīt radniecību.

Par pārdzīvojušo laulāto novelas nekā nerunā. Domā, ka šeit spēkā prētora edikts. Nabadzīgai atraītnai Just. deva privilēģiju. Ja viņai nebija dos jeb parapherna, tad bija ties. konkurēt ar pārējiem mantiniekiem, pie kam saņēma līdzīgu daļu pārējiem, bet ne vairāk kā 1/4 no visa mantojuma vai ne vairāk kā 100 mārciņas zelta. Ja konkurē ar pašas bērniem, tad saņem vienīgi usus fructus. Tādā kārtā Just. iznīcināja agnatiskā principa nozīmi mantošanas tiesībās.

Bonum vacans. Ja nav neviena no visiem uzskaitītiem mantin., tad īpašums skaitās bonum vacans. Senos laikos šāds īpašums tika uzskatīts kā īpašums bez saimnieka; katrs varēja to okupēt un usucapio pro herede ceļā ar mantinieka ties. iegūt savā īpašumā. Lex Iulia et Papia Popaea noteica, ka bona vacantia pieder valstij. Vēlāk dažos gadījumos ties. uz bona vacantia piederēja arī atsevišķām iestādēm, piem. baznīcām, ja to bija atstājusi pie baznīcas piederoša persona.

Mantinieki pēc likuma/lex XII.tab./:1/sui et necessarii heredes, 2/agnatus proximus un 3/gentiles. Skat. 90. bil.

Mantinieki contra tabulas. Ja testamentā nav ievēroti daži formālie jeb materiālie aprobežojumi, tad prētors dod attiecīgi personai bonorum possessio contra tabulas testamenti. Seit mantošanas ties tiek dotas pretēji dažiem testamenta noteikumiem. Ties, atbilstošie testamentu noteikumi paliks spēkā. Pēc ius civile emancipēti bērni nebija formāli mantinieki, bet prētors tos uzskata par formāliem mantiniekiem un ja tie nav ievēroti, tad dod bonorum possessio contra tabulas testamenti.

Vai testators var brīvi noteikt sava testamentu saturu? Vai jautājumā izstrādājušies t.s. formālie un materiālie aprobežojumi. Testators nevar apiet/praeteritio/sui heredes. Tie ir vai nu jāieceļ par mantiniekiem /institutio/vai jāatstumj- exhereditio. Iecelšanas un atcelšanas aktiem jānotiek nominatim - nosaucot katru mantinieku vārdā atsevišķi vai inter ceteros - kopā, bet dēlus tikai nominatim. "Titius, filius meus, exheres esto" "ceteri ceteraque exheredes sunt". Šie formālie aprobežojumi. Ja tas nav ievērots vai ja bija praeteritio, tad testaments nav spēkā vai nu pilnīgi jeb pa daļai. Ja praeteritio attiecas uz filii familiae, tad testaments nav spēkā un seko mantošana pēc likuma. Ja apieti citi, tad testaments spēkā pa daļai.

Materiālie aprobežojumi. Neatraidāmo mantinieku sui heredes porcija = 1/4 no tās daļas, kuru mantinieks varēja saņemt ab intestato. Šī mantojuma daļa, kas pienākas pēc testamentu, saucās portio debita. Just. nopenls ir formālā un materiālā aprobežojuma sintēze - 115. nov. 542. g. Šī novela noteica, ka descendenti un ascendenti varēja saņemt savu portio debita visādā veidā; viņi iecelami obligatoriski par mantiniekiem - testatoram vajadzēja viņiem izrādīt honor institutionis vismaz portio debita apmērā. Honor institutionis nozīmē patiesībā vairāk kā vienkāršu goda parādīšanu. Ja atrūti citi mantinieki, tad šie nepieciešamie mantinieki kā heredes instituti iegūst ius accrescendi - pārējo mantinieku daļa piekritīs viņiem.

Exhereditio varēja izdarīt tikai tad, kad bija likumīgs pamats. Šādus iemeslus minētā novella uzskaita: lejupejiem 14 gadījumus, augšupejiem 8 gadījumus. Tā tad testators var iecelt vai atcelt savu likumīgo mantinieku - aut instituere aut exhereditare. Tāpēc iespējama exhereditio bez institutio..

Querela inofficiosi testamenti - testamentu apstrīdōša prasība piekrita tikai descendentiem un ascendentiem. Brāļiem un māsām tikai tad, kad viņu vietā par mantinieku bija iecelta persona turpis. Protams, ka šīs ties. piederēja tikai tādām personām, kuras bija in concreto likummantinieki, piem. ja ir descendenti un ascendenti, tad prasības pieder tikai pirmajiem. Justiniana 18. novella noteica, ka querela inoff. test. ceļama tikai tad, kad lik. mantin. nekā nav saņemis, bet ja viņš mazāk saņemis par portio debita, tad nevar pieprasīt testamentu pilnīgu apstrīdēšanu, bet tikai papildinājumu neatraidāmās daļas apmērā - actio suppletoria. Sākumā šī prasība attiecās jau ne vairāk uz portio debita, bet uz likumīgo mantojuma daļu ab intestato. Prasība noilga sākumā 2 gadus, vēlāk 5 gad.

Romiešu mantošanas tiesības raksturojās šādi: viņas ir agnatiskas spec. nozīmē patria potestas un manus. Agnatiskais princips ir saimniecības pamats. Pamazām šis agnatiskais raksturs mainās par labu kognatiskam principam.

Sākumā manta piederēja visai tautai un atsevišķām personām varēja tikai būt in bonis esse un tikai vēlāk tika izdalīti sevi mantinieki un pie tam tikai sui heredes, bet vēlāk parādījās bonitārie mantinieki.

Mantošana pēc likuma bija kā pirmā un tikai vēlāk, tomēr samērā diezgan agri, parādījās testamentariskā mantošana, kura vēlākā laikā bija pārsvarā. Ferdinands Lassals saka, ka romiešiem testaments bija tas pats, kas egiptiešiem viņa kapa uzraksts. Arī 12 tab. lik. paredz testamentu kā pilnīgi normālu parādību - si intestato moritur...

Testamentariskie mantinieki no sākuma varēja būt tikai mājas cilvēki - sui heredes, bet vēlāk pēc patikas dažādi; šeit noteicošais vārds bija testatora gribai/voluntas /.

Rom. tiesības pirmās formulēja un izstrādāja domu par mantojuma univerzālo pārņemšanu. Šī mantošanas tiesību galvenā ideja - ius universum pārņēma arī mūsu laiku tiesībās.

Rom. tiesībās testatora brīvā griba bija padota formāliem un materiāliem aprobežojumiem. Neskatoties uz to, ka formālās nepieciešamās mantošanas ideja eksistēja visu laiku rom. ties. vēsturē un savu galīgo veidu dabūja 115. novellā, viņa tomēr nav pārņemta mūsu laiku tiesībās kā tīri formāls aprobežojums testatora rīcības brīvībai.

Turpretim nepieciešamās materiālās mantošanas ideja, kas garantē un reaāli nodrošina mantojuma atstājēja tuvāko personu intereses, tika pārņemta mūsu laiku tiesībās, kaut gan ar nedaudz modifikacijām.

Jāsaka, ka romiešu mantošanas tiesības ir pamats, uz kura bāzējas mūsu laiku mantošanas tiesības. Viņu materiālā nozīme uzglabājusies līdz mūsu dienām.

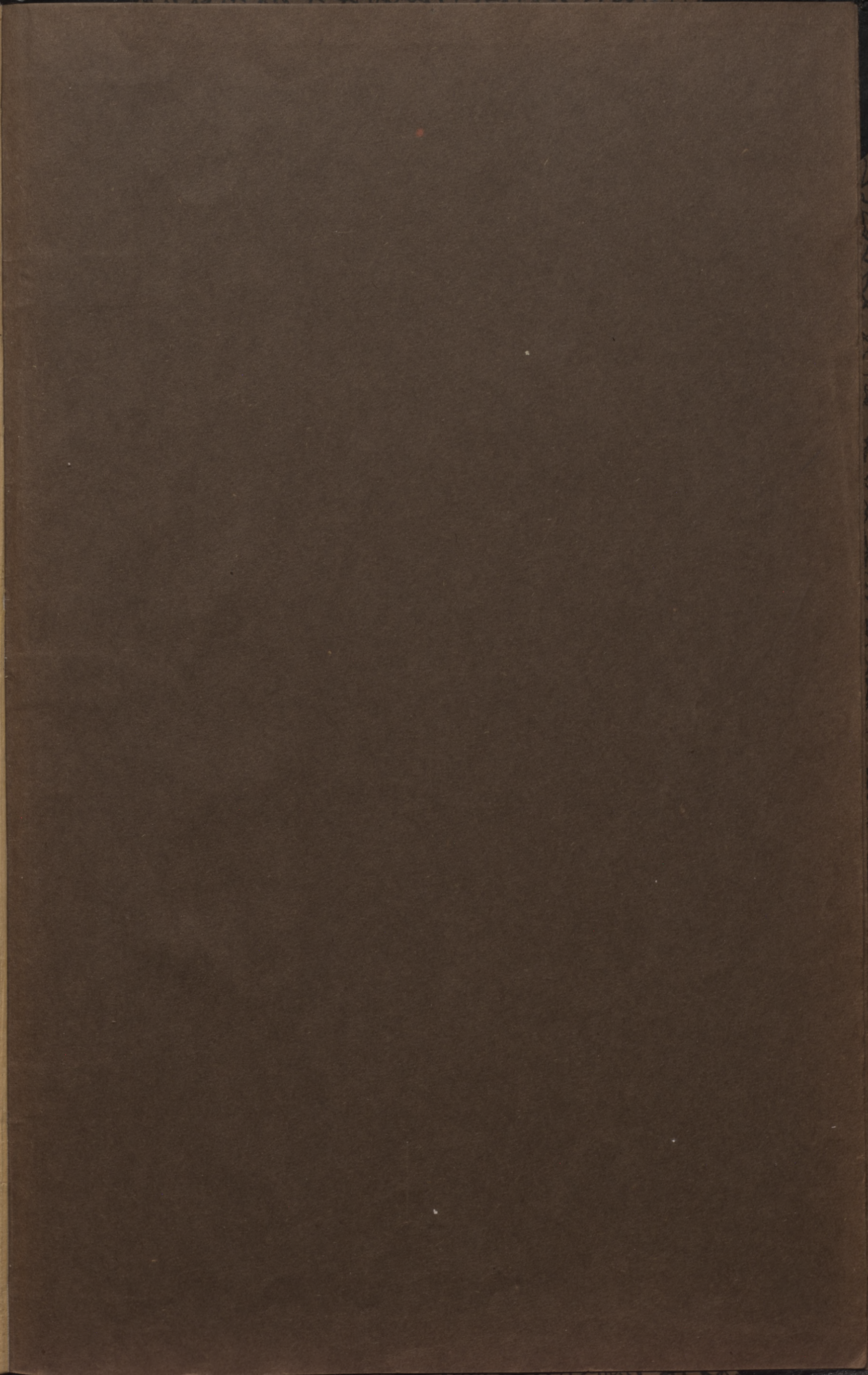
[Faint, mirrored bleed-through text from the reverse side of the page, including words like "BIBLIOTEKA", "STALSKI", and "LAWA"]

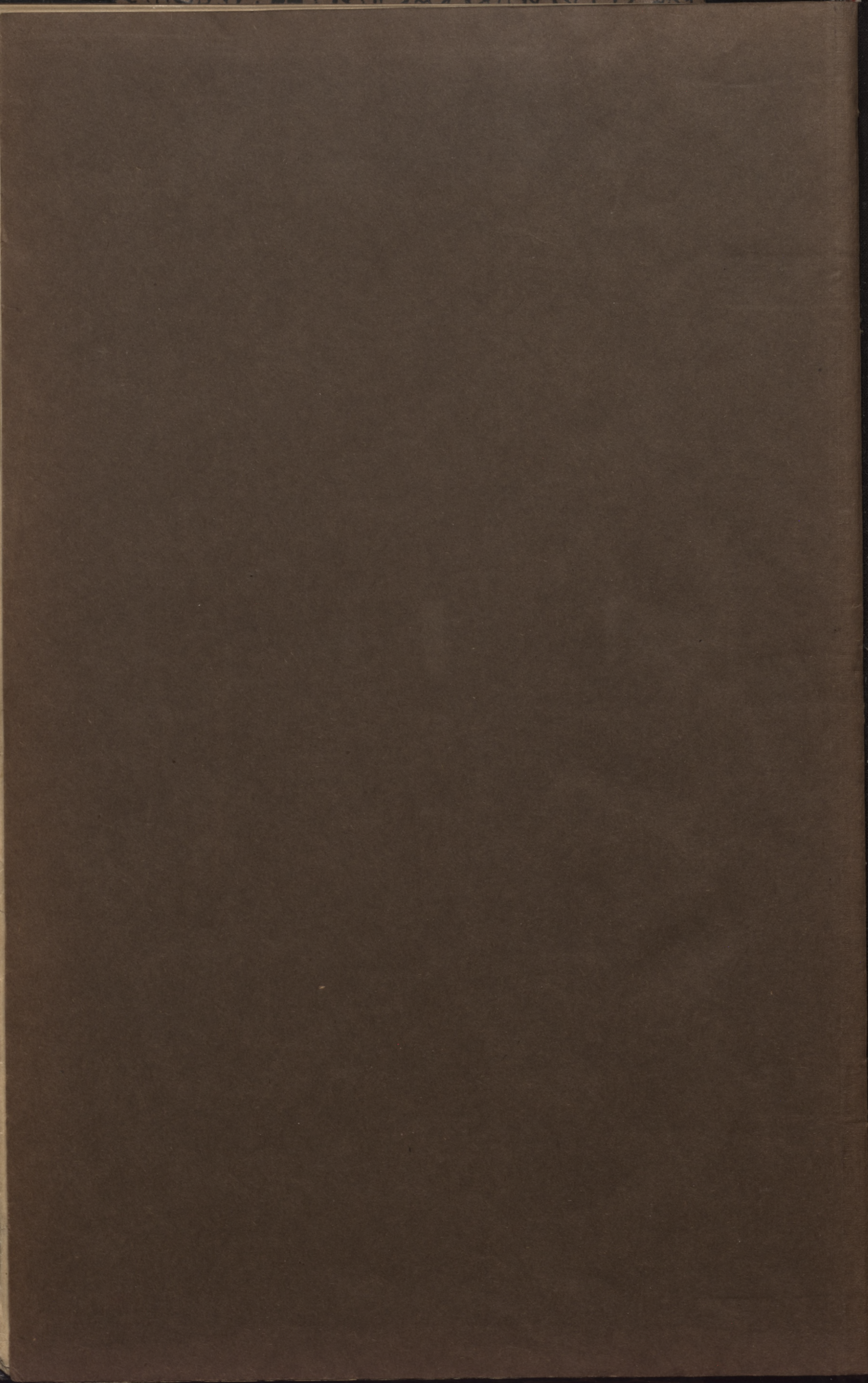

W 681862

17 6 MAR 1935

MS 18 02

240

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0305034108